

KAHDEN MAAN IRTOLAINEN

Namibian ulkosuomalaisten kulttuurinen identiteetti 2000-luvulla

Heini Aaltonen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Sosiologia / Kulttuuripolitiikka

Pro gradu-tutkielma

Syksy 2008

KAHDEN MAAN IRTOLAINEN

Namibian ulkosuomalaisten kulttuurinen identiteetti 2000-luvulla

Heini Aaltonen

Ohjaajat: Anita Kangas ja Miikka Pyykkönen

Pro gradu –tutkielma, 122 sivua + liitteet 5 sivua

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Sosiologia / Kulttuuripolitiikka

Syksy 2008

Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa tarkastellaan ulkosuomalaista identiteettiä esimerkkitapauksena Namibian ulkosuomalaiset 2000-luvulla. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää namibiansuomalaisten kulttuurisen identiteetin muodostumista suomalaisen ja namibialaisen yhteiskunnan ristivedossa. Tähän pyrittiin tarkastelemalla merkitysvälitteisesti niitä kulttuurisen identiteetin tekijöitä, jotka liittyvät muista ryhmistä erottautumiseen, kulttuurisiin piirteisiin ja arvoihin sekä vuorovaikutusverkostoihin.

Tutkielmaa varten haastateltiin kahtatoista Namibian pääkaupungissa Windhoekissa tilapäisesti tai vakituisesti asuvaa Suomen kansalaista. Haastateltavat löydettiin Suomen Windhoekin suurlähetystön ylläpitämältä suomalaislistalta. Aineisto kerättiin teemahaastattelumenetelmällä ja analysoitiin kvalitatiivisesti sisällönanalyysia hyödyntäen.

Namibiansuomalaiset ovat heterogeeninen joukko yksilöitä, joiden identiteettiä tutkimalla voidaan kuitenkin kertoa jotain myös kollektiivisesta ulkosuomalaista kulttuuri-identiteetistä. Namibiansuomalaiset kokivat suomalaisuuden identiteettinsä keskeiseksi tukipilariksi, jota haastamaan oli kuitenkin noussut myös muita identifikaatioita, merkittävimpinä namibialaisuus ja maailmankansalaisuus. Identiteetit olivat hybridisoituneet ja muuttuneet yksilöllisemmiksi, yhdistäen silti eri identifikaatiot eheäksi kokonaisuudeksi yksilön ajattelussa. Aina kulttuurinen identiteetti ei ollut merkittävä identifikaatio, vaan rinnakkaiset identiteetit saattoivat nousta tärkeämpään asemaan.

Namibiansuomalaisuutta tuotetaan ylijalaisissa diasporisissa suhteissa kotimaahan sekä vuorovaikutuksessa namibialaisen yhteiskunnan, muiden namibiansuomalaisten sekä yleisemmin ekpatriaattien kanssa. Perheen kesken oli saatettu luoda oma ylijalainen perhekulttuuri. Identiteettiä tuotetaan erotteluin. Erityisesti suomalaiset halusivat tehdä eron Namibian valkosiin, mutta myös muista namibialaisista ja ajoittain muista suomalaisistakin haluttiin erottautua. Kuitenkin namibialaiset nähtiin lopulta yllättävän samankaltaisina kuin suomalaiset.

Avainsanat: kulttuurinen identiteetti, hybridisyys, diaspora, ylijalaisuus, maailmankansalaisuus, namibiansuomalaiset

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	5
1.1. Tutkimuksen lähtökohtia	5
1.2. Tutkimusongelma	7
1.3. Aikaisempi tutkimus	8
2. Siirtolaisuus ja ulkosuomalaisuus	10
2.1. Siirtolaisuuden muutos	11
2.2. Ulkosuomalaisuus	14
3. Identiteetti	17
3.1. Identiteetti ja erottautuminen	17
3.2. Yksilöidentiteetti ja kollektiivinen identiteetti	18
3.3. Kulttuurin määrittelyä	19
3.3.1. Kulttuurintutkimus	21
3.4. Kulttuurinen identiteetti	22
3.4.1. Kansallinen identiteetti ja kansalaisuus	22
3.4.2. Etnisyys	25
4. Postmoderni identiteetti	30
4.1. Globalisaatio ja ylirajaisuus	34
4.2. Diaspora	38
4.3. Hybridi identiteetti	42
4.4. Maailmankansalaisuus	44
4.5. Jälkikolonialismi ja identiteetti	45
5. Namibia	48
5.1. Namibian siirtomaahistoria	49
5.2. Suomalaiset Namibiassa	51
6. Metodi ja empiirinen aineisto	54
6.1. Kvalitatiivinen tutkimus	54
6.2. Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä	55

6.3. Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä	59
6.4. Sisällönanalyysi	59
6.5. Empiirisen aineiston yleispiirteitä	60
7. Namibialainen yhteiskunta ulkosuomalaisten näkökulmasta	63
7.1. Postkoloniaalinen Namibia	
– Särkyneiden kulttuurien yhteiskunta	63
7.2. Elämä Namibiassa	64
7.3 Kulttuurishokki	66
7.4. Ennakkoluulot	68
8. Namibiansuomalaisten sosiaaliset verkostot	71
8.1. Perhe	71
8.2. Muukalaisena Namibiassa	74
8.3. Tutustuminen namibialaisiin	76
8.4. Suhteet suomalaisiin, ulkomaalaisiin ja namibialaisiin	78
9. Ulkosuomalaisten kulttuurinen identiteetti	88
9.1. Kulttuuritausta ja arvot	96
9.2. Samastumisen kohteet	99
9.3. Erottautuminen namibialaisista	103
9.4. Kaipuu vähenee ajan myötä	106
9.5 Tulevaisuuden suunnitelmat	109
10. Pohdinta	112
Lähdeluettelo	117
Liitteet	123

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohtia

Nykyisellä globaalilla aikakaudella ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt ja siirtolaisuuskin on tässä prosessissa saanut uusia piirteitä. Ihmiset eivät lähde kotimaastaan enää vain paremman elämäntason toivossa, vaan etenkin vauraissa länsimaissa maastamuuton syyt ja mallit ovat hyvin moninaisia. Pysyvyys yhdessä maassa tai paikassa on lakannut olemasta normi, ja samalla kun kansainvälistytään, myös yksilön identiteetti on muutospaineen alla.

Kulttuuri on tärkeä tutkimuskohde monissa humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä. Sen määritelmät ovat hyvin moninaisia ja sen eri puolia onkin tutkittu monista eri näkökulmista tieteenalasta riippuen. Tieteenalojen rajoille on viime vuosikymmeninä syntynyt poikkitieteisiä kulttuuria tutkivia suuntauksia, merkittävimpinä kulttuurintutkimus ja kulttuuripolitiikka. (Knuuttila 1994, 9.) Tässä työssä identiteettiä lähestytään kulttuurintutkimuksen näkökulmasta, mutta kulttuuripolitiikka kehystää työtä luoden olosuhteet, joissa kansainvälinen kehityspoliittinen ura ja tutkitunkaltainen siirtolaisuus ja on mahdollistunut.

Esa Pirnes (2008) määrittää kulttuuripolitiikan melko yleisluontoisesti seuraavalla tavalla: Kulttuuripolitiikka hallinnoi, tulkitsee ja kehittää vastuullaan olevaa ”sosiaalisen todellisuuden aluetta” (Pirnes 2008) eli sitä, mikä määrittellään kulttuurin käsitteen alle. Kulttuurin käsite on kuitenkin monitulkintainen ja kiistelty. Sen määrittelemineen on tieteellinen ja yhteiskunnallinen sopimus ja käsite on alati liikkeessä. Kulttuuri ja kulttuuripolitiikka ovatkin aikaan ja paikkaan sidottuja käsitteitä. On mahdollista, että yhteiskunnassa vaikuttaa useita kulttuuripolitiikkoja, joilla on eriävä käsitys kulttuurista. Kulttuuripolitiikka on tarkoituksenmukaisesti sitoutunut yhteiskuntapoliittisiin kehyksiin ja omiin kulttuuripoliittisiin pyrkimyksiinsä. Se on myös intressisidonnaista eli kulttuuripoliittisia toimijaoikeuksia on monilla eri tahoilla, joilla on myös omat tulkintansa kulttuurin käsitteen määrittelystä ja kulttuuripolitiikasta. (Pirnes 2008, 31-33.)

Kehityspolitiikka on kansainvälisen kulttuuripolitiikan osa-alue, jolla tarkoitetaan kehitysmaiden asemaan vaikuttavia kansainvälisen ja kansallisen politiikan osa-alueita. Kehityspolitiikan piiriin kuuluu paitsi kehitysyhteistyö myös muita ulko-, turvallisuus- ja kauppapoliittisia painotuksia. Yhteistyökumppanimaiden valintaan ja siihen, minkälaista kehitystä halutaan tukea, vaikuttavat ulkopoliittiset tavoitteet, kansainväliset painotukset sekä

historialliset ja kulttuuriset siteet kehitysmaihin. (Siitonen & Sitari 1990, 18, 55.) Myös muun muassa kehitysavun toimialoista, rahoituksesta ja toimijoista päätettäessä tehdään kulttuuripoliittisia valintoja. Kehityspoliitikka onkin mukana luomassa ja muokkaamassa siirtolaisuutta, joka suuntautuu kehitysmaihin koulutettujen ja kansainvälisten kehitys-, projekti- ja lähetystyöntekijöiden vaikuttaessa lyhyt- tai pitkäaikaisesti mitä moninaisemmissa maissa.

Suomen kehityspoliitikkalla on juurensa jo 1800-luvulla maan suhteissa Euroopan ulkopuolisiin maihin - muun muassa Namibian Ambomaalle - kulttuurin, lähetystyön, siirtolaisuuden ja kaupan merkeissä (Siitonen & Sitari 1990, 47). Suomen kehityspoliitikka perustuu valtioneuvoston kehityspoliittisessa ohjelmassa ja yhteistyökumppaneiden kanssa tehtyihin linjauksiin. Sitä suunnittelee ja toteuttaa ulkoasiainministeriö yhdessä kansalaisjärjestöjen, muiden ministeriöiden, elinkeinoelämän ja suomalaisen yhteiskunnan kanssa. (Ulkoasiainministeriö 2007, 5.) Muun muassa kehitysyhteistyön kohdemaista on päätetty perustuen YK:n politiikkaan ja Euroopan Unionin ja Pohjoismaiden linjauksia seurailleen, toki myös historialliset yhteydet ja sisä- ja ulkopoliittiset tavoitteet ovat merkittävässä roolissa (Siitonen & Sitari 1990, 65).

Vuoden 2007 kehityspoliittisessa ohjelmassa painotetaan kokonaisvaltaista kehityspoliitikkaa. Kehityspoliitikka nähdään aikaisempaa laajemmin paitsi ulkopoliittisena, myös kauppa- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvänä, ja sitä pyritään toteuttamaan johdonmukaisesti. Kehityspoliitikkalla pyritään vaikuttamaan etenkin maailmanlaajuisiin kysymyksiin köyhyydestä ja luonnontaloudellisesti kestävä kehityksen edistämiseen. Suomen kehitysyhteistyö jakautuu projektitoimintaan, järjestötoimintaan ja kansainväliseen toimintaan YK:n ja kansainvälisten kehitysrahoituslaitosten kautta. Kahdenvälinen projektitoiminta on suuntautunut erityisesti kehitysyhteistyön kohdemailhin ja kehitysvaroin tuetaan myös kansalais- ja lähetysjärjestöjen kehitysyhteistyötä. (Siitonen & Sitari 1990, 71, 74.)

Kehityspoliitiikan keskipisteessä on kansainvälinen kehitysyhteistyö. Sitä toteutetaan kahdenvälisesti, EU:n kautta ja yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa sekä monenkeskisesti kansainvälisen kehityspoliitiikan tärkeimmän toimijan YK:n johdolla. Monenkeskiseen kehityspoliitikkaan pyritään vaikuttamaan osallistumalla yhteistyöorganisaatioiden politiikkaan, temaattisiin painotuksiin sekä kehitysohjelmien rahoitukseen. Myös osallistuminen EU:n kehityspoliittiseen työhön on tärkeä osa Suomen kehityspoliitikkaa.

Painopiste on siirtynyt kehitysavusta aitoon, kehitysmaiden toimijuuteen perustuvaan yhteistyöhön. (Ulkoasiainministeriö 2007, 3, 5, 21-25.) Näin myös keskituloisessa Namibiassa, jossa on siirrytty avustaja-vastaantottaja-mallin yhteistyöstä kohti tasavertaisempaa kumppanuutta.

Postmoderni identiteetti on jatkuvassa muutoksen tilassa. Monenlaiset ylirajaiset suhteet risteävät globaalilla ja paikallisella kentällä luoden ylirajaisia yhteisöjä. Ylirajaisissa suhteissa syntyy uusia hybridejä muotoja kansallisista kulttuureista. Esimerkiksi suomalaisuus määrittyy näissä suhteissa uudelleen. Yksilö voi diaspora-ajattelun valossa identifioitua useisiin eri kulttuureihin samanaikaisesti tai kontekstista riippuen: eri kulttuuriset ilmaisut jaetaan eri ryhmien kesken. Paikallinen ja globaali yhdistyvät diasporaidentiteetissä niin että identiteetti neuvotellaan eri toimijoiden välillä. Omaa kulttuurista identiteettiä ei välttämättä menetetä, vaan identifikaatiot saattavat hybridisoitua ja muodostua keskenään ristiriitaisiksikin. Yksilön identiteetissä moninainenkin repertuaari eheytyy kokonaisuudeksi. (Hannerz 1996; Brah 1996.)

Pro gradu –tutkielmassani tarkastelen postmodernin ulkosuomalaisen identiteetin konstruoitumista esimerkkitapauksena Namibian suomalainen yhteisö 2000-luvulla. Teppo Sintonen arvelee suomalaisen valtaväestön siirtolaisuuden eli ulkosuomalaisuuden tutkimuksella halutun paljastaa suomalaisen identiteetin ja kulttuurin piilevää luonnetta; ulkoapäin tarkastelemalla on pyritty antamaan suomalaisuudelle uusia merkityksiä. (Sintonen 1999, 10.) Suomalaisuuden määrittely onkin toki yksi kulttuurintutkimuksen keskeinen anti, mutta vähintään yhtä tärkeää on tutkia muuttuvaa siirtolaisuutta ja ulkosuomalaisuutta ilmiöinä, jotka ovat itsessään tärkeitä globalisoituvassa maailmassa.

1.2. Tutkimusongelma

Tutkielmassa selvitetään minkälaisia piirteitä Namibiassa elävän ulkosuomalaisen kulttuurinen identiteetti saa suomalaisen ja namibialaisen yhteiskunnan ristivedossa. Tavoitteena on 2000-luvun ulkosuomalaisen identiteetin ymmärtäminen, johon pyritään tarkastelemalla merkitysvälitteisesti sellaisia kulttuurisen identiteetin keskeisiä tekijöitä, jotka liittyvät erottautumiseen muista ryhmistä, kulttuurisiin piirteisiin ja arvoihin sekä vuorovaikutusverkostoihin. Tutkielmassa tarkastellaan Namibian pääkaupungissa Windhoekissa tilapäisesti tai vakituisesti asuvia suomalaisia. Aineisto on kerätty teemahaastattelumenetelmällä ja analysoitu teoriaohjaavaa sisällönanalyysia soveltaen.

Keskeisiä kysymyksiä tutkielmassa ovat: Millaisia merkityksiä tutkittavat liittävät suomalaisuuteen ja missä he näkevät itsensä suhteessa Suomeen ja muihin suomalaisiin? Minkälaisia verkostoja namibiansuomalaisilla on ja mihin ryhmiin he kokevat yhteenkuuluvuutta? Kiinnostuksen kohteena on, onko ulkosuomalaisten identiteetti saanut hybridejä tai diasporisia piirteitä; onko tapahtunut kulttuuristen piirteiden ja arvojen sekoittumista ja muuttumista ja neuvotellaanko identiteettiä erilaisten kulttuuristen vaikutusten välillä, vai onko Namibiaan aikuisina muuttaneiden suomalaisten identiteetti pysynyt muuttumattomana. Entä voidaanko ulkosuomalaiset nähdä maailmankansalaisina ja ovatko heidän ihmissuhdeverkostonsa ylirajaisia?

Tutkimuksen aihe kiinnostaa minua henkilökohtaisella tasolla, sillä olen itsekin asunut useaan otteeseen ulkomailla ja olen siellä kiinnittänyt huomiota identiteetissäni ja maailmankuvassani tapahtuneisiin muutoksiin. Namibiassa olin kesä-joulukuussa 2006 tekemässä korkeakouluharjoittelua YK:n kehitysohjelma UNDP:llä. Kun minulle tarjoutui tilaisuus jälleen kerran tarkastella lähietäisyydeltä ulkomailla asuvaa suomalaista yhteisöä, heräsi samalla ajatus pro gradu –tutkielmani tekemisestä ulkosuomalaisten identiteettiin liittyen. Kehitysmäihin kohdistuvan siirtolaisuuden ja projektityönomaisen maahanmuuton merkitys on viime vuosina kasvanut ja aihe onkin hyvin ajankohtainen ja vielä suhteellisen vähän tutkittu.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Namibia on suomalaisen lähetystyöhistorian ja läheisten kehitysyhteistyösuhteiden vuoksi todennäköisesti yksi suomalaisten eniten tutkittua kehitysmaita. Erityisesti suomalaisen lähetystyön historiaa Ambomaalla on tutkittu paljon. Namibiansuomalaisten identiteetistä ei ole aikaisempaa tutkimusta, mutta esimerkiksi Namibiassa työskentelevien suomalaisten kehitysyhteistyöntekijöiden kulttuurienvälisen viestinnän kompetensseista on vastikään ilmestynyt pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselta (Ylikoski 2008). Suomessa etnisyystutkimus keskittyi pitkään valtaväestön siirtolaisuuden tutkimukseen. Esimerkiksi suomalaisten historiallista siirtolaisuutta Amerikkaan ja Ruotsiin on tutkittu paljon. Nytemmin syyt suomalaisten maastamuuttoon ovat muuttuneet yhä moninaisemmiksi ja tutkimusta on tehty myös siirtolaisuuden uudemmissa muodoista EU-alueella ja sen ulkopuolella. Myös Suomeen suuntautuvasta siirtolaisuudesta, esimerkiksi pakolaisuudesta, ylirajaisista avioliitoista, maahanmuuttajien sopeutumisesta ja diasporisesta identiteetistä, on tehty viime vuosina runsaasti tutkimusta. (ks. Korkiasaari 2003; Työministeriö 2004.)

Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat kulttuurisen, diasporisen ja hybridin identiteetin käsitteet sekä ulkosuomalaisuus ja ylirajaisuus. Teorioista erityisesti identiteetin postmodernit teoretisoinnit ovat tutkimukseni kannalta oleellisia. Tällaisia teorioita ovat esittäneet muun muassa Stuart Hall ja Avtar Brah. Hallin (1999) mukaan postmodernin yksilön identiteetti on hybridisoitunut; se on pirstoutunut ja koostuu monista hajautuneista identifikaatioista. Hybridisoitumiseen läheisesti liittyy muun muassa Brahin (1996) käyttämä diasporan käsite, jolla viitataan yhteisön hajaantumiseen alkukodiksi mielletystä paikasta. Mikro- ja mesotason ylirajaiset suhteet risteävät yksilöiden arjessa ja osaltaan vaikuttavat diasporisten ja hybridisten identiteettien syntyyn. Hannerz (1996) puhuukin ylirajaisuudesta ja ylirajaisista yhteyksistä, jotka ovat muuttuneet moninaisemmiksi ja pakottavammiksi ja vaikuttavat yhä enemmän ihmisiin ja kulttuureihin.

Tuula Siljanen (2007) on puolestaan tutkinut Lähi-Idässä työskentelevien ekspatriaattien kulttuurienvälistä työkokemusta narratiivien kautta ymmärrettynä sopeutumisen, oppimisen ja identiteetin näkökulmista. Neljä Siljasen määrittelemää kansainvälisen työuran työntekijätyyppiä ovat globaalien uran rakentajat, tasapainoa hakevat asiantuntijat, idealistit ja ajalehtijat. Siljasen keskeinen päätelmä on, että ekspatriaatin kulttuurista sopeutumista seuraa muutos identiteetissä. Sen sijaan menestyksekkäs sopeutuminen ei välttämättä edellytä syvällistä suhdetta uuteen yhteiskuntaan.

2. SIIRTOLAISUUS JA ULKOSUOMALAISUUS

Ihmisten liikkuvuus, maassamuutto ja siirtolaisuus ovat lisääntyneet nopeasti globalisaation myötä. Korkiasaari ja Söderling (1994) määrittelevät siirtolaisuuden henkilöiden tai henkilöryhmien, tavallisesti perheiden, vapaaehtoiseksi ja pysyväisluonteiseksi muutoksi maasta toiseen yleensä toimeentulon hankkimiseksi. Nykyisin sillä tarkoitetaan etupäässä työperäistä muuttoa ulkomaille. Siirtolaisuus voidaan edelleen jakaa maastamuuttoon ja maahanmuuttoon, jotka ovat toistensa vastinparit. (Korkiasaari & Söderling 1994, 227; Martikainen ym. 2006, 25.) Maastamuuttajaksi kutsutaan henkilöä, joka muuttaa ja asettuu asumaan uuteen maahan pitkäaikaisesti tai pysyvästi. Maahanmuuttajalla puolestaan tarkoitetaan ulkomaan kansalaista, joka asettuu asumaan maahan. Yleensä tilapäinen tai määräaikainen ulkomailla asuminen ei sisälly siirtolais-käsitteen alle. (Korkiasaari 1992, 4-5.)

Kansainvälisiä muuttoliikkeitä syntyy pääoman lisääntyneen liikkuvuuden seurauksena, alueiden välisestä epätasa-arvosta, pyrkimyksestä parempaan elämänlaatuun ja elintasoon sekä poliittisten konfliktien ja sotien seurauksena. Muuttajat ovat muun muassa opiskelijoita, yrittäjiä, kansainvälisiä siirtotyöläisiä, pakolaisia, asiantuntijoita ja muiden siirtolaisten perheenjäseniä. (Brah 2003, 71.) Selvimmin yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutus muuttoliikkeisiin näkyy joukkoliikkeiksi kasvaneissa maidenvälisissä ihmisvirroissa. Niiden synnyn aiheuttavat yhteiskunnallisen kehityksen murrokset ja valtaosa muutoista on pakon aikaansaamia. Kun tällaista vahvaa yhteiskunnallista tekijää ei ole vaikuttamassa, ihmisten muutto perustuu enemmän vapaaehtoisuuteen ja omiin tavoitteisiin. He pyrkivät muutollaan saavuttamaan jotakin erilaista, eikä kyse niinkään ole halusta säilyttää vanhaa. (Korkiasaari 1992, 46.) On arveltu, että muuttoliikkeet perustuvat yleensä jo olemassa oleviin sekä alati muodostuviin yhteyksiin maiden välillä, esimerkiksi koloniaalisen ajan siteisiin ja poliittisiin, kaupallisiin sekä kulttuurisiin yhteyksiin (Castles & Miller 1993, 21, 41). Tämä selittää suomalaisten kiinnostusta yhä edelleen mennä ja asettua asumaan Namibiaan: mailla on jo koloniaaliselta ajalta periytyvät poliittiset siteet ja siksi on ollut edelleen järkevää panostaa maiden välisiin suhteisiin.

Paluumuutto on maahanmuuton eräs muoto, jolla tarkoitetaan tietyssä maassa, vaikkapa Suomessa, syntyneiden ihmisten ja heidän lastensa ja lastenlastensa muuttoa takaisin kyseiseen maahan (Korkiasaari & Söderling 1994, 264). Laajasti määriteltynä paluumuuttajia ovat myös sellaiset ihmiset, muun muassa inkerinsuomalaiset, joiden esi-isät ovat muuttaneet pois

Suomesta ja jotka näkevät itsensä syntyperältään suomalaisina (Korkiasaari 1992, 5). Paluumuuttoon vaikuttavat sekä tunnesiteet ja kaipuu kotimaahan että laukaisevat tekijät, joita voivat olla esimerkiksi sosiaalinen ja kulttuurinen eristyneisyys asuinmaassa. Usein ulkomailla asuminen on myös suunniteltu tilapäiseksi ja paluumuuton syynä on projektiluonteisen työsuhteen päättyminen. Paluuseen voi vaikuttaa myös mahdollinen putoaminen Suomen sosiaaliturvan ulkopuolelle tai ongelmat oleskeluluvan jatkamisessa. (Korkiasaari & Söderling 1994, 255; Korkalainen 2004, 12.) Tärkeitä edellytyksiä paluumuuton onnistumiselle ovat säilyneet yhteydet Suomeen, suomenkielen ylläpito ja Suomen tilanteen ja kehityksen seuraaminen (Työministeriö 2001, 27).

Maastamuutto ja asettuminen uuteen maahan on yleensä pitkäkallinen prosessi, joka saattaa kestää koko siirtolaisen eliniän. On mahdollista, että siirtolainen sulautuu pikaisesti valtaväestöön, mutta usein jonkinasteinen taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen syrjäytyminen johtaa etnisen vähemmistön syntymiseen. (Castles & Miller 1993, 18, 25.) Keskeinen kritiikki siirtolaisuuden ja maahanmuuton käsitteitä kohtaan kohdistuu niiden taipumukseen jakaa ihmiset ”meihin” ja ”muihin” (Lepola 2000 Martikaisen ym. 2006, 25 mukaan). Etniselle vähemmistölle kulttuuri on keskeisessä asemassa identiteetin lähteenä ja identifioituminen lähtökulttuuriin pitää yllä yksilön itsetuntoa ja identiteettiä tilanteessa, jossa hän kenties kokee tulevansa syrjityksi. Maahanmuuttajan etniseen identiteettiin vaikuttavat monenlaiset kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät, ja identiteetti onkin kaukana pysyvistä, homogeenisesta ja suljetusta. Sen sijaan yksilöllä on useita identiteettejä, jotka ovat alati dynaamisessa muutoksessa. Samoin siirtolais- ja vähemmistökulttuurit muuttuvat linkittäen ryhmän historian ja perinteet siirtolaisuusprosessin todelliseen vaiheeseen. (Castles & Miller 1993, 33-34.)

2. 1. Siirtolaisuuden muutos

Suomi on ollut historiansa aikana, aina viime vuosiin saakka, pääosin maastamuuttomaa. Teollistumisen, kaupungistumisen ja väestönkasvun myötä vauhdittuneella maastamuutolla on ollut kaksi päävirtaa, jotka kohdistuivat Pohjois-Amerikkaan ja Ruotsiin. Ennen toista maailmansotaa sota, 1900-luvun vaihteen molemmin puolin valtaosa siirtolaisuudesta kohdistui Pohjois-Amerikkaan, ensin Yhdysvaltoihin, myöhemmin Kanadaan. Syynä noin 400 000 ihmisen muuttoon oli liikaväestön syntyminen erityisesti Pohjanmaalle sekä tietoisuus maanosan rikkauksista ja vuosisadan vaihteen venäläistämistoimenpiteet. Lisäksi edellytykset muuttoliikkeelle loi uusien laivalinjojen perustaminen Euroopan ja Amerikan välille.

(Korkiasaari & Söderling 1994, 237, 250-251.)

Suomesta oli muuttoliikettä Ruotsiin jo 1870-luvulla, mutta varsinainen suurempi muuttoliike alkoi toisen maailmansodan jälkeen, voimistuen 1960–1970-luvulla. Sodanjälkeisistä siirtolaisista jopa 80 prosenttia - noin puoli miljoonaa - on suunnannut Ruotsiin. Syitä valtaisaan muuttoliikkeeseen oli kotimaan elinkeinorakenteen muutoksessa, joka vapautti työvoimaa maaseudulta, suurten ikäluokkien aikuistumisessa ja vuoden 1967 devalvaatiossa, joka sai Ruotsin palkkatason näyttämään aiempaa houkuttelevammalta. Lisäksi Ruotsin olosuhteet olivat samanaikaisesti otolliset lisätyövoiman vastaanottamiseen. (emt. 248-249.)

Ruotsin ja Pohjois-Amerikan lisäksi suomalaisia siirtolaisia on lähtenyt runsaasti myös Venäjälle ja Neuvostoliittoon, Australiaan sekä Euroopan maihin (emt. 252). Etenkin vanhoihin siirtolaismaihin Ruotsiin ja Amerikkaan on muodostunut suomalaissiirtolaisten diasporisia yhdyskuntia, joissa suomalaisuutta on säilytetty ja uusinnettu (Lehtonen & Löytty 2007, 106). Euroopan unioni on tuonut tullessaan auenneet rajat ja uusia työpaikkoja ja määräaikaisina lähtijöinä onkin ollut erityisesti korkeasti koulutettuja naisia. Sen sijaan Aasiaan, Afrikkaan ja Latinalaiseen Amerikkaan ei ole koskaan suuntautunut suuria suomalaisvirtoja. Afrikkaan on yli sadan vuoden kuluessa lähtenyt joitakin tuhansia siirtolaisia: lähetystyöntekijöitä, kaivostyöläisiä sekä viime aikoina etenkin kehitysapuprojekteissa työskenteleviä. (Korkiasaari & Söderling 1994, 253-254.) Vähäisestä siirtolaismäärästä huolimatta Afrikka on tullut lähemmäksi tavallista suomalaista yhä useamman matkustaessa maanosaan tai tutustuessa Suomessa asuviin afrikkalaistaustaisiin henkilöihin.

Suomen muuttotase oli negatiivinen 1980-luvun alkuun saakka: Suomesta muutti enemmän asukkaita kuin mitä Suomeen tuli. 1980-luvulla tapahtui käänne, jolloin lähtömuutto aleni ja paluumuutto lisääntyi. 1990-luvun taitteessa paluumuutto alkoi korvautua ulkomaalaisilla maahanmuuttajilla, etenkin venäläisillä ja virolaisilla, mutta myös pakolaisia alkoi tulla aikaisempaa enemmän. (emt. 262, 265.) Siirtolaisuusinstituutti on arvioinut, että nykyisin ulkomailla elää noin 300 000 Suomessa syntynttä henkilöä. Kun toisen tai useamman polven ulkosuomalaiset lasketaan mukaan, ulkosuomalaisten kokonaismäärä kipuaa 1,3 miljoonaan. (Työministeriö 2001, 12.)

Viime vuosikymmeninä kansainvälisissä muuttoliikkeissä on tapahtunut muutoksia, jotka ovat edelleen käynnissä. Muuttoliikkeet ovat globalisoituneet ja ne koskettavat samanaikaisesti yhä useampia maita ja alueita. Muuttajien määrä on myös radikaalisti lisääntynyt ja muuton syyt ovat muuttuneet moninaisemmiksi. Lisäksi muuttajat ovat enenevässä määrin naisia kaikäntyyppisissä muuttoliikkeissä ja ammattiin kouluttautuneiden maidenvälinen liikkuvuus on lisääntynyt. Vaikka ammattilaisten muutto on yleensä tarkoitettu väliaikaiseksi, osa niistä muuttuu pysyväisluonteiseksi vahvistaen kulttuuriin ja sukulaisuuteen perustuvia ylijärjaisia verkostoja. Maat eri puolilla muuttuvat etnisesti monimuotoisemmiksi ja kosmopoliittisiksi. (Castles & Miller 1993, 8, 166-167.)

Siirtolaisuuden syyt ja luonne ovat siis ajan myötä muuttuneet. Alkuaikoina siirtolaisiksi lähdeettiin lähinnä työttömyyden ajamina paremman elintason toivossa. Lähtijät olivat etupäässä vähän koulutettuja ja ammattitaidottomia ja lähtö nähtiin lopullisena elämänratkaisuna, josta ei ollut paluuta. Yleisesti ottaen noin joka kolmas siirtolaiseksi lähtenyt on kuitenkin palannut takaisin. 1980-luvulta alkaen muuton syyt ovat muuttuneet vaihtelevammiksi, vaikka edelleen myös taloudellisilla vaikuttimilla voi olla osansa lähtöpäätöksessä. Viime aikoina muuttajat ovat olleet aiempaa korkeammin koulutettuja ja kielitaitoisia, sillä heidän on ollut helpompi työllistyä ulkomailla kuin vain vähän kouluttautuneiden. Muuton syinä opiskelu, kielitaidon hankkiminen, ihmissuhteet, urakehitys tai elämäkokemusten kerryttäminen painavat usein vaa'assa enemmän kuin taloudelliset syyt. Naisilla muuton syynä saattaa olla yhtä usein puoliso tai seurustelukumppani, puolison työ kuin oma työ tai opiskelu. Miehet sen sijaan muuttavat edelleen harvoin puolison takia; heillä muuton syynä on useimmiten oma työ. (Korkiasaari & Söderling 1994, 248-250; Työministeriö 2001, 11; Korkalainen 2004, 6.)

Siirtolaisuuden syiden erotteleminen on tärkeää, sillä erityyppisessä siirtolaisuudessa ja maastamuutossa myös haasteet ovat erilaisia. On tärkeää erottaa muun muassa onko yksilö muuttanut ulkomaille yksin vai perheen kanssa ja onko maastamuutto tarkoitettu tilapäiseksi vai pysyväksi. Perheen kanssa muuttaneen on itsensä lisäksi huomioitava myös muiden perheenjäsenten tarpeet: puolison mahdollisuus työskennellä tai tehdä jotakin mielekästä ja lasten koulutus ja turvallisuus. (Korkalainen 2004, 4-5.) Namibiaan puolisonsa mukana muuttaneen ei ole aivan yksinkertaista saada työlupaa saati töitä ja usein molempien puolisoitten ollessa ei-namibialaisia, toisen ei olekaan ollut mahdollista työskennellä.

Aviomiehen tai –vaimon ollessa Namibian kansalainen, suomalaisen puolison on huomattavasti helpompi saada pysyvä oleskelu- ja työlupa.

Nykyisenkaltaista uussiirtolaisuutta, jossa ihmiset liikkuvat maailmalla kaupan, teollisuuden ja järjestösektorin töissään, voidaan kutsua ekspatriaatiudeksi (Junkkari & Junkkari 2003, 11). Usein on kyse ulkomailla työskentelevistä projektityöntekijöistä, joiden työsuhde tai toisiaan seuraavat työsuhteet kestävät ennalta sovitun määräajan (Korkiasaari 1992, 5). Ekspatriaatilla on perinteisesti tarkoitettu työntekijää, joka lähetetään yrityksen komennukselle ulkomaille. Siljanen kannattaa kuitenkin perinteisen ekspatriaatin määritelmän laajentamista sillä ulkomaan työkomennukset ovat heterogeenistuneet ja töihin lähdetään aikaisempaa moninaisempiin maihin. Ekspatriaattien komennukset ovat muuttuneet organisaatioiden suunnittelemista urista yksilöllisiksi uravalinnoiksi. Menestyksekkäs ekspatriaattikokemus vaatii onnistuakseen sitoutumista johonkin henkilökohtaisesti tärkeään, oli se sitten kansainvälinen ura, isäntämaan yhteiskunta tai ideologia. (Siljanen 2007, 16-17, 181.)

Ekspatriaateilla siirtolaisuuteen liittyy tavoitteellisuus ja usein myös määräaikaisuus eikä lähtö useinkaan ole pakon aikaansaamaa kuten perinteisessä siirtolaisuudessa (Junkkari & Junkkari 2003, 11). Tämänkaltaisen siirtolaisuus tai maastamuutto onkin usein ainakin aluksi ajateltu tilapäiseksi ja se on tarkoin suunniteltu etukäteen. Ulkomailla asuminen voidaan nähdä yhtenä elämänvaiheena muiden joukossa. Puolison löytäminen ulkomailta saattaa kuitenkin muuttaa maastamuuton pysyväksi siirtolaisuudeksi. Samoin on varsin yleistä muuttaa vieraasta maasta toiseen luoden kansainvälistä uraa palaten Suomeen vain ajoittain. (Korkiasaari & Söderling 1994, 253-254; Työministeriö 2001, 11; Korkalainen 2004, 6.) Vaikka tällainen projektisiirtolaisuus on yleistynyt vasta viime vuosikymmeninä, ovat sen juuret kaukana menneisyydessä. Suomesta on jo satojen vuosien ajan muuttanut taiteilijoita, diplomaatteja, lähetystyöntekijöitä ja muita vaikuttajia maailman metropoleihin ja periferioihin. Usein näiden väliaikaisten siirtolaisten motiivina lähtöön ulkomaille on ollut muut kuin taloudelliset vaikuttimet, esimerkiksi halu kehittää itseään tai auttaa. (Junkkari & Junkkari 2003, 11-12.)

2. 2. Ulkosuomalaisuus

Ulkosuomalaisella tarkoitetaan ulkomailla asuvaa Suomesta muuttanutta henkilöä tai hänen jälkeläistään, jolla on tietoisuus omasta suomalaisesta taustastaan ja juuristaan ja jolla on suomalainen identiteetti ja yhteyksiä Suomeen. Ulkosuomalainen voi asua missä päin maailmaa tahansa eikä hänen tarvitse edustaa ensimmäistä maahanmuuttajapolvea eli olla

syntynyt Suomessa. Ulkosuomalaisen identiteetin ominaispiirteisiin kuuluu Hallituksen ulkosuomalaispoliittisen ohjelman (2001) mukaan tietoisuus omasta syntyperästä ja juurista, suomen tai ruotsin kielen taito, perinteiden, arvojen ja uskonnon noudattaminen, osallistuminen ulkosuomalaiseen järjestötoimintaan ja tapahtumiin, yhteydenpito Suomeen ja suomalaisiin sekä Suomen tapahtumien seuraaminen. Kaikkia näitä piirteitä ei identiteetin kuitenkaan tarvitse sisältää, vaan tietoisuus omista juurista ja itsen määrittely ulkosuomalaiseksi ovat riittävät lähtökohdat suomalaiselle identiteetille. (Työministeriö 2001, 14.)

Työministeriö on koontanut Hallituksen ulkosuomalaispoliittiseen ohjelmaan (2001) näkemyksiä ja toimintamalleja, joiden avulla pyritään vahvistamaan suomalaisen yhteiskunnan ja ulkosuomalaisten välisiä suhteita. Ulkosuomalaiset voidaan nähdä ”Suomeen myönteisesti suhtautuvien ja vapaaehtoisuuden pohjalla Suomen hyväksi toimivien ihmisten maailmanlaajuisena verkostona” (Työministeriö 2001, 15). He ja ulkosuomalaisten yhteisöt rakentavat sillan Suomen ja muun maailman välille ja luovat yhteyksiä sekä Suomi-kuvaa asuinmaihinsa. Samalla edistetään maiden välistä kulttuurista vuorovaikutusta ja säilytetään sekä uusinnetaan suomalaisuutta ja suomalaista kulttuuriperintöä vaarantamatta integroitumista uuteen kotimaahan. Suomella onkin velvollisuus tukea ulkosuomalaisia ja suomalaista kulttuuria maailmalla. (emt. 1, 17.)

Ulkoasiainhallinto pitää yllä yhteyksiä ulkosuomalaisiin kunkin maan edustuston kautta. Edustustojen tehtävänä on valvoa Suomen kansalaisten etuja ja vahvistaa heidän asemaansa maassa sekä edistää kulttuurista vuorovaikutusta maiden välillä. (emt. 16.) Suomen Windhoekin suurlähetystön ilmaistuna tavoitteena on ”monimuotoisen vuorovaikutuksen kehittäminen, monipuolistaminen ja syventäminen Suomen ja Namibian välillä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja kehityspolitiikan tavoitteiden mukaisesti kansallisia intressejä edistäen ja Suomen ja suomalaisten etujen turvaamiseksi” (Suomen Windhoekin suurlähetystö 2005). Suomalaisten asemaan ja oikeuksiin vaikuttaa myös Suomen ja suomalaisten osallisuus kansainvälisissä järjestöissä sekä kahdenvälisissä projekteissa (Työministeriö 2001, 31). Suomen suurlähetystö onkin läheisessä yhteydessä Namibian tärkeimpään kehityskumppaniin EU:hun ja Suomi toimi EU:n puheenjohtajuuskauden edustajana maassa koko vuoden 2006, sillä vuoden ensimmäisen puoliskon puheenjohtajalla Italialla ei ole maassa edustustoa (Suomen Windhoekin suurlähetystö, 2005).

Siirtolaisuuteen perustuvat etniset ryhmät tarvitsevat identiteettinsä säilyttääkseen omat sosiaaliset verkostonsa ja yhdistyksensä sekä kulttuurinsa ja kielensä (Castles & Miller 1993, 229). Ulkosuomalaisten kulttuuritoiminnan piiriin kuuluvat opetustoiminta, järjestö- ja yhdistystoiminta, ulkosuomalainen lehdistö sekä tiedotus Suomesta. Aatteellisia ja sivistyksellisiä ulkosuomalaisten järjestöjä arvellaan olevan noin 1500. Ne ylläpitävät suomalaista kulttuuria ja toimivat paikallisten suomalaisten etuja ajaen. (Työministeriö 2001, 17, 20–21.) Ulkosuomalaisten järjestöjen lisäksi ulkomailla asuvat suomalaiset voivat saada vertaistukea ja tietoa internetin ja sähköpostin välityksellä. Keskustelupalstalla käsitellään arkipäiväisiä ongelmia ja iloja sekä jaetaan vinkkejä ja tietoa ulkomailla asumisesta. Ulkosuomalainen ja Etusivu-portaali toimivat tärkeinä keskustelufoorumeina monelle suomalaiselle ja niiltä löytyy myös maakohtaisia linkkejä yhdistyksiin ja suurlähetystöihin. (Korkalainen 2004, 14, 16-17.) Myös kirkko tukee suomalaisia maailmalla: sen ulkosuomalaistyön pyrkimyksenä on vastata seurakuntalaisten tarpeisiin heidän äidinkielellään. Ulkomaisille kirkkoille työhön välitetyt suomalaiset työntekijät vastaavat tähän tarpeeseen samalla toimien kirkon apuna muun muassa projektien käynnistämässä. (Työministeriö 2001, 22-23.)

3. IDENTITEETTI

3.1. Identiteetti ja erottautuminen

Identiteetti voidaan nähdä joko ”samuutena” tai ”itseytensä”. Samuudella tarkoitetaan ilmiöiden samankaltaisuutta tai sisäistä ykseyttä, jatkuvuutta ja ajallista pysyvyyttä. Samuus voidaan edelleen jakaa tilalliseen ja temporaaliseen ulottuvuuteen, joista edellisessä on kyse identiteetistä erottumisena, jälkimmäisestä identiteetistä jatkuvuutena. (Ricoeur 1992, 113-116; Saukkonen 1996 Anttilan 2007 mukaan.) Saukkonen (1996) on määritellyt neljä ehtoa identiteetille. Ensimmäinen ehto viittaa identiteetin temporaaliseen pysyvyyteen. Identiteetin tulee pystyä osoittamaan kohteensa ”ajallinen jatkuvuus” eli se, että kohdetta voidaan pitää samana kuin jonakin toisena aikana esiintynyttä yksikköä. Toinen ja kolmas identiteetin ehto liittyvät identiteetin spatiaalisuuteen. Ensinnäkin identiteetin on ”erottauduttava” ympäristöstään. Tämä tapahtuu rajanvedoin ja määrittelemällä itseys ”Toista” vasten. Kolmantena ehtona on ”sisäinen yhtenäisyys”. Ryhmän tai yksilön sisäisten eroavaisuuksien tulisi olla alisteisia sitä määrittävälle yhtenäisyydelle. Lopulta näistä kolmesta ehdosta voidaan johtaa neljäs, ”käsitys yksikön olemassaolosta”. (Saukkonen 1996 Anttilan 2007, 9-11 mukaan.)

Toinen, sosiaalitieteissä merkittävämpi tapa lähestyä identiteettiä on nähdä se ”itseytensä”. Tällöin identiteetillä tarkoitetaan aktiivista itsensä ymmärtämistä, joka rakentuu merkitysmuodostelmista kertomuksien, kulttuuristen representaatioiden ja symbolien välityksellä. (Ricoeur 1992, 116, 121.) Identiteettiä ei siis nähdä samuutena, vaan tulkintoina itseystä (Kaunismaa 1997 Anttilan 2007, 7 mukaan). William James (1891) on nimetty modernin identiteetin käsitteen isäksi. Jamesin identiteetti painottaa yksilön suhdetta paitsi itseensä, myös toisiin ihmisiin. Keskeistä onkin identiteetin tunne eli tunne yksilöllisyydestä ja omasta jatkuvuudesta, ei identiteetin todellinen samuus. (James 1891 Anttilan 2007, 7 mukaan.) Kuitenkin myös nähtäessä identiteetti itseystä, viitataan identiteetin ehdoilla samuuden ja identtisuuden problematiikkaan. Niitä ei voi siis jättää täysin huomiotta. (Anttila 2007.)

Identiteetti muodostuu sellaisessa luonteeltaan epävakaaassa pisteessä, missä subjektiviteettia koskevat julkilausumattomat tarinat sekä historian ja kulttuurin kertomukset kohtaavat. Tässä kohtauspisteessä dialogi subjektiviteetin ja kulttuurin välillä on symbolista. Kysymykset erilaisuudesta, erosta ja toiseudesta ovat nousseet merkittävään rooliin niin

kulttuurintutkimuksessa kuin monilla muillakin tieteen alueilla. Identiteetti rakentuu pitkälti eron ja erottelujen kautta. Kaikki identiteetit paikantuvat tiettyyn kulttuuriin, kieleen ja historiaan ja tästä seuraa joukko yhteenliittymiä ja poissulkemisia, jotka määrittävät identiteettiä. Erilaisuus voi olla sekä myönteistä että kielteistä. Se on keskeistä merkitysten tuotannossa sekä kielen, kulttuurin ja sosiaalisen identiteetin muotoutumisessa, mutta samaan aikaan se voi olla jotakin uhkaavaa. (Hall 1999, 11-16, 160.)

3.2. Yksilöidentiteetti ja kollektiivinen identiteetti

Psykologisen, yksilöllisen identiteetin näkökulmasta identiteetti ymmärretään minän suhteellisen pysyväksi rakenteeksi, joka koostuu ”kyvyistä, uskomuksista ja yksilöhistoriasta” (Marcia 1980 Sintosen 1999, 51 mukaan). Identiteetti tuo yksilön elämään jatkuvuutta ja erottaa häntä toisista ihmisistä (Sintonen 1999, 52: ks. Erikson 1980/1959). Ihmisen kehityksen keskeisiä tehtäviä onkin muodostaa itselleen kokonainen, ehjä identiteetti, jonka avulla on mahdollista selvitä elämän haasteista. Identiteetin komponentit saattavat kyllä prosessissa vaihtua, mutta minän rakenne pysyy tästä huolimatta eheänä ja suljettuna, täydellistyen elämänkaaren kehitysvaiheiden myötä. (Marcia 1980 Sintosen 1999, 52-53 mukaan.)

Yksilön identiteetti kasataan irtonaisista palasista eli subjektipositioista. Identiteetti voidaan kuvata prosessiksi, jossa epäjatkuvuus, moninaisuus ja ristiriidat merkityksellistyvät jatkuvuudeksi ja yhtenäisyydeksi. Identiteetillä on jatkuvassa liikkeessä oleva ydin, joka voidaan mieltää ”minäksi”. Identiteetin prosessiluonteen takia on kuitenkin syytä välttää puhumasta olemassa olevasta identiteetistä. Onkin järkevää keskittyä kulloisenkin identifikaation pohjana toimiviin merkitysverkostoihin ja diskursseihin. (Brah 1996, 123-124.)

Subjektia tuotetaan diskurssissa samanaikaisesti sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa että subjektiivisesti. Kollektiivinen historia ja yksilön henkilökohtainen kokemusmaailma kietoutuvat identiteetissä monimutkaisella tavalla toisiinsa. Kollektiivisella eli yhteisöllisellä identiteetillä viitataan käsityksiin ”jonkin etnisen tai kulttuurisen ryhmän tai yhteisön olemassaolosta, nimestä, historiasta ja luonteesta sekä suhteesta muihin kollektiivisiin rakenteisiin.” (Saukkonen 2007, 35.) Kollektiivisia identiteettejä ovat esimerkiksi etninen, kielellinen ja kansallinen identiteetti (Brah 1996, 120).

Toisin kuin subjektiivisen identiteetin kohdalla, kollektiivisen identiteetin tunnustaminen on poliittinen prosessi (emt. 123). Siinä ihmiset tunnistavat toisistaan tiettyjä piirteitä, joiden perusteella kuvitellaan yhteisöllisyys ja yhteinen identiteetti (Isin & Wood 1999, 19). Edellytyksenä yhteisön muodostumiselle on symbolinen järjestys, joka sisältää ymmärryksen kollektiivista ja siitä, keitä ihmiset sen jäseninä ovat. Kollektiivia määritellään termein, jotka ilmaisevat jatkuvuutta, jäsenten yhteenkuuluvuutta ja ulkopuolisten sulkemista pois yhteisöstä. (Saukkonen 2007, 259.) Etnisyyden tai muun kollektiivisen identiteetin symboliset muodot ovat hajautuneina yhteiskunnan eri tahoille. Identiteettiä ilmaistaan yksilöllisesti ja kollektiivisesti sosiaalisissa suhteissa kulttuurisesti rakentuneiden merkityksenantojen kautta. (Brah 1996, 120.)

Kollektiivisissa identiteeteissä on pitkälti kyse ”kuvitelluista yhteisöistä”, joita Benedict Anderson (1983) on kuvannut. Kuvitellulla yhteisöllä hän tarkoittaa yhteisöä, jolla on kollektiivinen itseymmärrys kuulumisesta yhteen, vaikka yksittäinen henkilö ei koskaan voi tuntee kaikkia ryhmän jäseniä. Kollektiivi kadottaa ajan myötä alkuperänsä ja toteutuu lopullisesti vasta mielikuvituksessa (Bhabha 1990, 1). Tällaisia yhteisöjä ovat aivan pienimpiä kyliä ja perheyhteisöjä lukuun ottamatta kaikki sosiaaliset muodostumat. Yhteisö on siis ikään kuin symbolisella tasolla olemassa ihmisten mielessä. (Anderson 1983, 39.) Symbolisuus ei kuitenkaan tee ”kuvitelluista yhteisöistä” ei-todellisia, vaan ne ovat olemassa ja vaikuttavat yksilöiden toimiin ja ihmissuhteisiin (Hall 1999, 13).

Tässä kollektiivinen identiteetti nähdään maltillisen konstruktionismin silmin. (ks. Saukkonen 2007.) Yhteisöllinen identiteetti on siis alati muutoksessa oleva, inhimillinen luomus, jota tarkasteltaessa kuitenkin tulee huomioida taustalla vaikuttavat sosiaalinen ja fyysinen todellisuus. Ne vaikuttavat identiteetin sisäiseen ja ulkoiseen tunnustukseen sekä ajalliseen jatkuvuuteen. Kollektiivisella identiteetillä onkin kaksi puolta: jäsenten oma käsitys yhteisöstä - kuten kuvitelluissa yhteisöissä - ja ulkopuolisten käsitykset ryhmästä. (Saukkonen 2007, 22, 35.) Lisäksi subjektipositioista koostuva yksilöidentiteetti sulautuu erottamattomasti yhteen yhteisöllisen identiteetin kanssa. Molempia ilmaistaan kulttuurisin merkityksenannoin sosiaalisissa suhteissa.

3.3. Kulttuurin määrittelyä

Kun halutaan tutkia kulttuurista identiteettiä, on ymmärrettävästi tärkeää määritellä mitä kulttuurilla tarkoitetaan. Kulttuuri on käsitteenä hyvin monisyinen ja laaja. Sen määritelmät

ovat vaihdelleet ajasta ja käyttöyhteydestä riippuen ja edelleen käytössä on hyvin erilaisia, osin toisiinsa kietoutuvia tapoja ymmärtää kulttuuri. Kulttuuri on siis jatkuvassa muutoksen tilassa (Knuutila 1994, 9) ja siksi sen määrittelemisen, mitä kulttuurilla kulloinkin tarkoitetaan, onkin erityisen tärkeää. En pyri tässä kattamaan koko käsitteen historiaa tai kaikkia mahdollisia määritelmiä, vaan käsittelen työlleni keskeisiä tapoja ymmärtää kulttuuri laajasti merkitysjärjestelmäksi tai elämäntavaksi.

Yleiskieleen ja etenkin kulttuuripolitiikkaan vakiintuneella suppeahkolla kulttuurin hierarkkisella määritelmällä on perinteisesti tarkoitettu taiteita (Knuutila 1994, 13; Alasuutari 1994, 33). 1960-luvulta alkaen kulttuuria ryhdyttiin pitkälti Unescon toimesta määrittelemään uudella, laajemmalla tavalla. Unesco toi kulttuuripolitiikan kehitykseen omat intressinsä, jotka liittyivät kansallisten kulttuuripolitiikkojen ja kehityspolitiikan yhtenevyyteen. Pyrittiin luomaan yleistä kulttuuripolitiikan kehittämisen mallia, joka sopisi sekä Unescon että kansallisten kulttuuripolitiikkojen käyttöön. Uudenlainen käsitys kulttuurista perustui kolonisaation purkamiseen ja lisääntyneeseen tietoisuuteen eri kansojen ja ihmisryhmien elämäntavoista, jotka poikkesivat länsimaisista. Eri kulttuureille haluttiin taata niiden oma arvo ja oikeudet. (Pirnes 2008, 168-172.)

Käsitteen kehittyessä edelleen, on tärkeäksi tullut kulttuurin merkitysvälitteisyyden huomioiminen. Kulttuurintutkimuksessa keskeinen symbolinen kulttuurikäsite juontaa juurensa Clifford Geertzin tuotannosta. Ihminen elää itse kutomissaan kulttuurisissa merkitysverkostoissa eli ihmiskäyttäytyminen nähdään symbolisena toimintana ja kulttuuri sosiaalisista merkitysrakenteista koostuvana, merkityksellistävänä järjestelmänä. Geertz määrittääkin kulttuurin historiallisesti periytyväksi käsitteiden systeemiksi, jota ilmaistaan ja uusinnetaan symbolisesti ja jonka avulla muodostetaan ymmärrystä maailmasta. (Geertz 1973, 5, 10, 12, 89.) Myös Williams huomioi, että kulttuuri on alettu käsittää laajemmin merkitysjärjestelmänä, jonka kautta kulttuuristen merkitysten jako, muuntaminen ja uudelleentuottaminen mahdollistuu. Tällöin kulttuuri on ikään kuin yhteisöille identiteettiä tuottavaa ”sosiaalista kittiä”. (Williams 1981, 12-13; Khakee 1999, 91.)

Antropologian ja sosiologian piirissä suosituksessa määritelmässä kulttuuri on mielletty yhteisön erityiseksi elämäntavaksi; sen elämäntavan henkiseksi, aineelliseksi ja sosiaalisiksi käytännöiksi. Määritelmä sisältää yhteisön elämän koko kirjon ja mahdollistaa kulttuurista puhumisen monikossa. Elämäntavat eivät oikeastaan ole yksilöllisiä, vaan ne kumpuavat

kokijoidensa yhteisöistä ja ilmaisevat ”niissä esiintyviä ajattelu-, kokemus- ja elämäntapoja” (Pirnes 2008, 90). Erilaiset sosiaaliset elämäntavat suhteutuvat toisiinsa kommunikaation kautta. Williams näkeekin kulttuurin merkitysjärjestelmänä, jonka avulla ymmärrämme elämäntapaamme. Kulttuuri on siis merkitysjärjestelmä, joka realisoituu elämäntapana ja jossa eri elämäntavat ja käytännöt kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa. (Khakee 1999, 91; Pirnes 2008, 90-92; Williams 1981, 10-13.) Määritelmässä yhdistyvät sosiologisantropologinen ja merkitysvälitteinen tapa ymmärtää kulttuuria.

3.3.1. Kulttuurintutkimus

Työssäni tarkastelen identiteettiä kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. Kulttuurintutkimus on monitieteistä ja sitä onkin hankala lokeroida tai määritellä tyhjentävästi. Siinä yhdistetään eri metodeja ja teorioita ja se sisältää niin sosiologista kuin kulttuurin historiallista ja filosofista tarkastelua sekä taiteentutkimusta. (Barker 2005, 5; Williams 1981, 9, 20.) Tony Bennettin mukaan kulttuurintutkimuksen alaan kuuluu kaikkien niiden käytäntöjen, instituutioiden ja luokittelun systeemien tarkastelu, joiden avulla väestö omaksuu tiettyjä käytäntöjä, uskomuksia, kompetensseja, rutiineja ja käyttäytymismalleja (Bennett, T. 1998, 28). Yhteistä kulttuurintutkimuksen eri suuntauksille ja metodeille on sen kentän läpäisevä sosiaalinen konstruktionismi; todellisuus otetaan sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneena ja käsitteet vain sopimuksina tai ehdotuksina tavastamme jäsentää maailmaa, ei niinkään muuttumattomina, ehdottomina totuuksina. Maailma esittäytyy meille ”sen suhteen kautta, joka meillä on tähän maailmaan” (Alasuutari 1994) eli koko kulttuurin maailmanselitysmallin välityksellä. Jokainen kulttuuri muodostaa oman maailmanselityksen mallinsa, jonka avulla pyritään selittämään kaikki olemassa tai kuviteltavissa oleva. Reagointimme ilmiöihin riippuu niistä tekemistämme tulkinnoista ja näin ollen yhteiskuntaelämä pohjautuu merkitystenantoon ja on riippuvaista siitä. Todellisuuden ajatellaan siis rakentuvan merkitystulkinnoista ja tulkintasäännöistä, jotka ohjaavat ihmisiä arkielämässään. Tällaisessa viitekehyksessä keskiöön asettuvat yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyyden ja merkitysten tarkastelu. Kulttuurintutkimus onkin nykyisin hyvin pitkälti merkitysten tutkimusta. (Alasuutari 1994, 32-40.)

Kulttuurintutkimusta tehdään kulttuurisista käytännöistä, kulttuuri-instituutiosta, niiden tuotoksista ja sisällöistä sekä vaikutuksista. Usein tutkimuksen kohteena ovat poikkeavat ilmiöt, sillä niiden kautta halutaan päästä käsiksi arjen merkitysvälitteisyyteen. Kuriositeetit nähdään ikään kuin normaaliarkea valottavana prismana. Tästä näkökulmasta voidaan ymmärtää se, että esimerkiksi suomalaisessa etnisyytutkimuksessa on usein tutkittu

suomalaista valtaväestöä ulkomailla asuvien suomalaisten kautta. Ulkosuomalaisuuden on ajateltu peilaavan suomalaisuutta ja suomalaista identiteettiä sekä kulttuuria. (Williams 1981, 14; Alasuutari 1994, 36; Sintonen 1999, 10.)

3.4. Kulttuurinen identiteetti

Kulttuurisella identiteetillä tarkoitetaan niitä identiteettimme puolia, jotka liittyvät kuulumiseemme selvärajaisiin etnisiin, rodullisiin, kielellisiin, uskonnollisiin tai kansallisiin kulttuureihin. Kulttuurinen identiteetti voidaan ymmärtää kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla. Se voidaan nähdä yhden, yhteisen ja yhtenäisen kulttuurin kautta. Tällöin ajatellaan, että kulttuurinen identiteetti heijastelee eri olosuhteissa kasvaneiden ihmisten yhteisiä historiallisia kokemuksia ja kulttuurisia koodeja ja varustaa heidät vakailla ja muuttumattomilla merkityksillä ja viitekehyksillä saaden aikaan tunteen ”yhdestä kansasta”. (Hall 1999, 19, 224.) Kun kulttuuri nähdään tällä tavoin tiettyyn aikaan ja paikkaan kytkeytyvänä jaettuna elämäntapana, voidaan kulttuurinen identiteetti nähdä kollektiivisena ”minänä” (ks. Giddens 1991) jonka ihmiset, joilla on yhteinen historia, jakavat (Hall 1994 Siljasen 2007, 47 mukaan). Yksilö voi tehdä mielekkäitä valintoja esimerkiksi arvokysymyksissä tukeutumalla kulttuuriseen yhteisöön, joka luo hänelle identiteetin ja tunteen johonkin kuulumisesta (Kymlicka 1995 Saukkosen 2007, 152-153 mukaan).

Toisaalta voidaan huomioida, että samankaltaisuuksista huolimatta, meitä ja identiteettiämme määrittävät oleellisesti myös syvät ja merkittävät eroavaisuudet. Kulttuureja ja identiteettejä ei tule nähdä yhtenäisinä ja muuttumattomina, vaan niitä määrittää moninaisuus ja hybridisyys. Murtumat ja epäjatkuvuudet muovaavat kulttuurista ainutlaatuisuutta eivätkä merkitykset kiinnity pysyvästi mihinkään totuuteen tai yhteiseen menneisyyteen. Kulttuurinen identiteetti ei ole vain ”jonakin olemista” vaan myös ja erityisesti ”joksikin tulemista”. Identiteettiä ei tulekaan ymmärtää muuttumattomaksi tosiasiaksi, vaan pikemminkin joksikin, joka on aina keskeneräinen ja prosessin alla. (Hall 1999, 223, 227; Saukkonen 2007, 171.)

3.4.1. Kansallinen identiteetti ja kansalaisuus

Ne kansalliset kulttuurit, joihin synnymme, ovat yksi kulttuurisen identiteetin keskeisistä lähteistä. Kansallinen identiteetti ei ole kuitenkaan meissä sisäsyntyisesti, vaan se muodostuu ja muovautuu osana representaatiota kansallisesta kulttuurista ja kansakunnasta. (Hall 1999, 45-46.) Kansakunta on kuviteltu poliittinen yhteisö, jonka jäseniä yhdistää solidaarisuus toisiaan kohtaan ja mielikuva kuulumisesta samaan valtion rajojen määrittämään yhteisöön

(Anderson 1983, 39). Kansallinen kulttuuri on diskurssi, joka rakentaa toimintaamme ja omia käsityksiä itsestämme suuntaavia merkityksiä. Kansakuntaa ei tulisi ajatella yhtenäisenä kokonaisuutena, vaan diskursiivisena keinona, jossa ero esitetään yhtenäisyydeksi ja identiteetiksi. Kansallinen kulttuuri luo identiteettejä rakentamalla merkityksiä kansakunnasta, johon identifioitua. (Hall 1999, 47, 54.) Kansakunta onkin symbolinen yhteisö, joka pystyy herättämään identiteetin ja uskollisuuden tunteen (Schwarcz 1986, 106 Hallin 2002, 46 mukaan).

Kansakunnan ydin koostuu menneisyydestä ja nykyisyydestä sekä niiden yksilöitä yhdistävästä voimasta. Menneisyydessä yhteiset muistot ja perintö yhdistävät yksilöitä. Tärkeämpää kuin yhteiset tavat, kieli tai rotu on yhteinen taival, johon sisältyvät niin yhteiset onnenhetket kuin jaetut kärsimykset. Nykyisyydessä keskeinen on solidaarisuus toisia kohtaan ja halu elää yhdessä nyt ja tulevaisuudessa. (Renan 1990, 11, 19.)

Eric Hobsbawmin (1983) mukaan kollektiiviset identiteetit, muun muassa kansallinen identiteetti, perustuvat pitkälti niin sanottuihin ”keksittyihin traditioihin” (invented tradition). Keksityt traditiot esitetään vanhoiksi ja luonnollisiksi, aina olemassa olleiksi, vaikka ne todellisuudessa saattavat olla alkuperältään melko tuoreita konstruktioita. Traditioiden keksimisprosessissa toistolla ja viittauksilla menneisyyteen rakennetaan ”yhteistä perintöä”: rituaaleja, normeja ja arvoja. Näin muun muassa kansallisvaltiot ovat luoneet ”kansakunnan kertomuksensa”: kansallisen historiansa ja symbolinsa, kuten lipun ja kansallislaulun. Kuitenkaan ”keksityt traditiot” eivät ole nousseet yhtä suureen asemaan kuin missä vanhat tavat ja traditiot olivat perinteisessä yhteiskunnassa. (Hobsbawm 1983, 1, 4, 11, 13-14.)

Kieli kertoo jotakin merkityksellistä maailmasta eli se on luonteeltaan representatiivista (Sintonen 1999, 55). Käsityksiä kansallisesta yhteenkuuluvuudesta ja identiteetistä rakennetaan erilaisin representaatiostrategioin. Media ja kirjallisuus tuottavat ’kansakunnan kertomusta’; kertomuksia, kuvia, kansallisia rituaaleja ja symboleja, jotka representoivat kansakunnalle merkitystä antavia yhteisiä kokemuksia. Tällaiset kertomukset antavat merkitystä olemassaolollemme ja liittävät meidät kansalliseen kohtaloon. Kansallista identiteettiä voidaan representoida myös muun muassa esittämällä se joksikin alkuperäiseksi, aina olemassa olleeksi tai esittämällä ajatus puhtaasta, alkuperäisestä kansakunnasta. (Hall 1999, 47-48, 52.)

Vaikka kansallinen kulttuuri pyrkii yhdistämään kansalaiset yhden kulttuurisen identiteetin alle, se ei kuitenkaan koskaan ole yhtenäinen, vaan kansakunnat koostuvat aina erilaisista etnisistä ryhmittymistä, eri yhteiskuntaluokista ja usein myös eri kulttuureista, jotka on yhtenäistetty väkisin (Hall 1999, 53). Bauman ennustaakin loppua kansallisvaltion perinteiselle roolille lopullisen identiteetin takaajana. Identiteetti ja yhteiskunta ovat alati muutoksessa ja kansallisvaltiosta ei ole enää tuottamaan yksilölle pysyvää identiteettiä. (Bauman 1996b, 181.)

Identiteetti voidaan mieltää toisaalta samankaltaisuuden ja jatkuvuuden, toisaalta erojen ja murtumien välisen dialogisen suhteen kautta (Hall 1999, 229). Eurooppalaista identiteettiä on rakennettu ja rakennetaan luomalla eri kansakuntia yhdistäviä merkitysrakenteita. Kuitenkaan tämä ei ole juurikaan vähentänyt kansallisten representaatioiden merkitystä. Savolaisia ja suomenruotsalaisia yhdistävät suomalaisuuteen liitettävät merkitykset, mutta tärkeitä ovat myös ne erot, joilla nämä ryhmät erottautuvat toisistaan. Viittauskohteesta riippuen erojen väliset rajalinjat asemoidaan jatkuvasti uudelleen (Hall 1999, 231).

Kansalaisuus on lakiin perustuva asema, joka tekee kansalaisesta yhteisön täyden jäsenen ja antaa hänelle tiettyjä oikeuksia ja velvoitteita sekä mahdollistaa kulttuurisia, symbolisia ja poliittisia käytäntöjä. Isin ja Wood (1999) näkevät modernin kansalaisuuden paitsi kansallisvaltion laillisena ja poliittisena jäsenyytenä myös ryhmäoikeuksien myöntämisen lähtökohtana. Kansalaisuus on lähtöisin syntymisestä johonkin tiettyyn kansallisvaltioon tai siellä asumisesta. Se on aina myönnetty vain valikoiduille ryhmille, vaikka sen kieli onkin universaalialia. Pieni ryhmä kansallisvaltion eliittiä päättää keillä on oikeus kansalaisuuteen ja ketkä jäävät sen ulkopuolelle. Tämä ryhmä pyrkii yhdenmukaistamaan kaikki ryhmät ja juurruttamaan poliittiset ja sosiaaliset arvonsa heihin jättäen huomiotta tai jopa alistaen ne, jotka ovat eri mieltä. Kuitenkaan kansalaisuus ei ole niin yksiselitteistä ja homogeenista kuin annetaan ymmärtää, vaan se on saanut uusia muotoja. (Isin & Wood 1999, ix, 4, 27, 50, 55, 63.) Postmodernia kansalaisuutta tuottaa paitsi kansallisvaltio, myös globalisaatio. Kansalaisuus muuttuukin yksilöllisemmäksi ja moniulotteisemmaksi. (Elliott 2001, 60.)

Kun ihminen tulee osaksi yhteiskuntaa, hän saavuttaa vähitellen jäsenyyden yhteiskunnan eri alueilla, kuten sosiaalisissa, kulttuurisissa ja poliittisissa yhteyksissä (Saukkonen 2007, 213). T.H. Marshall (1950/1996) jakaa kansalaisuuden kolmeen osioon: oikeudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen kansalaisuuteen. Oikeudellinen kansalaisuus takaa yksilölle oikeudellisen yhdenvertaisuuden. Tähän sisältyy muun muassa ilmaisunvapaus, oikeus vapauteen ja oikeus

tasapuoliseen kohteluun oikeudessa. Poliittinen kansalaisuus antaa yksilölle oikeuden äänestää ja osallistua politiikkaan. Viimeisenä sosiaalinen kansalaisuus oikeuttaa yksilön hyvinvointipalveluihin perustoimeentulon turvaamisesta, terveydenhuoltoon ja koulutukseen. (Marshall 1950/1996, 8.) Marshall jättää kansalaisuuden kulttuuriset puolet vähemmälle huomiolle.

Renato Rosaldo (1994) viittaa kulttuurisella kansalaisuudella yksilön oikeuteen kulttuuriseen erilaisuuteen hänen toimiessaan yhteiskunnan jäsenenä. Kulttuurinen kansalainen ei etsi puhdasta ja kokonaista identiteettiä, vaan liikkuu joustavasti eri kulttuuristen yhteisöjen välillä. Tästä näkökulmasta kulttuurinen kansalainen näyttäytyy mahdollisena uhkana kansallisvaltiolle. (Rosaldo 1994 Stevensonin 2001, 2.) John Urry (1995) puolestaan tarkoittaa kulttuurisella kansalaisuudella ihmisten ja tavaroiden liikkuvuuden lisääntymisestä seuraavaa avoimuutta kulttuurien eri muodoille (Urry 1995 Stevensonin 2001, 2 mukaan). Molemmat näkökulmat painottavat kulttuurista monimuotoisuutta ja kulttuurisen avoimuuden merkitystä. Urryllä kulttuurinen diversiteetti on tulosta globalisaatiosta ja markkinavoimien liikkeistä. Rosaldolla kyse on julkisen puolen toimista ja yksilön oikeuksista. (Stevenson 2001, 2.)

On esitetty (ks. Soysal 1984), että kansalaisuuskäsityksessä oltaisiin siirtymässä kansallisesta ajasta post-kansalliseen vaiheeseen. Post-kansallisessa vaiheessa kansainväliset ihmisoikeudet takaavat yhdenvertaisen kohtelun ja sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet kaikille poliittisesta kansalaisuudesta riippumatta. Merkkejä tästä on nähty, mutta toisaalta viime vuosina ollaan taas siirrytty kohti poliittisen kansalaisuuden painottamista. (Saukkonen 2007, 217-218; ks. myös Joppke & Mowarska 2003.)

3.4.2. Etnisyys

Myös etnisyyttä on hedelmällistä tarkastella kulttuurin ja identiteetin valossa. Etnisyys on usein liitetty traditionaalisiin elämänmuotoihin, mutta sen merkitys on edelleen keskeinen – paikoin jopa suurempi - postmodernissa maailmassa. Monikulttuurinen yhteiskunta mahdollistaakin etnisyyden ja siihen liittyvien ulkopuolisuuden ja toiseuden ilmiöiden aikaisempaa laajemman määrittelyn. Teppo Sintonen osallistuu väitöskirjassaan *Etninen identiteetti ja narratiivisuus Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina* etnisyyden säilymisestä ja sen ehdoista käytyyn keskusteluun. Ottamalla kulttuurisen ja siten kollektiivisen näkökulman etnisyyteen, hän haluaa tehdä eroa etnisyyden ja identiteetin naturalistiseen ja essentialistiseen käsitystapaan. Kun etnisyys nähdään kulttuurisesta

näkökulmasta, käsite ymmärretään kuuluvaksi merkitysten kenttään ja siten kulttuurin käsitteen piiriin. Etnisyys mielletään kollektiiviseksi merkitysjärjestelmäksi, joka rakentaa yhteisön asemaa sen omassa ympäristössä ja ilmaisee käsityksiä oman ja muiden yhteisöjen olemuksesta. Sintosen esittelemän diskursiivis-narratiivisuuden näkökulmasta etnistä identiteettiä tuotetaan kertomuksissa, joissa identiteettejä myös välitetään sukupolvilta toisille. (Sintonen 1999, 12-13, 21, 28, 40, 93, 137.)

Primordialismissa etnistä ryhmittäytyneisyyttä on selitetty ihmisten alkuperästä johtuvaksi. Etnisyys ja identiteetti nähdään siinä ihmisen sisäsyntyisiksi ja muuttumattomiksi ominaisuuksiksi ja ne ”redusoidaan ihmisen essentialistiseen olemukseen joko biologian tai psykologian kautta.” (emt. 93, 103-104; ks. myös Thompson 1989.) Esimerkiksi antropologisessa kirjallisuudessa on etnisyydellä Barthin (1969) mukaan yleisesti viitattu ihmisjoukkoon, jolla on ainakin jonkinlainen yhteinen biologinen alkuperä ja yhteisiä kulttuuripiirteitä, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa, ja jolla on yhteinen, muista ryhmistä erillinen identiteetti (Barth 1969, 10-11). Psykologinen primordialismi näkee etnisyyden johtuvan ihmisen perimmäisestä ryhmään kuuluvuuden tarpeesta. (Sintonen 1999, 104). Ihmisen syntymisestä tietyllä historian hetkellä seuraa joukko määrättyjä ominaisuuksia (Sintonen 1999, 108: ks. Isaacs, Harold 1975). Ajattelutapaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että kollektiivinen etninen identiteetti nähdään liian ensisijaisena, jolloin muut identiteetit tulevat sen syrjäyttämiksi. Psykologiseen primordialismiin sisältyy myös oletus, että etnistä identiteettiä ei ole mahdollista valita. (Thompson 1989 Sintonen 1999, 134 mukaan.)

Ensimmäisten joukossa näitä primordialistisia, eristyneisyyden ja sisäsyntyisyyden idealle perustuvia etnisysteorioita kritisoi Frederik Barth. Hänen mukaansa etnisyyttä ja eroja määritellään nimenomaan toisten ryhmittymien kanssa dialogissa ja vuorovaikutuksessa. Etnisyys on subjektiivinen ryhmäsamaistumisprosessi, jonka rajat määrittyvät sosiaalisesti. Sen perustana ovat toimijoiden itsensä tekemät jäsenmääritykset ja identifikaatiot. Kulttuuriset erot säilyvät yhteisöjen välisestä vuorovaikutuksesta huolimatta, sillä vuorovaikutustilanteissa muodostuu luokituksia, joissa aktivoituu jako ”meihin” ja ”muihin” ja joissa ulkopuolisuutta ja kuulumista tiettyyn etniseen yhteisöön jatkuvasti määritellään. Keskeistä eivät siis ole niinkään etnisten yhteisöjen kulttuuripiirteet, vaan yhteisöjen rajat ja niiden sosiaalinen ylläpito. Yhteisöissä, joissa on monia eri etnisyyksiä, rajojen säilytysmekanismien on oltava hyvin tehokkaita. (Barth 1969, 9-10, 15-18.)

Barthin mukaan etnistä identiteettiä on myös mahdollista vaihtaa, mikäli se ei pärjää suhteessa muihin ja tarjolla on muita vaihtoehtoisia identiteettejä. Barthilla identiteetit ovat selvärajaisia: jos identiteetti vaihtuu, se vaihtuu kokonaan eikä välimuotoja, osittaisia identiteettejä tai etnisyyksien yhdistelmiä tunneta. Barth kuitenkin myöntää, että identiteetin vaihtamisesta saattaa aiheutua epäselvyyksiä itselle ja kanssaihmisille. Tämä viittaa myöhemmin kehittyneeseen käsitykseen hybrideistä identiteeteistä. (emt. 25.) Barthia on kritisoitu esimerkiksi siitä, että hänen tutkimuksensa jätti kulttuurisen painotuksensa takia huomiotta kolonialismin ja uuskolonialismin perinteet vieden näin muiden muassa mustilta toimijoilta itsenäisen identiteetin ja patologisoiden heidän yhteisöllisyytensä (CCCS [Birminghamin nykykulttuurin tutkimuskeskus]1982 Brahin 1996, 239 mukaan).

Lopullisesti primordialismista päästään eroon, kun etnisyys aletaan mieltää optionaaliseksi ja perustaltaan kulttuuriseksi ilmiöksi. Kun biologia ja vuorovaikutussuhteet eivät riitä perustelemaan etnisyyden jatkuvuutta monikulttuurisessa yhteiskunnassa, jäljelle jää identiteetti. Nämä etnisyyden teoretisoinnit ovat saaneet vaikutteita Barthilta, mutta eronteko primordialistisista konkreettisiin vuorovaikutussuhteisiin nojaavista teorioista viedään vielä pidemmälle. Sintonen itse näkee etnisyyden diskursiivisesti tuotettuina narratiiveina ilmenevänä kielellisenä merkitysjärjestelmänä. Etnisyys on optionaalista: yksilöllä on viime kädessä vapaus valita, mihin etniseen ryhmään tai ryhmiin hän itsensä määrittää kuuluvaksi, ja ryhmään kuulumista ilmaistaan kielellisesti kertomuksin. Etnisyys on myös historiallista ja sitä voi määritellä kontekstista riippuen eri tavoin. (Sintonen 1999, 128, 134-135, 150.) Sintosen optionaalista identiteettiä on kuitenkin kritisoitu siitä, ettei optionaalisuus ole kaikkien kohdalla todellinen vaihtoehto. Lähinnä länsimaisilla, pitkälle koulutetuilla ihmisillä on mahdollisuus etnisyyden valikointiin erilaisista vaihtoehdoista.

Saukkonen (2007) muistuttaa, että siinä missä etnisyyteen kytkeytyy erottamattomasti uskomus yhteisestä alkuperästä - vaikkapa suvusta tai kotimaasta - kulttuurissa oleellista ovat ihmisiä yhdistävät tekijät: kieli, uskonto, arvot, tavat ja merkitysjärjestelmät. Etnisyys on tietoutta alkuperästä eikä etnisten erojen olemassaolo vaadi merkittäviä kulttuurieroja. Kulttuurieroja voi puolestaan esiintyä etnisesti yhteneväisen joukon keskuudessa. Useimmiten monimuotoisuuteen liittyvissä kysymyksissä on kuitenkin kyse sekä kulttuurisista seikoista että alkuperästä ja taustasta, eikä kulttuuria ja etnisyyttä tulekaan erottaa jyrkästi toisistaan. Etnisyys on kollektiivinen identiteetti, joka luo yhteenkuuluvuutta kotimaahan ja – yhteiskuntaan sekä mahdollisesti valtion ulkopuolella sijaitseviin yhteisöihin ja

kansallisuuksiin. Se herättää solidaarisuutta ja uskollisuutta ja on läheisessä suhteessa kansalaisuuskysymyksiin. (Saukkonen 2007, 17-19.) Etnisyys ei ole kuitenkaan merkittävä tekijä kaikilla yksilön elämän alueilla, vaan se on läsnä yksilön elämässä ja yhteiskunnassa fragmentoituneena. Termillä tarkoitetaan ihmisten ja ryhmittymien välisten suhteiden kompleksisuutta monietnisessä yhteiskunnassa. (Breton 1987 Sintosen 1999, 120 mukaan.) Riippuu kontekstista millainen sosiaalinen rooli kulloinkin omaksutaan ja roolia voidaan vaihtaa tilanteen mukaan (Sintonen 1999, 119-120).

Etnisyys asettaa kulttuurisena merkitysjärjestelmänäkin puheelle tiettyjä ehtoja ja rajoitteita, joita voi olla vaikea ylittää. Yhteiseen alkuperään ja usein myös yhteisiin kulttuuripiirteisiin, kuten kieleen tai uskontoon viittaaminen on edelleen etnisyydessä keskeistä. Näin konstruoidaan narratiivisesti etnistä identiteettiä ja erottaudutaan toisista yhteisöistä. (emt. 135, 145; Brah 1996, 175.) Kyse on jälleen kerran Benedict Andersonin (1983, 15-16) kuvitelluista yhteisöistä: kollektiiviset mielikuvat ja kertomukset määrittävät ja ylläpitävät etnistä identiteettiä, vaikka yhteisön jäsenet tuntevat vain murto-osan muista jäsenistä. Kertomukset luovat mielikuvaa etnisen yhteisön samoin kuin kansakunnan yhtenäisyydestä. Kuitenkaan kertomuksissa tuotettu etnisyys tai kansakunta ei ole yhtenäistä, vaan eri tilanteissa tuotetaan erilaista etnisyyttä. (Sintonen 1999, 135.) Onkin oleellista selvittää, millä tavoin yhteisön rajat on kuviteltu ja kuinka ne muuttuvat tai vaihtelevat. Samoin on keskeistä tietää, nojaako etnisen ryhmän toisista ryhmistä erottautuminen ei-hierarkkiseen erottautumiseen vai esitetäänkö muut alempiarvoisina ja huonompina. (Brah 1996, 175.) Esitetäänkö esimerkiksi suomalaiset Namibian suomalaisten merkityksenannoissa namibialaisia paremmiksi ja esiintyykö rasistisia asenteita namibialaisia kohtaan.

Omassa tutkimuksessani etnisyys nähdään yhtenä kulttuurista identiteettiä konstituivana tekijänä. Sintosen tavoin näen etnisyyden optionaalisenä, kontekstisidonnaisena ja historiallisena. Yksilöllä, tässä tapauksessa siis ulkosuomalaisella, on vapaus määrittää itseään ja etnisyyttään ja etnisyyttä ylläpidetään identiteettien tasolla. Näen etnisyyden ”kuviteltuna yhteisönä”, jonka ymmärtämiseksi on tärkeää tutkia ryhmittymän sisäistä itseymmärrystä (Rex 1986, 7 Sintosen 1999, 264 mukaan). En kuitenkaan lähesty etnisyyttä ja identiteettiä narratiivisesta näkökulmasta eli en tutki haastateltavien puhetta kertomuksina, vaikka tämäkin näkökulma toki olisi mahdollinen. Kun narratiivisessa etnisessä identiteetissä on mielenkiinnon kohteena menneisyyteen suuntautuvat yhteisestä alkuperästä kertovat kertomukset (Sintonen 1999, 144), oma kiinnostukseni suuntautuu enemmän nykyhetkeen, ja

pyrin tulkitsemaan Namibian suomalaisten identiteetilleen antamia merkityksiä ja sitä kautta välittyvää kuvaa haastateltavien todellisuudesta, menneisyyden merkitystä silti unohtamatta.

4. Postmoderni identiteetti

Hall (1999) määrittelee kolme erilaista, osin yksinkertaistettua käsitystä identiteetistä. Ensimmäinen näkee yksilön valistuksen subjektina, joka on yhtenäinen, järjellä varustettu yksilö. Tämän näkemyksen mukaan subjektilla on autonominen, itseään kannatteleva sisäinen ydin, joka muodostaa ihmisen identiteetin. Klassinen sosiologinen subjektikäsityskin näkee subjektilla sisäisen ytimen, mutta tämä ydin muodostuu suhteessa merkityksellisiin toisiin. Identiteetti siis muodostuu ja muokkautuu jatkuvassa minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Kolmannella, postmodernilla subjektilla ei ole lainkaan kiinteää ja pysyvää identiteettiä. Aikaisempien subjektikäsitysten vakaasta identiteetistä on tullut pirstoutunut ja se koostuu monista keskenään ristiriitaisistakin identiteeteistä. Vanhat, sosiaalista todellisuutta vakauttaneet identiteetit ovat luovuttaneet tilaa uusille identiteeteille, jotka ”sirpaloittavat modernia yksilöä yhtenäisenä subjektina” (Hall 1999, 19). Yksilöllä ei ole eheää ”minää”, vaan subjekti ottaa eri aikoina eri identiteettejä ja identifikaatiot vaihtelevat jatkuvasti tilanteesta riippuen. Tämä postmoderni, pirstoutunut subjekti on pitkälti seurausta globalisaation mukanaan tuomista laajemmista muutoksista. (Hall 1999, 19-24.)

Modernilla tarkoitetaan pääasiassa länsimaissa kehittynyttä yhteiskunnallista muodostumaa, joka kehittyi 1600-luvulta alkaen aina 1900-luvulle saakka. Modernin yhteiskunnan periaatteita olivat ihanteet universaalisuudesta, yhdenmukaisuudesta ja selkeydestä. Pyrittiin järjestykseen ja epäjärjestys ja kaaos nähtiin luontoon kuuluviksi. Pidemmän päälle moderni järjestäytyneenä ja yhtenäisenä prosessina, jolla on suunta, osoittautui kestävämmäksi. Järkeen perustuvaa tietoisuutta tavoitellessaan moderni jätti huomioimatta inhimillisen elämän väistämättömän ambivalenssin. Sen takia tavoiteltu järjestys rikkoutuikin helposti ja universaaleja totuuksia oli hankalaa, kenties mahdotontakin löytää. (Ahponen & Cantell 1996, 17; Bauman 1996b, 33, 36, 79, 191-193; Giddens 1991, 196.)

Postmoderni eli myöhäismoderni voidaan ymmärtää täyteen mittaansa kehittyneeksi moderniksi, joka selvittää toden teolla historiallisten tekojensa oletetut seuraukset. Termi kuvaa eurooppalaisissa ja eurooppalaisperäisissä yhteiskunnissa 1900-luvulla kehittynyttä tilannetta. Sen keskeinen ero moderniin on kyseenalaistamattomiin arvohierarkioihin perustuvan varmuuden hiipumisessa. Postmodernin käsite huomioi jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden suhteessa moderniin tilaan. Modernissa yhteiskunnassa epäonnistumisen merkkeinä pidetyistä pluralismista, monimuotoisuudesta, kontingenssista ja ambivalenssista on

tullut postmodernin ominaisia piirteitä. Samalla on hylätty modernille yhteiskunnalle luonteenomaiset periaatteet. Siten postmoderni voidaankin nähdä sekä väärästä tietoisuudesta irrottautuneeksi moderniksi että sellaiseksi yhteiskunnalliseksi tilaksi, jolle ominaista on modernin yhteiskunnan kaihtamien piirteiden institutionalisoituminen. Postmoderni ei ole siis vain modernin väliaikainen jatke, vaan itseään tuottava ja ylläpitävä sosiaalinen tila omine erityispiirteineen. (Bauman 1996b, 117, 191-193.)

Baumanin mukaan postmoderni ei ole vielä valmis globalisaatioon. Postmoderni on ”maailman etuoikeutettujen maiden kulttuuria, jota luonnehtii runsas kulutus, suuri varallisuus ja hyvinvointi.” (Bauman 1996b, 297.) Kaikkien ei ole mahdollista omaksua tällaisia elämäntapoja taloudellisista syistä mutta myöskään luonnon kestokyvyn kannalta. Postmodernin ja modernin leviäminen pakottaakin tarkastelemaan globaaleja taloudellisia epäsuhtia ja keskusta-periferia-asetelmia. Postmoderni on etenkin mielentila, jossa yksilö reflektoi, etsii omia sisältöjään ja tekee omia valintojaan (Bauman 1996b, 22, 297; Hannerz 1996, 55.) Siksi myös Namibiassa asuvat suomalaiset ovat osa postmodernia, ylijärjestyksistä maailmaa riippumatta siitä onko Namibia yhteiskuntana muuttunut postmoderniksi.

Postmodernin uhat ovat tuttuja jo modernilta ajalta. Postmodernissa modernin pelot ja niistä selviäminen muuttuvat yksityisiksi. Perinteisen yhteisöllisyyden hellittäessä otetaan, syntyy yksilöityä epävarmuutta ja arvojen ambivalenssia. Tällöin yhä herkemmin turvaututaan tunnevaltaisesti kuviteltuihin yhteisöihin, jotka järjestäytyvät esimerkiksi etnisyyden ympärille. Nämä yhteisöt perustuvat yksinkertaisesti siihen, että ihmisyksilöt päättävät kollektiivisesti joskin toisistaan erillään samaistua niihin. Identifioituminen kuviteltuihin yhteisöihin saattaa olla pitkäkestoista, mutta myös lyhytaikaista, vain tietyssä tilanteessa tai elämänvaiheessa identiteettiä palvelevaa. (emt. 36-38, 163, 187; Ahponen & Cantell 1996, 12.)

Modernin identiteetti-projekti oli identiteetin rakentaminen. Tällä Elliott (2001) tarkoittaa käsitysten muodostamista omasta itsestä, sosiaalisesta asemasta ja ylipäätään omasta paikasta maailmassa. Identiteetin rakentaminen syrjäytti merkityksessään esiteollisen ajan traditiot ja tapaperinteet. Yksilö ei enää perinyt identiteettiä aikaisemmilta sukupolvilta, vaan hänelle jäi moderni vastuu tehdä omat valintansa ja luoda itse oma identiteettinsä. Postmodernissa identiteetti-projektin merkitys sen sijaan vähenee. Enää ei haeta valmiita ja täydellisiä identiteettiä, vaan kulttuurinen monimuotoisuus ja paikalliset ja hybridit identiteetit ottavat

valta-aseman. Moderni identiteettiiprojekti ei kuitenkaan postmodernissakaan katoa, vaan identiteetin rakentaminen tapahtuu näiden kahden välillä tasapainotellen. (Elliott 2001, 48-51.)

Kansallisvaltio oli modernina aikakautena luonnollisena esittäytynyt lähtökohta kollektiiviselle identiteetille. Postmoderni on kuitenkin osoittanut sen perustaltaan pitämättömäksi ja ambivalentiksi kiintopisteeksi. Bauman peräänkuuluttaakin sellaista kollektiivista identiteettiä, joka tunnustaisi identiteettien historiallisen luonteen ja konstruoidun alkuperän, mutta jolla silti olisi yliyksilöllistä merkitystä. Postmoderni pyrkii tähän erottamalla valtion ja kansakunnan toisistaan ja nostamalla samalla esiin muun muassa etnisyyden identifioitumisen lähteenä. (Bauman 1996b, 82, 177, 187.)

Postmoderni on jatkuvassa dynaamisessa liikkeessä, kuitenkin ilman selkeää suuntaa. Sekin järjestys, joka on mahdollista löytää, on vain paikallista ja väliaikaista. Postmodernin toimijan olemiseen kuuluu tietty keskeneräisyys, liikkuvuus ja juurettomuus. Ihmisen elämä rakentuu valinnoista, joiden kautta ”minää” koostetaan refleksiivisesti. Kyse ei ole varsinaisesti ”kehittymisestä”, sillä minän koostamisella ei ole tiettyä suuntaa tai päätepistettä, vaan identiteettiä rakennetaan peräkkäisten yritysten ja erehdysten kautta. Valittavana on suuri joukko vaihtoehtoja, jotka alati lisääntyvät maailman muuttuessa, tiedonkulun helpottuessa ja ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä. Identiteetti on toisaalta helppo valita, mutta yhtä helppo se on myös hylätä. Kun mitään ei anneta valmiina, identiteetistä tulee problemaattinen. Postmoderni yksilö ei toki haluakaan ikuista ja pysyvää identiteettiä, vaan taistelee jähmeitä määritelmiä vastaan. Itsestä tulee refleksiivinen projekti, jossa yhdistyvät henkilökohtainen ja sosiaalinen muutos. (emt. 194-197, 200-202, 270-271; Giddens 1991, 3, 32, 34.)

Postmoderni yksilö kohtaa jatkuvasti moraalisia ongelmia, joita kohtaan hänen on valittava suhtautumistapansa eettisten ohjesääntöjen kesken. Tilanne on paradoksaalinen, sillä se antaa yksilölle mahdollisuuden moraaliseen valintaan eli vastuun ottamiseen teosta, mutta riistää samalla universaalien ohjenuoran, jonka perusteella tehdä valinta. Moraali on siis yksityistetty ja ihmisellä on moraalinen velvollisuus valita. Hankalimmat valinnat tehdään elämäntavoitteiden ja arvojen välillä. Postmodernit eettiset ongelmat nousevat lähinnä kahdesta postmodernin piirteestä: moniarvoisesta auktoriteetista ja valinnan keskeisyydestä postmodernin yksilön minän rakentamisessa. (Bauman 1996b, 43, 213-214, 276.)

Baumanin mukaan elämme postmodernissa, nomadisessa ”vaeltamisen maailmankaikkeudessa”, jossa sekä ihmiset että tavara ovat jatkuvassa liikkeessä. Yksilö on revitty juuriltaan eikä hän ole enää entiseen tapaan riippuvainen määräävistä perinnöllisistä tekijöistä. Samoin aika ja paikka ovat menettäneet merkityksensä ja sitovuutensa. Nomadi liikkuu niiden ja samalla myös hetkellisten identiteettien läpi. Postmodernit vaeltajat erottaa varhaisemmista nomadeista siinä, että heitä vaivaa irrallisuus ja juurettomuus heidän vaeltaessaan yhteenkuulumattomien paikkojen välillä. He kenties haluaisivat vakiintuneen identiteetin, mutta eivät pysty saavuttamaan tai pitämään yllä sitä elämän nopeatempoisuuden ja ambivalenttisuuden keskellä. Jatkuva liikkeessä olo estää kiintymästä mihinkään paikkaan liikaa. Nomadeja ei ohjaa mikään kokonaisvaltainen elämänprojekti, vaan se on vasta jälkikäteen mahdollista konstruoida elämän välivaiheista. Elämänprojektin ajallinen ja tilallinen jatkuvuus kerrotaan auki narratiivisissa identiteeteissä. (Bauman 1996b, 181-183, 185.)

Voidaan nähdä, että Siljasen ekspatriaatti ovat hyvin lähellä Baumanin nomadeja. Baumanilla käsite nomadi painottaa enemmän vaeltajan juurtumatonta identiteettiä ja irrallisuutta. Siljanen puolestaan näkee ekspatriaatin elämän positiivisemmassa valossa puuttumatta mahdollisiin irrallisuuden kokemuksiin. Kuten Bauman, Siljanenkin painottaa, että yksilön mahdollisuus ja velvollisuus valita itse suuntansa on lisääntynyt. Siljanen vihjaakin, että sitoutumisella johonkin itselle tärkeään päämäärään voidaan vähentää postmodernia juurettomuuden tunnetta.

Bauman puhuu postmoderneista ”heimoista”, jotka pyrkivät yhteisöllistämään yksilön minän koostamisyrietykset. Heimot mielletään tässä heimolaispolitiikassa kuvitelluiksi yhteisöiksi; ne ovat olemassa vain mielikuvina ja symbolisesti ilmaistuina sitoumuksina. Heimoja pitää koossa usko niiden olemassaoloon ja tärkeyteen. Postmodernilla heimolla ei useinkaan ole olemassa mitään konkreettista ”reviiriä” eivätkä jäsenten välinen yhteydenpito välttämättä ole sen tiiviimpää kuin yhteydenpito yhteisön ulkopuolisiin. (Bauman 1996b, 38, 207-208.) Tällainen ”heimo” voi olla vaikkapa suomalaisekspatriaattien maailmanlaajuinen tai jossakin tietyssä maassa sijaitseva yhteisö. Suomalaisyhteisö Namibiassa on yhteisö vain tässä merkityksessä: suuri osa sen jäsenistä ei ole yhteydessä kuin korkeintaan muutamiin namibiansuomalaisiin ja harva tuntee heitä kaikkia. Sen sijaan koettu yhtenäisyys on symbolista ja perustuu ajatukseen yhteisestä historiasta ja kulttuuritaustasta.

Postmodernissa sosiaalisessa elämässä elämäntavalla on suuri merkitys identiteetin koostamisessa. Postmoderni yksilö on pakotettu valitsemaan itselleen elämäntavan. Elämäntapa voidaan nähdä melko integroituneena joukkona käytäntöjä, jotka yksilö omaksuu osin koska ne täyttävät jonkun konkreettisen tarpeen, mutta myös siksi, että ne aineellistavat narratiivin yksilön identiteetistä. Elämäntavassa siis materialisoituu yksilön identiteetti. Elämäntapavalinnat, kuten se kenen kanssa viettää aikaansa ja miten asuu, ovat itse asiassa valintoja siitä kuka olla. (Giddens 1991, 5, 81.) Elämäntapa kertoo siis implisiittisesti yksilön identiteetistä. Vaikka tutkimuksessani en varsinaisesti perehdy tutkittavien henkilöiden elämäntapaan, katson heidän puheensa ja merkityksenantojensa konstruoivan tiettyä kuvaa yksilön sekä ryhmän identiteetistä. Vaikka postmodernissa yksilöidentiteetti ja yksilöllisyys painottuvat, katson yksilöidentiteetin kertovan myös ryhmän kollektiivisesta identiteetistä. Näitä kahta ei voi tarkastella toisistaan erillisinä, sillä ne ovat läheisessä vuorovaikutussuhteessa.

Tässä työssä identiteetin nähdään rakentuvan postmodernissa kontekstissa. Postmoderni identiteetti nähdään pirstaleisena ja monimuotoisena, ja sitä konstruoidaan jatkuvassa prosessissa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Minää koostetaan refleksiivisesti valinnoista ja se saattaa rakentua monista keskenään ristiriitaisista identiteeteistä ja identifikaatioista. Myös erottelut ovat keskeisiä identiteetin ja merkitysten konstruoinnissa. Epävarmuuden ja ambivalenssin keskellä turvaudutaan helposti kuviteltujen yhteisöiden tarjoamaan turvaan. Postmodernin toimijan irrallisuutta ja keskeneräisyyttä voidaankin lievittää sitoutumisella itselle tärkeään päämäärään tai yhteisöön.

4.1. Globalisaatio ja ylirajaisuus

Postmodernin subjektin pirstoutuminen on siis pitkälti seurausta globalisaatiosta. Globalisaatio-termillä tarkoitetaan joukkoa kansallisen kulttuurisen identiteetin vaikutusvaltaa nykyisin heikentäviä muutosvoimia. Globaali taloudellinen ja kulttuurinen integraatio on luonut tilanteen, jossa kulttuuri samanaikaisesti sekä muuttuu homogeenisemmäksi että fragmentoituu. Globalisaatiossa maailmanlaajuisella tasolla vaikuttaa kansalliset rajat ylittäviä prosesseja, jotka ”yhdistävät yhteisöjä ja organisaatioita uusiksi paikan ja ajan yhdistelmiksi” (Hall 1999, 57). Tästä johtuu, että maailmassa on entistä enemmän keskinäisiä yhteyksiä. (Castles & Miller 1993, 34.)

Globaalit riippuvuussuhteet saattavat johtaa vahvojen kulttuuristen identiteettien hajoamiseen ja kansallisten identiteettien onkin nähty homogenisoituvan ja menettävän piirteitään sekä merkitystään globalisaation prosessissa. Toisaalta globaalin logiikan sisällä on nähty lokaalin uusi nousu: ero, etnisyys ja toiseus ovat alkaneet kiinnostaa entistä enemmän (Hall 1999, 63: Robins, Kevin). Globalisaatio myös mahdollistaa ”yhteiset” identiteetit fyysisesti kaukanakin toisistaan sijaitsevien ihmisten kesken. Identiteettien kenttä laajenee ja uudet hybridit identiteetit ottavat tilaa kansallisilta identiteeteiltä. Globaalit kulttuuriset koodit pirstoutuvat, tyylit moninaistuvat ja kulttuurisen pluralismi korostuu yhteiskunnan jatkuvassa, nopeatempoisessa muutoksessa. (Hall 1999, 24, 58-68.)

Globalisaation myötä ja etenkin median myötävaikutuksesta kaukana tapahtuvien asioiden vaikutus yksilöön ja hänen ympäristöönsä kasvaa. Giddens esittää, että muutokset yksilön identiteetissä ja globalisaatiossa ovat postmoderneissa olosuhteissa paikallisen ja globaalin välisen dialektiikan kaksi napaa. Postmodernin mukanaan tuoma aika-avaruus¹ –tiivistyminen on ensi kertaa niin laajaa, että ”minä” ja ”yhteiskunta” liittyvät toisiinsa globaalilla tasolla. Yksilön muodostaessa identiteettiään lokaalilla kentällä, on hänen toimillaan väistämättä myös globaaleja vaikutuksia. (Giddens 1991, 2-4, 32.)

Ulf Hannerz (1996) näkee ylirajaisuuden käsitteen globalisaatiota käytännöllisempänä ja täsmällisempänä. Globalisaatiosta on hänen nähdäkseen tullut muoti-ilmiö, jolla kuvataan lähes kaikkia valtion rajat ylittäviä prosesseja ja suhteita, silloinkin kun ne eivät ole maailmanlaajuisia. Yleisesti ottaen globalisaatiolla viitataan melko yleisiin ja laaja-alaisiin prosesseihin. Laajimmillaan sillä tarkoitetaan lisääntyviä yhteyksiä vähintään valtiollisten rajojen, mutta mielellään mannerten välillä. Yhteydet voivat olla erilaisia ja –tasoisia ja globalisaatio voi liikkua eteen- ja taaksepäin epätasaisena. (Hannerz 1996, 17-18; Martikainen ym. 2006, 25.) Termi transnationaali on vaatimattomampi ja usein myös paikkansapitävämpi ilmaus ilmiölle, joka on hyvin monimuotoinen ja ilmenee yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Ylirajaisen kentän toimijoina voi olla yksilöitä, ryhmiä, liikkeitä ja yrityksiä. (Hannerz 1996, 6.)

---

¹ Aika-avaruus (time-space) tiivistymällä tarkoitetaan globaalien prosessien nopeutumista. Maailma näyttäytyy meille pienempänä, kun kehittyvä tekniikka mahdollistaa viestien, tavarain ja ihmisten nopean liikkumisen paikasta toiseen. (Hall 1999, 58.)

Transnationaalisuuden eli ylirajaisuuden käsite korvaa osittain termiä kansainvälisyys. Ylirajaisuudella tarkoitetaan valtioiden tai yhteisöjen rajojen yli ainakin osittain valtiollisista toimijoista riippumatta tapahtuvaa kommunikaatiota ja yhteydenpitoa toimijoiden ja verkostojen kesken. (Forsander 2001 Martikaisen ym. 2006, 24 mukaan.) Ylirajaisuus on mahdollista jakaa makro-, meso- ja mikrotasoon. Makrotason ylirajaisuudella tarkoitetaan sellaisia puitteita, jotka rajoittavat ja mahdollistavat yhteisöjen ja yksilöiden välistä toimintaa muun muassa kansainvälisin sopimuksin. Mesotasolla viitataan organisoitujen yhteisöjen, kuten vaikkapa yhdistysten ja yritysten, väliseen ylirajaiseen toimintaan. Mikrotason ylirajaisuudella taas tarkoitetaan yksittäisten ihmisten ja perheiden ei-institutionaalisiin suhteisiin muiden valtioiden alueella toimiviin yksilöihin. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 24.)

Elämme ylirajaisen yhteyksien aikaa. Transnationaalisuus ei ole uusi ilmiö; sitä on aina ollut vaihtelevassa määrin olemassa. Kuitenkin ylirajaiset yhteydet ovat 1900-luvun lopulta alkaen muuttuneet vaihtelevammaksi ja pakottavammiksi vaikuttaen ihmisten elämään ja kulttuuriin monin tavoin. (Hannerz 1996, 4.) Ihmiset etnisestä taustasta ja siirtolaishistoriasta riippumatta osallistuvat yhä enemmän ylirajaiseen tilaan (Jackson ym. 2004, 2). Monenlaiset ystävyys-, sukulaisuus-, ammatillisen toiminnan ja vapaa-ajan verkostot risteävät paikallisella ja globaalilla tasolla saattaen ihmiset osallisiksi ylirajaisiin suhteisiin (Hannerz 1996, 29).

Transnationalismi on maantieteellinen termi, johon liittyy oleellisesti paikan tai tilan uusintaminen. Se on kompleksista ja moniulotteista ja eri taustoista tulevat ihmiset osallistuvat sen toimintoihin erimittaisia aikoja. (Jackson ym. 2004, 3-4.) Ylirajaisia yhteyksiä on sekä keskusta-alueiden ja periferioiden välisiä että periferia-alueiden keskinäisiä (Rouse 1991, 33). Koloniaaliselta ajalta periytyvien suhteiden ja asetelmien mukaisesti transnationaalit kulttuurit organisoituvat siten, että ihmiset niin sanotuista länsimaista tuntevat olonsa kotoisaksi periferia-alueillakin. Tämä mahdollistaa sen, että eurooppalaiset ja amerikkalaiset voivat etenkin kaupunkiympäristöissä pysyä metropoliitteina tulematta kosmopoliiteiksi (kosmopoliittisuudesta enemmän sivulla 44) sanan varsinaisessa merkityksessä. (Hannerz 1996, 107.) Heidän ei siis tarvitse omaksua vierasta kulttuuria kovin syvällisesti, vaan he voivat osallistua siihen vain siltä osin kuin se heille sopii säilyttäen samalla ylirajaiset suhteensa. Namibiassa tämä ilmenee muun muassa siinä, että maan virallisena kielenä on englantia ja että saksalainen, brittiläinen ja amerikkalainen kulttuuri näkyvät ja kuuluvat katukuvassa.

Ihmiset ja kulttuurit kieltäytyvät jähmettymästä paikoilleen. Sekä geopoliittisia että muita rajoja ylitetään jatkuvasti ja niiden sijainnista neuvotellaan. Ihmisten ja yhteisöjen väliset, tietoliikenne- ja kulkuyhteyksien paranemisen myötä helpottuneet kaukosuhteet ovat mukana tuottamassa tätä tilannetta. Rajojen yli liikkumiseen on eri syitä aina matkustamisesta ja projektityöstä perheiden yhdistämiseen ja pakolaisuuteen. Matkustaminen, massamedia, kulttuurisymboleiden kaupallistuminen ja muuttoliikkeet luovat samanaikaisesti kulttuurista pluralismia ja yhteistä globaalia kulttuuria. Globaali ja ylijäräinen osallistuvat myös lokaalin kentän, jolla ihmisten merkitysrakenteet risteävät, luomiseen. Kansallisia kulttuureita muokataan ja niistä syntyy uusia hybridejä muotoja. Monet ennen paikalliset elämäntavat ja tyyli muuttuvat globaaleiksi tehden mahdolliseksi noudattaa niitä eri puolilla maailmaa. (Castles & Miller 1993, 273, Hannerz 1996, 4, 12, 28-29; Lehtonen & Löytty 2007, 117.)

Maailman ja välimatkojen pienentyessä yhteisön fyysisestä sijainnista tulee aiempaa merkityksättömämpi; se muuttuu lähinnä vain pääoman, työvoiman ja yhteydenpidon tapahtumapaikaksi. Eri puolille hajautuneet yhteisöt kutoutuvat yhteen muodostaen ylijäräisen siirtolaisten yhteisön. Samalla tulee hankalammaksi rajoittaa vain yhteen kansalliseen identiteettiin ja mielikuvaan yhteisön historiallisesta jatkuvuudesta. (Rouse 1991, 26, 30.) Sen sijaan subjektiviteetti on alati muutoksessa ja muutto toiseen maahan usein tarjoaa identiteetille haetun mahdollisuuden muutokseen (Ley & Waters 2004, 120). Vaihtoehtojen paljous mahdollistaa tietoisien ja laskelmoidun muutoksen identiteetissä. Postmodernissa yhteiskunnassa moninaiset identiteetit ovat tulleet lähes normiksi; ne eivät kuulu vain maahanmuuttajille vaan myös paikalliset saavat osansa ylijäräisyyden vaikutuksista. (Castles & Miller 1993, 273-274.) Merkityksistä ja arvoista neuvotellaan jatkuvasti ylijäräisissä yhteisöissä ja neuvotteluihin osallistuvat niin lähtökulttuuri kuin uusi yhteiskuntakin; vanhaan maahan jääneet, juuri muuttaneet ja jo pitkään maassa asuneet, paikalliset ja uusi sukupolvi. (Hannerz 1996, 99-100.) Identiteetti saa vaikutteita vieraista merkityskategorioista ja rajankäynnistä transnationaalisen ja kansallisen kulttuurin välillä, (Hannerz 1996, 28; Lehtonen & Löytty 2007, 117) ja esimerkiksi suomalaisuus määritellään uudelleen näissä ylijäräisissä kohtaamisissa.

Ylijäräistä siirtolaisuustutkimusta on tehty muun muassa ekspatriaatteja koskien. Heidän nähdään edustavan uutta kosmopoliittista luokkaa ja olevan kuin kotonaan ylijäräisessä maailmassa. (Ley & Waters 2004, 105.) Monista ammateista on tullut ylijäräisiä ja niiden

edustajat liikkuvat maiden välillä luoden omaa uraansa (Siljanen 2007, 14). Tällaiset kosmopoliitit saattavat kokea kuuluvansa useampaan kuin yhteen maahan ja toisaalta olevansa kuulumatta minnekään täysin. Heillä saattaa olla keskenään ristiriitaisia sitoumuksia montaa kansallisvaltiota kohtaan tai heidän sitoumuksensa ovat toisenlaisia kuvitteellisia ylirajaisia yhteisöjä, vaikkapa ammatillista ryhmää, kohtaan. Kuitenkaan läheskään kaikki ihmiset, joilla on ylirajaisia suhteita, eivät ole kosmopoliitteja. Useimmille ihmisille kansakunta muodostaa edelleen ihmissuhteiden ja identiteetin keskeisen viitekehyksen. On vaikeaa määrittellä tarkalleen, ketkä kaikki ylirajaisen verkostojen piiriin kuuluvat, mutta selvää on että ylirajaiset verkostot koskettavat yhä useampia nykyisin. Transnationaaleille verkostoille luonteenomaista onkin se, että ne ovat pitkälti yksityisiä, pirstoutuneet sosiaalisen elämän eri alueille. (Hannerz 1996, 89-90.)

Lukuisat eritasoiset ihmissuhteet ylittävät valtiollisia rajoja nykyään. Monet ylirajaisista verkostoista ovat hyvin henkilökohtaisia ja pienimuotoisia, esimerkiksi mikrotason ylirajaiset avioliitot ja ystävyysuhteet, ja niiden saatetaan katsoa olevan ristiriidassa kansallisen kehyksen kanssa. Tällöin kansallisuudesta voi tulla vähemmän tärkeä ja yhteys kansakuntaan ja kansalliseen kulttuuriin saattaa heiketä. Seurauksena voi olla tunne epäjatkuvuudesta tai historiallisesta juurettomuudesta. Kuitenkin yhteydet kansallisvaltion ulkopuolelle harvoin korvaavat kansallisuutta; yksilö näkee itsensä suomalaisena, vaikka olisi luonut oman ylirajaisen perhekkulttuurin. (emt. 89.)

Ylirajaisen verkostojen levitessä ja ottaessa eri muotoja, yksilön kulttuurinen repertuaari saattaa muodostua ainutlaatuisiksi, erilaisiksi kuin kenelläkään muulla. Hänen muuttaessaan paikasta toiseen, vaihtaessaan töitä, kuluttaessaan kulttuuria ja luodessaan henkilökohtaisia suhteita syntyy kulttuurisia ilmauksia, jotka jaetaan eri ryhmien kesken. Yksilön identiteetissä moninainenkin repertuaari integroituu riittävän eheäksi kokonaisuudeksi. (emt. 39.)

4.2. Diaspora

Diasporayhteisö on osa transnationaalia verkostoa, jossa alkuperäinen kotimaa nähdään kiintymyksen kohteena. Diasporassa yhdistyy uuden kotimaan ja alkukodin idean välinen jännite; kahden paikan välinen syvä riippuvaisuussuhde, joka voi olla joko kuviteltu tai todellinen, mutta vaikuttaa yhtä kaikki vähemmistön elämään. (Clifford 1994, 308, 311; Martikainen 2006, 25.) Diasporan käsite sisältää ajatuksen keskuksesta tai alkuperäisestä kodista, josta hajaantuminen lähtee liikkeelle, usein pakon sanelemana (Brah 1996, 181).

Diasporat voivat yhdistää eri puolille hajaantuneita yhteisöjä. Kehittyvä tekniikka tekee vaivattomammaksi pitää yllä yhteyksiä kotiin jääneisiin ja toisaalle hajaantuneisiin yhteisön jäseniin. (Clifford 1994, 304.)

Sekä traumaattiset paikaltaan siirtymiset että orastava toivo ja uusi alkua liittyvät diasporaan olennaisesti. Pohjimmiltaan diasporassa onkin kyse asettumisesta asumaan ja juurtumisesta jonnekin toisaalle. Se sisältää halun kotiutua, mutta ei välttämättä halua palata kotiin. Koti voidaan nähdä myyttisenä halun paikkana, johon paluu ei ole mahdollista, koska kyse on vain ihannoidusta mielikuvasta. Toisaalta koti on myös sellainen paikka, jossa eletyn elämän arkiset tyytyväisyyden ja tylsyyden kokemukset kohtaavat yksilön elämässä ja yhdistyvät tunteeksi juurtuneisuudesta ja kotona olemisesta. Koti on monipaikkainen: se voi sijaita monella taholla samanaikaisesti, mutta tulee silti nähdä ero kotoisan olotilan ja kodiksi julistamisen välillä. (Brah 1996, 4, 182-197.)

Clifford esittelee William Safranin määritelmää diasporasta. Safran (1991, Cliffordin 1994 mukaan) näkee diasporat ekspatriaattiyhteisöinä, jotka ovat hajaantuneet yhteisön alkuperäisestä keskuksesta ainakin kahteen periferiseen paikkaan. Diasporayhteisöt uskovat, että isäntämaa ei hyväksy heitä täysin ja ne säilyttävätkin muistikuvan tai myytin alkuperäisestä kotimaasta, jonne halutaan lopulta palata. Jatkuva suhde kotimaahan, jonka hyvinvoinnista ja kehityksestä halutaan huolehtia, määrittää yhteisöä ja sen jäsenten toisiansa kohtaan tuntemaa solidaarisuutta. (Safran 1991 Cliffordin 1994, 304–305 mukaan.) Clifford toteaa Safranin määritelmän soveltuvan diasporan monimutkaisen kentän hahmottamiseen. Kuitenkaan diasporaryhmiä ei tule luokitella enemmän tai vähemmän diasporisiin tämän ideaalityypin perusteella. (Clifford 1994, 306.)

Diaspora voidaan nähdä sekä kirjaimellisesti että metaforisesti. Kirjaimellisessa, taaksepäin katsovassa diaspora-käsityksessä unelmoidaan paluusta johonkin kaukaiseen, pyhäksi koettuun kotimaahan. Metaforisessa käsityksessä diasporista kokemusta puolestaan määrittää heterogeenisyyden ja moninaisuuden tunnustaminen. Diasporinen identiteettikäsitys saa elinvoimansa nimenomaan erilaisuudesta ja hybridisyydestä ja se uusintaa itseään niiden kautta. Diaspora nähdään siis metaforana, joka ei kerro välttämättä konkreettisesta halusta palata takaisin jonnekin – usein paluu ei olisi edes mahdollinen – vaan ennemminkin kaipuu on symbolista ja lähde, josta ammentaa muistoihin ja myytteihin suuntautuvilla tutkimusmatkoilla. (Hall 1999, 241-242.)

Kirjaimellisella juutalaisdiasporalla on ollut suuri vaikutus diasporan käsitteen kehityksessä, mutta sitä voi pitää lähinnä diasporan määrittelyn lähtökohtana globaaleissa olosuhteissa hybridisoituvassa diskurssissa, ei määrittelyn ihanteena tai mallina. Nykyään lähes kaikki yhteisöt ovat ainakin jossain määrin diasporisia ja monenlaisten muuttoliikkeiden seurauksena syntyy yhä uusia diasporia. Nykydiaspora on yhä useammin dynaamisessa muutoksessa ja sen keskeiset piirteet saattavat vaihdella oikean tai symbolisen kotimaan korostamisesta jaetun historian ja sopeutumisen painottamiseen. Eri diasporia ja niiden suhteita tulisikin tarkastella tapauskohtaisesti historiallisissa yhteyksissään ja sosiaalisten suhteiden sekä identiteetin näkökulmista. Unohtaa ei pidä myöskään diasporan säilymisen kannalta oleellisia paikallisia vuorovaikutussuhteita, jotka jäävät helposti huomiotta keskittyessä alkuperään ja paluuseen. (Brah 1996, 179, 79; Clifford 1994, 306, 310.)

Avtar Brah (1996) määrittelee diasporan paikkaan liittyväksi pitkäkestoiseksi yhteisön muodostumaksi, joka kertoo maantieteelliset, kulttuuriset ja psyykkiset rajat ylittävistä maastamuuton ylirajaisista ja historiallisesti määräytyvistä prosesseista. Diasporan käsite luo kriittistä näkökulmaa ajatukselle ihmisen kiinteästä alkuperästä, sillä diaspora-ajattelun valossa sama ihminen voi identifioitua eri tavoin kontekstista riippuen. Sekä alkuperäisen että uuden kodin rakenteet uudistuvat yksilöiden ja yhteisöjen soveltaessa toisiinsa erilaisia toimintamalleja ja merkityksenantoja. (Brah 1996, 16, 180-193.) Diasporakulttuurit säilyttävätkin yhteisöään vaalimalla traditioita ja luomalla uutta niiden pohjalta jatkuvassa prosessissa (Clifford 1994, 317).

Diasporaan liittyvät läheisesti rajat, joiden kautta voidaan tarkastella sitä, mitä vasten diaspora itseään määrittää. Rajat ovat sosiaalisia konstruktioita, joiden vaikutus ulottuu ihmisten arkielämään. Raja perustuu siis sopimuksenvaraiseen jakoon ja voi samanaikaisesti olla sosiaalinen, kulttuurinen ja psyykinen. Rajoja valvotaan sellaisten ihmisten varalta, jotka rajat tekevät ulkopuolisiksi ja ”toisiksi”. Raja voi olla geopoliittinen, mutta näin ei välttämättä ole sitä yhteisön ollessa hajaantuneena eri tahoille. Oleellista ei olekaan se, missä yhteisöiden välinen raja kulkee tai ne kulttuuriset ainekset, joita diaspora sisältää, vaan erottelu oman ja muiden ryhmittymien välillä. Oma diasporinen ryhmittymä on erotettava sekä enemmistökulttuurista että muista vähemmistöistä ja diasporista. (Brah 1996, 181, 189, 198, 241; Clifford 1994, 304, 307, 327.)

Brah (1996) esittelee diasporatilan käsitteen, jolla hän tarkoittaa diasporan, rajan ja paikan sekä paikaltaan olemisen politiikan käsitteiden yhtymäkohtaa. Tässä tilassa eri subjektiasemat joutuvat vastakkain ja ne kyseenalaistetaan; omaksutaan tai hylätään. Diasporatilassa kokemuksellisuus on alati läsnä ja kulttuurisissa repeämissä ja yhdistymisissä syntyvä perinne muokkautuu uudenaikaiseksi. Vastakkain joutuvat kuulumisen ja toiseus, ”me” ja ”he”. Diasporatilaa asuttavat sekä uudet tulokkaat että ne, jotka on esitetty alkuperäiseksi. Globaali kulttuuri, talous ja politiikka kuvataan muuttamisen ja paikasta toiseen liikkumisen kenttinä, joissa natiivin asema yksinoikeutettuna toimijana kyseenalaistetaan. Kuulumisen ja toiseuden asettuessa vastakkain natiivista tulee diasporinen yhtä lailla kuin diasporisesta natiivi ja aktiivinen subjekti. Näin Namibiasta rakentuu diasporatila, jossa ovambot, afrikanerit ja muut Namibian etniset ryhmät, sekä suomalaiset ja muut ulkomaalaiset rakentavat yhteisöään ja namibialaista yhteiskuntaa kukin omasta subjektiasemastaan käsin. Samalla se, mitä namibialaisuus on, muotoutuu alati uudestaan. (Brah 1996, 208-209, 242.)

Diasporatilan käsite painottaa ylirajaisten ihmisvirtojen, pääoman, tavaran ja kulttuurin risteämistä jonkinlaisessa rajatilassa. Se näyttää alueen, jossa rajanylitysten taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset vaikutuksen koetaan ja ylirajaiset identiteetit muodostetaan. Diasporan käsite kritisoi absoluuttisten ja muuttumattomien identiteettien ja totuuksien etsintää. Sen sijaan diasporaidentiteetit ovat ylirajaisten identifikaatioiden verkostoja, joissa paikallinen ja globaali yhdistyvät samanaikaisesti. Diasporaidentiteetti on aina liikkeessä ja se neuvotellaan yhdessä alkukodin ja uuden kotimaan, globaalien ja paikallisten toimijoiden kanssa. (emt. 196, 242, 244.)

Tutkimuksessani näen diasporan metaforisena. Se saattaa kertoa konkreettisesta halusta palata takaisin Suomeen, mutta useimmissa tapauksissa näin ei ole, vaan kyse on pikemminkin moninaisuuden tunnistamisesta itsessä ja yhteiskunnassa. Diaspora on tila, jossa identiteettiä tuotetaan juurettomuuden ja abstraktin kotikaipuun kautta. Uskon, että namibiansuomalaiset määrittelevät itseään erottamalla itsensä Namibian muista etnisistä ryhmistä ja ulkomaalaisista. Ylirajaista diasporista identiteettiä pidetään yllä suhteilla kotimaahan, mutta myös suhteilla namibiansuomalaisiin ja muihin ekspatriaatteihin. Toisaalta tilanteesta riippuu miten identifioidutaan, eivätkä kansallinen tai kulttuurinen identiteetti aina ole keskeinen identifikaation lähde, vaan identiteetti saatetaan määritellä muiden seikkojen perusteella.

4.3. Hybridi identiteetti

Muun muassa Stuart Hall (1999) on painottanut diasporisten kulttuurien hybridistä luonnetta. Hybridisellä identiteetillä tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan kulttuurien sekoittuneisuutta. Se on identiteettien, kulttuuristen aineiden ja etnisten taustojen sekoittumista sekä näiden osien välistä epätasapainoa. (Bhabha 1994 Kuortin 2007, 19 mukaan.) Sintosen (1999, 135) mukaan esimerkiksi etnisyys on eri tilanteissa erilaista ja se on yleensä läsnä yksilön elämässä fragmentoituneena. Mikään identiteetti ei koskaan ole ”puhdas” tai selväpiirteinen, vaan identiteetit ja kulttuurit ovat lähtökohtaisesti aina sekoituksia (Huddart 2006, 67). Etenkin postmodernina aikana identiteetit ovat muuttuneet yhä hajanaisemmiksi; murtuneiksi ja monista osasista kootuiksi. Eri diskurssit ja positiot kohtaavat niissä toisensa ja identiteetti on jatkuvassa muutoksen tilassa. (Hall & du Gay 1996, 4.)

Ihminen, jonka kulttuurinen identiteetti on hybridi, on peruuttamattomasti juurittu kotimaastaan ja sen kulttuurista. Hänen identiteetissään yhdistyvät vaikutteet niistä kulttuureista, perinteistä ja historioista, jotka hänet ovat muovanneet. Hänen on täytynyt luopua kulttuurisen puhtauden tai etnisen absolutismin ideasta ja sopeutua neuvottelemaan ainakin kahden kulttuurisen identiteetin ja eri kulttuuristen vaikutteiden välillä. Toisaalta hän ei välttämättä haluakaan tulla määritellyksi lopullisesti ja kaikenkattavasti, vaan hänen identiteettinsä pakenee vanhoja ja vakiintuneita määrittäjiä. Hänellä on samanaikaisesti useita ”koteja” ja hän elää jatkuvassa diasporisessa tilassa. Diasporisuus on olennainen osa hänen ja usein myös hänen lähipiirinsä itseymmärrystä. (Hall 1999, 71-72; Saukkonen 2007, 268.)

Gray (2002) näkee, että diasporan ja hybridisyyden käsitteitä voi käyttää apuna tutkittaessa siirtolaisten identifioitumista synnyinmaahansa. Siirtolaisten on neuvoteltava kulttuurinen identiteettinsä kokemuksistaan sekä synnyinmaassa että uudessa kotimaassaan. Identifikaatio lähtömaahan on yhteydessä siihen todellisuuteen, joka vallitsee uudessa asuinmaassa ja fyysiseen eroon synnyinmaasta. Kohdattaessa uusia kulttuureita siirtolaisten identifikaatio synnyinmaahan heikkenee ja syntyy hybridisempiä identiteettejä. Hybridisyys ei kuitenkaan välttämättä johda oman kansallisen identiteetin menetykseen ja sen korvautumiseen diasporisella identiteetillä. Sen sijaan siihen saattaa lukeutua osin ristiriitaisia identifikaatioita, kotikaipuuta ja kiintymystä eri kulttuurien ja yhteiskuntien ominaisuuksia kohtaan. Myöskään tunne siitä, että on osa diasporaa ei välttämättä tarkoita, että yksilö osallistuisi asuinmaansa

diasporisen yhteisön kulttuuriin, vaan hän saattaa hyvinkin osallistua isäntämaan yhteiskunnalliseen toimintaan ja verkostoitua kantaväestön kanssa. (Gray 2002, 86, 90, 94.)

Hybridisyyden käsite kaihtaa kulttuurien välisten erojen yksinkertaistamista ja kulttuurisen ylemmyyden ajatusta ja sopii siksi koloniaalisten suhteiden tarkasteluun. Kansalliset kulttuurit ovat aina sekoittuneita eivätkä maantieteelliset rajat pysty erottamaan eri kulttuureita täysin toisistaan. Lisääntyneet ylirajaiset suhteet ja liikkuvuus johtavat yhä useampiin ja moninaisempiin hybridi-identiteetteihin. Hybridisyyden kautta identiteetit nähdään tuloksena historiallisten tapahtumien ketjuista, ei sattumanvaraisina. Identiteetit muodostuvat kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa ja luovat kuvaa yhteisöstä ja ryhmän historiallisesta menneisyydestä sekä suhteista muihin yhteisöihin. Pitäisi pyrkiä välttämään oletusta kulttuurien vakaista ja toisistaan irrallisista identiteeteistä, sillä se johtaa helposti ”me” – ”he” –erotteluihin ja vastakkainasetteluihin. Ihmisiä ei olekaan mahdollista kategorisoida selvärajaisiin ryhmiin. Homi Bhabha (1994) puhuu liminaalisuudesta, rajan ja kynnyksen käsitteestä, jossa keskeistä on kulttuuristen identiteettien väliseen rajatilaan jäävä aines ja sen luomat uudet kulttuuriset merkitykset. Käsite vastaa pitkälti Brahmin (1996) ”rajatilaa”, jossa kulttuurisista repeämistä ja liitoksista syntyy uutta perinnettä ja merkityksiä. Liminaalisuus korvaa vakaan ja pysyvän kulttuurin kulttuurin hybrideillä ja satunnaisilla muodoilla, jotka luodaan alati uudestaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Bhabha 1996, 58; Bhabha 1994 Kuortin 2007, 19, 66, 68 mukaan; Isin & Wood 1999, 57; Saukkonen 2007, 293; Siljanen 2007, 191.)

Kun hybridi-identiteetille ominaista ovat useat samanaikaiset, usein keskenään ristiriitaiset identifikaatiot, määrittää diasporaidentiteettiä ennemminkin yksi diasporinen, juurettomuutta painottava identifikaatio. Metaforisen käsityksen mukaan diaspora ei välttämättä tarkoita niinkään unelmointia kotiinpaluusta, vaan diasporaidentiteetissä kyse on lähinnä erilaisuuden ja hybridisyyden tunnistamisesta itsessä, ja kontekstista riippuen voidaan identifioitua eri tavoin. Kuitenkin painotus metaforisessakin diasporassa on lähtökodissa ja kansallisen identiteetin korvautumisella identiteetillä, joka juontaa juurensa lähdön aiheuttamasta murtumasta. Diaspora ja hybridisyys eivät sulje toisiaan pois, vaan hybridisyys on ennemminkin diasporan käsitettä laajempi termi, ja niitä voikin olla hankala erottaa toisistaan. Diasporinen kotikaipuu saattaa olla osa hybridisyyttä, johon kuuluu myös ristiriitaisia identifikaatioita ja kiintymystä eri kulttuureita kohtaan.

4.4. Maailmankansalaisuus

Postmodernin ja ylijärjestyksen myötä myös maailmankansalaisuus on nostanut päätään. Maailmankansalaisuudessa eli kosmopoliittisuudessa on Hannerzin (1996) mukaan ennen kaikkea kyse halusta olla tekemisissä ”toisen” kanssa. Siihen liittyy älyllinen kiinnostus ja avoimuus erilaisia kulttuurisia kokemuksia ja kontrasteja kohtaan. Samalla kyse voi kuitenkin olla myös henkilökohtaisesta kyvystä pärjätä vieraiden kulttuurien keskuudessa tai pärjätä juuri tietyssä kulttuurisessa merkitysjärjestelmässä. Kosmopoliittisuutta onkin monentasoista ja sen aste voi vaihdella yksilöllä eri aikoina. Kosmopoliitti voi omaksua vieraista kulttuureista vain haluamansa palat, mutta hän saattaa myös omaksua toisen kulttuurin täysin. Tällöinkin hän kuitenkin säilyttää tietyn etäisyyden kulttuuriin ja hänen on esimerkiksi sodan tai luonnonkatastrofin sattuessa mahdollista lähteä maasta ja jättää sen kulttuuri taakseen. Tämä ei ole paikallisille samassa määrin mahdollista. Parhaiten kosmopoliitin määritelmään sopiikin ekspatriaatti, joka elää omasta tahdostaan ulkomailla ja joka tietää pystyvänsä palaamaan kotimaahan silloin kun se hänelle sopii. (Hannerz 1996, 103-106; Siljanen 2007, 153.)

Kosmopoliitti luo identiteettinsä tilassa, jossa kulttuurit peilaavat toisiaan. Hänen perspektiivinsä voi koostua monista alueellisista kulttuureista tai yhdestä ylijärjestyksestä verkostosta. Sekä kosmopoliittien että paikallisten yhteinen intressi on säilyttää kulttuurinen diversiteetti. Maailmankansalainen on usein liikkeessä eri paikkojen välillä, mutta tämä pelkästään ei tee yksilöstä kosmopoliittia. Esimerkiksi turismissa on harvoin kyse vieraiden merkitysjärjestelmien omaksumisesta, vaan ennemminkin siitä, mitä vieras ympäristö voi tarjota suhteessa kotiin: vaikkapa miellyttävän ilmaston tai mahdollisuuden tehdä edullisia ostoksia. Myöskään pakolaiset eivät usein ole kosmopoliitteja sanan varsinaisessa merkityksessä, sillä he ovat pakosta tekemisissä vieraan kulttuurin kanssa. Kosmopoliitit sen sijaan haluavat identifioitua paikallisiin, jotka kuitenkin saattavat nähdä heidät turisteina. (Hannerz 1996, 104-105, 111.)

Toisin kuin paikalliset, maailmankansalainen voi harvoin jos koskaan tuntea olevansa täysin kotonaan missään. Hän tuntee olonsa kotoisaksi monissa kulttuureissa ja tilanteissa, mutta toisaalta hän jää aina tietyssä mielessä ulkopuoliseksi ja tarkkailijan asemaan. Synnyinmaassakaan kulttuurin tavat ja uskomukset eivät enää näyttäydy hänelle absoluuttisina tai ainoina mahdollisina ja saatetaan haluta pitää tietty etäisyys niihin, joille nuo tavat

ilmenevät luonnollisina. Toisaalta saattaa käydä niinkin, että kosmopoliitti kotiutuu helposti uuteen siinä missä vanhaankin maahan, hallitsee niiden kulttuurisen koodin ja kykenee hyödyntämään molempia identiteettinsä rakentamisessa. Kuitenkin maanmiehilleen kosmopoliitti saattaa helposti jäädä etäiseksi, hieman kummalliseksi ja kenties epäluotettavaksi. (emt. 110.)

4.5. Jälkikolonialismi ja identiteetti

Joel Kuortti (2007) näkee jälki- eli postkolonialismin yhteiskuntaa kriittisesti tarkastelevana teoriana, joka ”kuvaa ennen kaikkea niitä vaikutuksia, joita eurooppalaisella kolonialismilla on ollut ja yhä on maailman eri kansojen taloudelliselle, kulttuuriselle, sosiaaliselle ja psyykkiselle elämälle niin entisissä siirtomaissa ja siirtomaavalloissa kuin muissakin maailman osissa” (Kuortti 2007, 12). Teoria kritisoi etnosentrismiä ja Eurooppa-keskeisyyttä sekä uuskoloniaalisia rakenteita, joiden ansiosta entiset siirtomaat ovat edelleen riippuvaisia tuonaikaisista emämaista. (emt. 11- 13.)

Siirtomaa-ajan ajattelu- ja esitystavat ovat juurtuneet syvään myös koloniaalisen ajan jälkeiseen yhteiskuntaan (Lehtonen & Löytty 2007, 105). Edelleen vallalla on käsityksiä, joiden mukaan (entisiltä) siirtomailta puuttuu se järjestys ja sivistys, joka tekee (entisistä) siirtomaavalloista ja länsimaista yleensäkin menestyviä (Kuortti 2007, 13). Sellaisilla käsitteillä kuin ”länsi”, ”Afrikka” ja ”musta” ”meidät” erotetaan ”heistä” ja luodaan tai uusinnetaan vastakkainasetteluja. Käsitteet eivät ole olemukseltaan pysyviä, vaan ne ovat ihmisten tuottamia kategorioita, jotka yhdenmukaistavat ihmisiä väärin perustein. Tässä prosessissa keskenään erilaisille yksilöille keksitään ”samuus-periaatteen” mukaisesti yhdenmukaisia, kollektiivisia identiteettejä, kuten ”eurooppalainen” tai ”musta”. (Said 2003, 27, 37.) Vastakkainasettelut ”meidän” ja ”heidän” välille tuotetaan esimerkiksi eroista elämäntavoissa, uskonnossa, kielessä tai pukeutumisessa (Saukkonen 2007, 261). Todellisuus on kuitenkin monimutkaisempi kuin nämä yksinkertaistavat määrittelyt antavat ymmärtää: mikään elämänalue tai kulttuuri ei ole muista eristyksissä, vaan kulttuurit ja ihmiset ovat aina vuorovaikutuksessa toisten kulttuurien kanssa (Said 2003, 33, 37).

Määrittelemällä vaikkapa lännen määrittelemme samalla sen, mikä ei ole länttä. Maailma jaetaan symbolisesti kahtia ”länteen” tai yhtä abstraktiin ”Eurooppaan” sekä muuhun maailmaan. Erot lännen ja muun maailman välillä stereotyyppistetään ”hyviin” ja ”huonoihin” puoliin ja muu maailma kuvataan näin ”kaikeksi siksi, mitä länsi ei ole – sen peilikuvaksi”

(Hall 1999). ”Länsi” tuottaa standardin yhteiskuntien vertailulle ja mahdollistaa ideologian tavoin yhteiskuntien paremmuuden tai huonommuuden arvioinnin. ”Muut” saatetaan idealisoida tai heidät nähdään eurooppalaisten normien valossa. Länsi, samoin kuin Eurooppa, on kuitenkin laaja ja ristiriitainen käsite. Se ei ole yhtenäinen, vaan sisältää sisäisiä eroavaisuuksia ja lännen itsensä sisältä voi löytää ”toisia”, esimerkiksi saamelaiset Suomessa. (Hall 1999, 79-83, 122-123.)

Musta on rekonstruoitu läntisissä representaatiojärjestelmissä ”toiseksi”, jopa siinä määrin, että mustat itsekkin ovat alkaneet nähdä itsensä ”toisena”. Vahvistuva postkoloniaalinen ”musta” identiteetti on kuitenkin noussut vastustamaan näitä läntisen vallan konstruktioita. Aikaisemmin alistetussa asemassa olleet ihmiset etsivät nyt menneisyydelleen uusia esitysmuotoja. Hallin mukaan karibialaisia yhdistää ja karibialaista identiteettiä määrittää oleellisesti menneisyys, johon kuuluivat pakkosiirrot ja traumaattinen ero Afrikasta. (Hall 1999, 224-229.) Namibialaisten kohdalla murroksen aiheuttajana ja keskeisenä yhdistävänä tekijänä voidaan nähdä siirtomaavalta ja apartheid. Apartheid esitti valkoiset mustia parempina ja asetti näin Namibian mustat ”toisen” asemaan vahvistaen tätä vastakkainasettelua monin tavoin. Vasta viime vuosina on päästy rakentamaan uutta, haurasta namibialaista identiteettiä vanhan, säröilleen ja murtuneen kulttuurin pohjalta. Kuitenkaan ”mustat” tai ”namibialaiset” ei ole yhtenäinen ryhmä ja yhtä tärkeää kuin nähdä oman ryhmän yhtenäisyys on myös nähdä sen sisällä vallitsevat erot.

Postkoloniaalinen identiteetti voidaan nähdä samankaltaisuuden ja jatkuvuuden pohjalta. Tällöin esimerkiksi namibialaisuudessa on olennaisesti kyse kansakuntaa yhdistävän perimmäisen olemuksen löytämisestä muiden ”pinnallisempien” erojen taustalta. Postkoloniaalinen identiteetti voidaan kuitenkin nähdä samalla myös erojen ja murtumien kautta. Siinä missä ensimmäinen katsantotapa luo jatkuvuutta ymmärrykseen menneisyydestä, huomioi jälkimmäinen, että kulttuurisen ryhmän jäseniä yhdistää ja kulttuuria muotoilee erityisesti kokemus epäjatkuvuudesta. Namibialaiset asemoituvat yhtäaikaaisesti sekä yhtenäisiksi ja samoiksi että keskenään erilaisiksi. Namibia onkin kaukana homogeenisesta; eri etniset ryhmät luovat jatkuvasti rinnakkain namibialaisuutta. Identiteetit eivät kiinnity vain menneisyyteen, vaan niitä tuotetaan yhä uudelleen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Hall 1999, 224, 227, 229.)

Jälkikolonialismi pyrkii purkamaan vääristymiä, jotka ovat aiheutuneet itsen ja toisten esittämisestä yksipuolisesti ja yleistäen (Kuorti 2007, 11). Tarkasteltaessa yhteiskunnan ilmiöitä jälkikoloniaalisen teorian valossa, onkin tärkeää huomioida yksittäisten koloniaalisten kokemusten historialliset ja kulttuuriset kontekstit (Morton 2003, 40). Jälkikoloniaalista teoriaa on mahdollista soveltaa myös Suomeen ja suomalaisten tutkimukseen, vaikka Suomella ei olekaan samanlaista historiaa siirtomaavaltana kuin monilla muilla Euroopan mailla. Suomen historia ensin Ruotsin ja myöhemmin Venäjän vallan alla sekä nykyinen asema yhtenä rikkaista länsimaista osoittaa, että Suomellakin on koloniaalinen menneisyys ja että koloniaalisilla suhteilla on vaikutusta yhä edelleen. Juuri kolonialismi tuotti ne periferiat, joista Suomeen ja muualle vauraaseen länteen suuntautuu nyt muuttoliikkeitä. (Lehtonen & Löytty 2007, 106, 109.) Myös päinvastaisia muuttoliikkeitä esiintyy, kun avustustyöntekijät tai paremman elintason etsijät suuntaavat etelään ja itään. Erityisen läheiset vuorovaikutussuhteet Suomella on pitkän yhteisen historian seurauksena Namibiaan. Harva kuitenkaan muistaa, että Namibiassa ei ole harjoitettu vain lähetystyötä ja kehitysapua, vaan jos eräät tahot olisivat saaneet esityksensä läpi, olisi Namibian Ambomaasta saattanut tulla Suomen siirtomaa (Peltola, Matti 1958 Lehtosen & Löytyn 2007, 107 mukaan).

Tutkimukseni kannalta kiinnostava kysymys on millaisia vastakkainasetteluja namibiansuomalaiset tuottavat puheessaan? Mihin ryhmiin he samastuvat ja keistä halutaan erottautua? Miten nämä erottelut tuotetaan? Entä miten suomalaiset näkevät oman paikkansa namibialaisessa yhteiskunnassa maan historiallista, murtunutta taustaa vasten?

5. NAMIBIA

The history of minority groups – their formation and their understanding of themselves – is integral to the development of their identity, from within and without. (Isin & Wood 1999, 49.)

Tutkimukseni kertoo Namibiassa asuvien suomalaisten kulttuurisesta identiteetistä. Koska tutkimuksen konteksti, namibialainen yhteiskunta ja sen historia sekä tietysti myös suomalaisten oma historia, väistämättä vaikuttavat tutkittaviin ja heidän ymmärrykseensä itsestään, katson perustelluksi käydä lyhyesti läpi Namibian historiaa ja nykytilannetta sekä suomalaisten historiallista suhdetta Namibiaan. Ymmärrys Suomen ja Namibian suhteista ja historiasta auttaa myös arvioimaan tutkimuksen mahdollisia puutteita ja mahdollisuutta soveltaa tuloksia laajemmalle.

KUVA 1. Namibian kartta (The World Factbook 2008).

Namibia on kahden miljoonan asukkaan harvaan asuttu maa, joka sijaitsee Namibin ja Kalaharin aavikoiden välissä eteläisessä Afrikassa. Autiomaa ja valtavat, lähinnä valkoisten omistamat karjatilat verhoavat lähes koko Etelä- ja Keski-Namibian. Puolet maan väestöstä on keskittynyt kahdensadan kilometrin levyiselle kaistaleelle maan pohjoisosaan Angolan rajan tuntumaan. Monen mielestä “varsinainen“ Afrikka alkaakin vasta tällä pohjoisella kaistaleella, missä myös suomalaisten lähetystyön kautta tuntema “Ambomaa“ eli Ovamboland sijaitsee.

Namibiassa on lukuisia etnisiä ryhmittymiä, jotka pitkälti apartheid-hallinnon harjoittaman

bantustan-politiikan seurauksena ovat pysyneet melko eristyneinä toisistaan viime vuosikymmenet. Edelleen Namibiassa on vain vähän etnisten ryhmien välisiä avioliittoja ja valtaosa etnisten ryhmien väestöstä asuu heille bantustanin aikana määrätyillä alueilla. Namibian alkuperäisväestö kuuluu bantu- ja khoi- kieliryhmiin. Ensimmäisinä Namibiaa asuttivat khoi-kieliä puhuvat sanit, namat ja damarat. Heidä seurasi bantu-kieliset ryhmät, joista suurin ja hallitsevin on pääosin pohjoisessa Ambomaalla asuvat ovambot. Muita Namibian bantu-ryhmiä ovat muun muassa hererot ja himbat. (Älli 1992, 105.)

Ensimmäiset eurooppalaiset asuttivat Namibiaa 1800-luvulla (Omer-Cooper 1994, 279). Namibian tärkeimmät eurooppalaisperäiset etniset ryhmät ovat afrikaanerit ja saksalaiset, jotka pääosin asuttavat urbaaneja alueita Keski- ja Etelä-Namibiassa. Haastatellessani Namibian suomalaisia haastateltavat käyttivät usein siirtomaa-ajalta periytyvän (Balibar 1991 Brahin 1996, 153 mukaan) maan tavan mukaan mustista namibialaisista nimitystä ”afrikkalainen” ja valkoisista namibialaisista nimeä ”eurooppalainen”, vaikka saatettiin tarkoittaa Namibian kansalaista, jolla oli sukupolvien mittaiset siteet maahan. Samoin nimitystä ”värillinen” käytettiin ihmisistä, joiden suvussa oli löydettävissä sekä mustia että valkoisia esi-isiä. Haastattelulainauksissa saatetaan käyttää termejä kuvatulla tavalla. Muutoin käytän namibialaisista termejä ”musta”, ”valkoinen” ja ”värillinen” (kuten edellä on kuvattu) ihonvärin ollessa relevantti. Tällöin termit ”eurooppalainen” ja ”afrikkalainen” varataan ihonväristä riippumatta tarkoittamaan henkilöä, joka on kotoisin kyseiseltä mantereelta.

5.1. Namibian siirtomaahistoria

Saksa oli Namibian eli silloisen Lounais-Afrikan siirtomaaisäntä vuodesta 1890 vuoteen 1915, jolloin Etelä-Afrikka hyökkäsi Britannian pyynnöstä maahan. Vuonna 1920 Kansainliitto määräsi Lounais-Afrikan Etelä-Afrikan mandaattialueeksi. Mandaatin mukaan Etelä-Afrikan tulisi hallinnoida aluetta ja edistää sen hyvinvointia ja sosiaalista kehitystä. Käytännössä Etelä-Afrikka kuitenkin vain ulotti omat valkoisen vallan ja mustan työvoiman riistokäytännössä uudelle alueelle. (Omer-Cooper 1994, 281-282.)

Varsinaiseen apartheid-rotusortoon siirryttiin vuoden 1948 jälkeen, ja 1960-luvulla alkoi Etelä-Afrikan hallinnossa kausi, jolloin Namibiakin pilkottiin ”heimokotimaiksi” eli bantustaneiksi. Etelä-Afrikka luopui toivosta integroida Namibia osaksi maataan. Sen sijaan Bantustan-politiikassa mustat ja värilliset namibialaiset jaettiin ”vähemmistöidentiteettien voimistamisen” nimissä yhteentoista etniseen ryhmään eli ”heimoon”, ja heidät eroteltiin toisistaan ja

valkoisista namibialaisista eri keinoin. Kullekin ryhmälle määrättiin omat, erilliset reservaattinsa, etniset ”kotimaat”, joihin heidät pakkosierrettiin. (Katjavivi 1988, 72.) Esimerkiksi pääkaupungissa Windhoekissa mustat määrättiin asumaan Katuturan kaupunginosaan, jossa kullekin etniselle ryhmälle rajattiin oma asuma-alueensa. ”Afrikkalaisten” liikkumista ja työntekoa säädeltiin tiukasti henkilöpaperein ja kulkuluvin. Työolot ja -ehdot olivat surkeat, mutta niihin oli suostuttava. Urakkatyö kaivoksilla tai maatiloilla piti suuren osan työvoimasta kaukana kotiseudultaan pitkiä aikoja. (O’Callaghan 1977, 89-90.)

Tällä etnisten ryhmien eristämällä pyrittiin siihen, että etniset ryhmät voitaisiin lopulta erottaa toisistaan omiksi maikseen. Erottamisella haluttiin myös ehkäistä laajamittainen poliittinen järjestäytyminen. (Omer-Cooper 1994, 285-286.) Toisin kuin mustia, valkoisia eli ”eurooppalaisia” käsiteltiin yhtenä etnisenä ryhmänä huolimatta Namibian afrikaanereiden, saksalaisten ja englantilaisten historiallisista konflikteista ja etnisistä eroavaisuuksista. Vaikka valkoisten asema oli huomattavasti parempi ja näennäisen vapaa, kontrolloi Etelä-Afrikan hallinto heitäkin haluten estää valkoisen nationalismin nousun oppositioon Etelä-Afrikan valtaa vastaan. (O’Callaghan 1977, 74, 89-90.)

Heimo- ja rotuidentiteettejä korostamalla Etelä-Afrikka pyrki pitämään yllä sille itselleen suotuisaa taloudellista rakennetta Namibiassa. Namibian talous on aina ollut hyvin riippuvainen Etelä-Afrikasta ja tämä olikin alusta alkaen Etelä-Afrikan tarkoitus. Namibiassa oli ja on edelleen todella vähän teollisuutta, ja tuotanto on painottunut lähinnä karjatalouteen, kalastukseen ja harvojen raaka-aineiden alkutuotantoon. Siten lähes kaikki teollisuus- ja maataloustuotteet tuodaan Etelä-Afrikasta tai niitä tuottavat teollisuuslaitokset ovat eteläafrikkalaisten valkoisten tai Namibian eliitin omistuksessa. Myös koulutus on huonolaatuista ja maan ainoat yliopistot on perustettu itsenäistymisen jälkeen. Heikkolaatuisen koulutusjärjestelmän tarkoitus oli pitää mustat namibialaiset halpana, järjestäytymättömänä työvoimana samalla kun valkoisille myönnettiin etuoikeuksia. (emt. 58-63, 74, 154, 167; ks. myös Fyle 2005.)

Marion O’Callaghan (1977) toteaa, että perinteinen kulttuuri on Namibiassa murtunut kahteen otteeseen: ensin eurooppalaisten miehittäjien asettuessa asumaan maille, sitten uudestaan luotaessa fiktiivinen heimojärjestelmä tukemaan Bantustanin rakenteita. Bantustanin periaatteiden mukaisesti valkoinen Etelä-Afrikka koetti luoda uudelleen taloudellisen ja

poliittisen kontrollinsa kanssa yhteen sopivia afrikkalaisia perinteitä, jotka tukivat ja helpottivat alistamista. Ehdot, jotka olisivat olleet välttämättömiä taiteen, musiikin ja kirjallisuuden kehittymiselle itsenäistymistä edeltävässä Namibiassa, jäivät täyttymättä sekä mustilta että valkoisilta. Erityisesti mustien kulttuurista ilmaisua rajoitti Namibiassa yleinen elämän epävarmuus ja poliittinen pelottelu, mutta tiukka sensuuri sekä informaationkulkuun vaikuttavat lait ja säädökset koskivat myös valkoisia namibialaisia. Ihmiset toki elivät yhä elämäänsä ulkoisesta vallankäytöstä huolimatta, mutta kulttuuriset ilmaukset pakotettiin Etelä-Afrikan kontrollin alle. (O'Callaghan 1977, 159-160, 165.)

Etelä-Afrikan toimia oli jatkuvasti kritisoitu toiseen maailmansotaan saakka ja Yhdistyneet Kansakunnat vaati, että Etelä-Afrikan mandaatti mitätöitäisiin ja Lounais-Afrikka saisi lopulta itsenäisyyden. Vuonna 1966 YK julistikin Etelä-Afrikan hallinnon päättyneeksi. (Omer-Cooper 1994, 284.) YK:lla ei kuitenkaan ollut todellista valtaa tilanteessa Etelä-Afrikan kieltäytyessä luovuttamasta Namibiaa (Älli 1992, 83). Samoihin aikoihin Swapo (the South West Africa People's Organisation), Namibian tuleva valtapuolue, luopuikin haaveesta rauhanomaiseen ratkaisuun ja aloitti aseellisen vastarinnan Etelä-Afrikkaa vastaan itsenäisyyden saavuttamiseksi (Omer-Cooper 1994, 284).

1970-luku toi mukanaan joitakin parannuksia mustien namibialaisten työoloihin, mutta sota Swapon ja Etelä-Afrikan välillä jatkui yhä (emt. 287). Kuitenkin alkanee muutokset ja kansainvälinen painostus romahduttivat lopulta Etelä-Afrikan rasistisen apartheid-järjestelmän mahdollistaen Namibian itsenäistymisen (Fyle 2005, 134). Vuonna 1988 Etelä-Afrikka lupasi vetää joukkonsa Pohjois-Namibiasta ja Angolasta ja YK:n valvoma itsenäistymisprosessi saattoi todella alkaa. Namibia itsenäistyi 21.3.1990 (Omer-Cooper 1994, 290). Namibian suurimpia haasteita itsenäistymisen jälkeen ovat olleet jakautuneen kansan rauhanomainen yhdistäminen, eriarvoisuuden vähentäminen, köyhyys ja korkeat HIV/Aids-luvut.

5.2. Suomalaiset Namibiassa

Suomalaiset lähetystyöntekijät saapuivat Namibiaan, tarkemmin sanottuna pohjoisen Ambomaalle (Ovamboland) ensimmäistä kertaa jo 1870-luvulla. He perustivat lähetysasemia, kouluja ja terveyskeskuksia etupäässä Ambomaalle, mutta myös itään ja etelään. Suomen lähetystyön kulta-aikoina 1970-luvulla Namibiassa saattoi olla yhtä aikaa yli sata suomalaista. Sitten lähetystyöntekijäluvut ovat pienentyneet ja nykyisin Namibian ja Suomen kirkkojen yhteistyötä johdetaan Windhoekin alueelta. Suomen lähetystyö perustuu pääasiassa Namibian

luterilaisen kirkon toiveisiin yhteistyöstä ja avuntarpeesta. Nykyisin noin puolet namibialaisista on evankelisluterilaisia ja jopa 80 prosenttia on kristittyjä. (Älli 1992, 94-95.)

Lähetystyön lisäksi Namibia on ollut pitkään myös yksi Suomen kehityspolitiikan pääkohteista. Suomen ja Namibian välisiä valtiollisia suhteita määrittää pitkälti valtioiden yhteinen historia ja Suomen yleiset periaatteet kehityspolitiikassa. Namibia nousi yhdeksi Suomen keskeisistä tukikohteista jo ennen itsenäistymistään vuonna 1990. Kulttuuri- ja kehityspoliittinen päätös Namibian tukemisesta tehtiin perustuen Suomen ja Namibian kirkkojen väliseen pitkään yhteiseen taipaleeseen ja Suomen osallisuuteen Namibian itsenäistymisprosessissa sekä YK:n kautta että suorana tukena Swapolle Namibian tulevalle valtapuolueelle. Nyt Suomi on pikkuhiljaa siirtymässä avustaja-vastaantottaja-mallin yhteistyöstä tasavertaisempaan kumppanuuteen. (Ahonen ym. 2000, 31.)

Jo vuonna 1976 Suomi perusti stipendirahaston, jonka turvin Swapon joukkoja koulutettiin suomalaisissa yliopistoissa. Suomi myös toimi 1970-luvulta lähtien aktiivisesti YK:n kautta itsenäistymissuunnitelman edistäjänä. Itsenäisyyden alkuaikoina suomalaista kehitysapua kanavoitiin erityisesti koulutukseen ja terveyssektorille. Namibiaa tuettiin kahdenvälisin ohjelmin sekä kansalaisjärjestöjen ja monenvälisten organisaatioiden kautta. Suomen tuen Namibialle haluttiin ja halutaan olevan täydentävää Namibian oppiessa asteittain hallinnoimaan prosesseja. (Ahonen ym. 2000, 31-35; Ulkoasiainministeriö 2002, 16; Älli 1992.)

1990-luvun puolivälistä saakka Suomi on pyrkinyt yhtenäistämään kehitysmaapolitiikkaansa. Kehitysyhteistyö nähdään oleelliseksi osaksi Suomen ulkopolitiikkaa ja kahdenvälisiä yhteistyötä keskitetään harvemmille, pitkäaikaisille kumppanuusmaille. (Ahonen ym. 2000, 17.) Suomi vetäytyy vähitellen pitkäkestoisista kahdenvälisistä projekteista YK:n keskituloiseksi luokittelemasta Namibiasta. Avustaja-vastaantottaja-mallin mukaisesta yhteistyöstä pyritään kohti yhdenmukaisempaa kumppanuutta. Siirtymävaiheen aikana selvitetään mahdollisuuksia taloudellisiin ja kaupallisiin yhteistyön muotoihin. Suuri haaste Namibian ja Suomen suhteille onkin, miten ulottaa yhteistyö kahdenvälisistä ohjelmista kaupan ja talouteen. (Ulkoasiainministeriö 2002, 3-4, 16.)

Nykyisin Namibiassa asuu hieman alle 100 suomalaista, suurin osa heistä Windhoekissa. He työskentelevät Suomen edustustolla, Ulkoministeriön tai EU:n rahoittamissa projekteissa ja

kirkolla sekä jonkin verran myös muilla työnantajilla. Moni on tullut namibialaisen, suomalaisen tai muunmaalaisen puolisona maahan. Lyhyempiä aikoja maassa asuu myös harjoittelijoita ja korkeakouluvaihdossa olevia suomalaisia.

6. METODI JA EMPIIRINEN AINEISTO

6.1. Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivinen tutkimus on vaiheittainen, päättymätön prosessi, joka pyrkii tutkimaan kohteenaan olevaa todellista elämää kokonaisvaltaisesti, huomioiden sen riippuvuuden ajasta ja paikasta. Muuttuvat elämäntavat ja yhteiskunta tekevät vanhoista luokituksista ongelmallisia ja tarvitaan uutta, kvalitatiivista tutkimusta selvittämään elämäntavan muutokseen liittyvää problematiikkaa. Täten kvalitatiivinen tutkimus tuottaa aina tiettyyn historialliseen kontekstiin sidoksissa olevia selityksiä. (Alasuutari 1999, 232; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 14, 152.) Tämän pyrin huomioimaan tutkimuksessani kiinnittämällä huomiota suomalaisen siirtolaisuuden historiallisuuteen ja suomalaisen ja namibialaisen yhteiskunnan kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin.

Kvalitatiivisen tutkimuksen ontologisena, todellisuuden luonnetta määrittävänä, lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Todellisuutta ei oteta objektiivisena tosiasiana, vaan se nähdään monipuolisena kokonaisuutena, jonka eri osat vaikuttavat toisiinsa ja johon tutkijallakin väistämättä on vaikutuksensa. Tutkimuksen pyrkimyksenä ei niinkään ole todentaa olemassa olevaa tietoa kuin löytää ja paljastaa tosiasioita. Prosessissa tutkijan on kuitenkin syytä huomioida arvositoumuksensa, sillä arvot vaikuttavat tapamme ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152.) Yksi tällainen arvokysymys on tutkijan oman subjektiivisuuden tunnustaminen, sillä juuri tästä syntyy kvalitatiivisen tutkimuksen objektiivisuus (Eskola & Suoranta 1999, 17). Tutkija pyrkii huomioimaan oman läsnäolonsa ja tulkintojensa subjektiivisuuden ja lisäämään tutkimuksen vakuuttavuutta teoreettisen viitekehikseen tukeutumalla.

Tutkimukseni noudattaa pääpiirteiltään kvalitatiivisen eli laadullisen tapaustutkimuksen periaatteita. Katson kvalitatiivisen tutkimusotteen ja tapaustutkimuksen soveltuvan tähän tutkimukseen kvantitatiivista tutkimusta paremmin, sillä pyrkimyksenä on nimenomaan selvittää, kuvata ja tulkita tutkittavien identiteetilleen ja suomalaisuudelle antamia merkityksenantoja; antaa mahdollisimman tiheä kuvaus Namibian suomalaisten kulttuurisesta identiteetistä. Teemahaastatteluaineisto mahdollistaa tällaisen syvällisen perehtymisen tutkittavien maailmaan. Tutkittavia, toisiinsa suhteessa olevia tapauksia tarkastellaan ainutlaatuisina, etsien intensiivistä tietoa tutkittavasta todellisuudesta (Hirsjärvi ym. 2000, 123). Toisaalta huomioidaan, että ihmisten yksilöllisimmiltäkään vaikuttavat tulkinnat

maailmasta eivät silti ole täysin yksilöllisiä ja ainutkertaisia, vaan ihmiset käyttävät ja soveltavat maailmaa jäsentäessään erilaisia kulttuurisia jäsennyksiä ja merkitysjärjestelmiä. Samalla kun nämä yleisesti käytetyt jäsennykset ohjaavat yksilöä tiettyihin merkityksenantoihin, ne myös tuottavat ja uusintavat sosiaalista todellisuutta. (Alasuutari 1999, 72.)

6.2. Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Aineistonkeruumenetelmänä on tutkimuksessa käytetty teemahaastattelua. Haastattelua käytetään usein laadullisessa tutkimuksessa, koska halutaan korostaa ihmistä tutkimustilanteessa merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä myös mahdollistaa joustavuuden ja syvällisen tiedon keräämisen tutkittavasta kohteesta. (Hirsjärvi ym. 2000, 192.)

Haastattelu on keskustelunomainen, vuorovaikutuksellinen tapahtuma, jossa tutkijan johdattelemana kerätään mahdollisimman paljon syvällistä tietoa halutusta aiheesta. Teemahaastattelussa haastattelun aihealueet on etukäteen määritelty, mutta tarkentavien kysymysten muoto ja järjestys on vapaa. Kaikki teema-alueet käydään läpi kunkin haastateltavan kanssa, mutta eri vastaajilla niihin saatetaan perehtyä eri laajuudessa. Teemahaastattelun voi katsoa edustavan haastateltavien omaa puhetta, sillä halutessaan haastateltava voi puhua varsin vapaamuotoisesti haastatteluteemojen luoman kehyksen sisällä. (Eskola & Suoranta 1999, 86-88; Tuomi & Sarajärvi 2002, 75.) Teemahaastattelussa korostetaan Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan nimenomaan ihmisten asioille antamia merkityksiä ja tulkintoja sekä näiden merkitysten syntymistä vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77). Teemahaastattelun avulla pyrin selvittämään niitä muotoja, joita Namibian suomalaisten kulttuurinen identiteetti saa heidän tuottamissaan merkityksenannoissa.

Haastattelin tutkimustani varten 12 Windhoekin alueella asuvaa suomalaista. Haastattelut tapahtuivat loka-joulukuussa 2006 yhtä poikkeusta lukuun ottamatta Windhoekissa. Haastattelut olivat kestoltaan noin viidestäkymmenestä minuutista kahteen ja puoleen tuntiin, ja ne nauhoitettiin MP3-laitteella ja litteroitiin myöhemmin kevään ja kesän 2007 aikana. Haastattelut tehtiin haastateltavan toivomassa paikassa, joko haastateltavan kotona tai työpaikalla, omassa kodissani tai jossakin kaupungin kahvilassa. Haastatteluihin suhtauduttiin suurimmaksi osaksi myötämielisesti ja ne tapahtuivat rennossa ilmapiirissä, joskin pari vastaajaa oli alkuun hieman jännittynyt tai varautunut. Tämän arvelisin johtuvan pienen

yhteisön kyseessä ollessa anonymiteettikysymyksistä, vaikka toki painotin haastateltaville, että aineisto käsiteltäisiin luottamuksellisesti eikä yksittäinen ihminen olisi tunnistettavissa tutkimuksesta. Yhdelle haastateltavalle toimitin hänen toivomuksestaan etukäteen listan haastattelun kysymyksistä. Kaksi henkilöä, joilta pyysin sähköpostitse lupaa haastatteluun, kieltäytyi. Löysin haastateltavat Suomen Namibian edustuston ylläpitämältä suomalaislistalta, johon on koottu Namibiassa asuvien suomalaisten yhteystiedot, ja edustuston työntekijältä sain korvaamatonta apua sopivan monipuolisen haastateltavajoukon valitsemisessa. Laadullisen ja lisäksi varsin pienimuotoisen tutkimuksen ollessa kyseessä, tutkimusjoukkoa ei voi kuitenkaan pitää edustavana näytteenä Namibian suomalaisesta yhteisöstä.

Viimeisen haastattelun tein Suomeen palattuani Helsinkiläisessä kahvilassa joulukuussa 2006. Kyseinen haastateltava oli asunut vuosia vaihtelevasti Namibiassa ja Suomessa. Haastattelun aikaan hän oli kuitenkin äskettäin palannut asumaan Suomeen toistaiseksi, mitä en tiennyt ennen haastattelua. En kuitenkaan katso tätä riittäväksi syyksi hylätä haastattelua, sillä paluusta ei ollut kulunut kauaa ja haastateltavalla oli yhä vahvoja siteitä Namibiaan.

Oli tietoinen valinta ottaa haastateltaviksi vain Windhoekissa asuvia suomalaisia. Windhoek voidaan nähdä Namibian ainoana metropolina. Se on maan ainut suuri kaupunki ja heti pääkaupungin ulkopuolella alkaa hyvin harvaan asuttu maaseutu. Metropolilla tarkoitetaan paitsi suurkaupunkiympäristöä, jossa maan kulttuureiden erilaiset muodot ilmenevät, myös jotain laadullisesti erilaista. Tämä johtuu transnationaaleista toimijoista, jotka vaikuttavat kentällä. He ovat ainakin osa-aikaisesti läsnä metropolissa, mutta heillä on myös vahvoja siteitä muihin maailman kolkkiin. Ylirajaisia toimijoita ovat muun muassa liike-elämän vaikuttajat, ihmiset, jotka toimivat kulttuurin (ymmärrettynä suppeammassa merkityksessään) parissa, turistit sekä länsimaissa ihmiset, jotka ovat lähtöisin ”kolmannen maailman” maista. (Hannerz 1996, 129-131.)

Windhoek on noin 200 000 asukkaan kaupunki, joka afrikkalaisuudestaan huolimatta antaa hyvin eurooppalaisen tai amerikkalaisen vaikutelman. Fylen (2005, 58) mukaan erityisesti afrikkalaisissa pääkaupungeissa kehittynyt urbaani afrikkalainen kulttuuri edustaakin afrikkalaisten ja länsimaisten arvojen sekoitusta. Windhoekissa on laaja kulttuurien ja etnisten ryhmien kirjo sekä omasta takaa että ulkomailta. Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä on naapurimaista, mutta myös erimerkiksi Kiinasta, Euroopan maista ja Amerikoista. Namibiassa on paljon kehitysyhteistyössä ja kirkon parissa toimivia ulkomaalaisia, mutta myös liike-

elämän toimijoita. Valtaosa heistä on keskittynyt Windhoekiin. Kulttuurialan piirissä työskentelee tai toimii joitakin suomalaisiakin, olipa sitten kyse musiikista, kirjallisuudesta tai museoalasta. Myös turistit ovat löytäneet Namibian, jossa heidän kiintopisteensä toimii yleensä Windhoek. Windhoekin diversiteetistä kertoo myös se, että yksilön on kaupungin väenpaljouden tuoman anonymiteetin suojissa helpompi olla erilainen (Hannerz 1996, 133) kuin muualla maassa:

Nainen: Windhoek on niin tämmönen metropoliittinen, vaikka onkin pieni pääkaupunki. Niin meille se on merkinnyt sitä, että on ollut jotenkin helppo sulautua joukkoon eikä olla tämmösenä, mikskä sitä kutstutaan.. monikulttuurisena pariskuntana.. jotenkin erotettu joukosta liikaa, vaikka sit riippuen paikasta erotutaankin.

Lähetystyön kulta-aikana 1970-luvulla yksin Ambomaalla saattoi oleskella samanaikaisesti toistasataa suomalaista kirkon työntekijää. Tutkimukseni aikaan Namibiassa asui kuitenkin kokonaisuudessaan enää noin seitsemänkymmentä suomalaista, joista viitisenkymmentä Windhoekissa (Embassy of Finland in Namibia, 2006). Alle kaksikymmentä suomalaista asui siis hajallaan ympäri Namibiaa, osa Ambomaalla, osa muualla. Koska elämä muualla kuin Windhoekissa olisi todennäköisesti varsin erilaista ja näin ollen haastateltavien kokemusmaailma saattaisi myös olla hyvin erilainen, katsoin parhaaksi haastatella vain Windhoekissa asuvia suomalaisia. Minun olisi myös autottomana ollut hankalaa, jollei mahdotonta päästä matkustamaan ympäri Namibiaa haastateltavien luokse. Useampi haastateltava oli aikaisemmin asunut pääkaupungin ulkopuolella Namibiassa, erityisesti Ambomaalla.

Käytin haastatteluissa apunani teemahaastattelurunkoa, joka on nähtävillä tutkimuksen liitteenä. Teemoja, joista vastaajia haastattelin, olivat henkilötietojen lisäksi Namibiaan muutto ja sopeutuminen, työ, perhe ja koti, ystävyysuhteet, kielikysymykset, uskonto sekä suhde Namibiaan ja namibialaisuuteen ja toisaalta suhde Suomeen ja suomalaisuuteen. Viimeiseen kohtaan liittyvät käsitykset omasta kulttuurista, arvoista ja käytännöistä itsellä ja perheessä. Haastattelurungon kehitin lukemani kirjallisuuden ja omien kokemusteni ja ajatusteni pohjalta ja siihen on operationaalistettu joitakin tutkimukseni kannalta keskeisiä teoreettisia käsitteitä empiirisesti tutkittavissa olevaan muotoon (Eskola & Suoranta 1999, 79). Runko on melko laaja, mutta katson tämän perustelluksi, sillä olin haastattelujen tekovaiheessa tutkielman teon suhteen melko alussa ja oli mahdollista ja todennäköistäkin, että moni asia aina tutkimuskysymyksistä lähtien muuttuisi. Namibiasta lähtöni jälkeen sen sijaan olisi melko

hankalaa saada yhteys haastateltuihin lisähaastatteluja varten.

Kutakin haastateltavaa haastateltiin mahdollisimman syvällisesti ja kaikki suunnitellut teema-alueet käytiin läpi. Kysymysten järjestys ja lukumäärä saattoi keskustelunomaisissa haastatteluissa vaihdella. Ennen varsinaisia haastatteluja tein yhden koehaastattelun, jonka koen onnistuneen hyvin ja jota siksi käytän myös osana tutkimusaineistoa. Sen ja sitä seuranneiden keskustelujen seurauksena sekä ensimmäisten varsinaisten haastattelujen aikana esille nousi uusia kysymyksiä ja seikkoja, jotka saivat minut muuttamaan teemahaastattelurunkoa hieman. Tästä syystä haastatelin viittä haastateltavaa toiseenkin otteeseen, jälkimmäisellä kerralla varsin lyhyesti. Uudet ja uudelleenmuotoillut kysymykset liittyivät Namibian kulttuuriin, itsen identifiointiin suomalaisiksi ja suomalaisten järjestämiin tapahtumiin osallistumiseen. Jälkikäteen ajatellen vastaajia olisi voinut haastatella syvemmin vielä heidän alkuperäisistä syistään muuttaa Namibiaan tai ulkomaille. Analyysistä saatiin kuitenkin riittävän perinpohjainen ilman lisäkysymyksiäkin.

Hirsjärvi ym. (2000) toteavat, että haastattelijan kyky tulkita haastateltavan vastauksia kulttuuristen merkitysten ja merkityks maailmojen valossa on haastattelun onnistumisen kannalta ratkaisevaa (Hirsjärvi ym. 2000, 194). Koen omasta Namibiassa asumisestani olleen hyötyä sekä haastattelurungon rakentamisessa että itse haastattelutilanteissa ja haastateltavien puheen tulkinnassa, etenkin kun ottaa huomioon, että teoreettinen tietämykseni aiheesta ei ollut haastattelujen ajankohtana vielä kovin laajaa. Itse Namibiassa asuvana saatoin helpommin ymmärtää tutkittavien kokemusmaailmaa ja merkityksenantoja paremmin ja haastateltavatkin saattoivat suhtautua minuun kuin vertaiseensa, sen sijaan että olisin ollut täysin ulkopuolinen tutkija.

Tutkimus toteutettiin siis hieman perinteisestä poikkeavassa järjestyksessä; aineisto kerättiin ennen laajamittaisempaa teoriaan perehtymistä. Tällainenkin tutkimuksen toteuttamisjärjestys on Hirsjärven ym. (2000) mukaan mahdollista ja hyväksyttävää, sillä se mahdollistaa vapaamman omien ajatusten muodostuksen ja testauksen aineiston pohjalta ennen lopullista sitoutumista aiheeseen ja tutkimusmenetelmiin ja ennen kuin muiden ajatukset ohjaavat tutkijaa liikaa (Hirsjärvi ym. 2000, 95). Erityisesti tällöin on tietysti tärkeää, että kerätty aineisto muodostuu riittävän laajaksi, jotta monenlaiset tarkastelunäkökulmat mahdollistuvat (Alasuutari 1999, 84).

6.3. Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Tärkeimpiä tutkimuseettisiä kysymyksiä teemahaastattelua sovellettaessa ovat luottamuksellisuus ja haastateltavien anonymiteetin takaaminen (Hirsjärvi ym. 2000, 27). Erityisen tärkeäksi kysymys anonymiteetista muodostuu tutkittaessa niin pientä ja tarkkaan määriteltyä joukkoa kuin Namibian suomalaiset. Tällöin haastateltavat ovat mahdollisesti helpostikin tunnistettavissa ja on ryhdyttävä erityisiin varotoimiin, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu. Siksi olenkin päätenyt viittamaan haastateltuihin vain sukupuolen mukaan. Edes ikää tai ikäryhmää en katsonut aiheelliseksi liittää haastatteluotteisiin tutkittavan ryhmän ollessa näin pieni. Liiteosiossa 2, jossa tarkastelen vastaajien perustietoja, olen merkinnyt haastateltavien sukupuolen lisäksi Namibiassa vietetyn ajan pituuden ja aikaisemmat ulkomaankokemukset.

Haastattelupyynnöitä sähköpostitse lähetettäessä haastateltaville tehtiin selväksi, että haastatteluun suostuminen on vapaaehtoista ja niitä, jotka kieltäytyivät haastattelupyynnöstä, ei yritetty suostutella pyörtämään päätöstään. Haastattelukutsussa ja haastattelun alkaessa haastateltaville myös selvitettiin tutkimuksen aihe ja tarkoitus. Haastattelujen aikana koitin osoittaa kunnioitusta haastateltaville välttämällä aiheita, joita he eivät halunneet käsitellä. Muita tutkimusentekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä, jotka tutkimuksessa on huomioitu ovat olleet käytettyihin lähteisiin viittaaminen, kriittinen ja realistinen suhtautuminen tutkimuksen tuloksiin sekä tutkimusvaiheiden ja tehtyjen tulkintojen selostaminen mahdollisimman kattavasti (Hirsjärvi ym. 2000, 27-28). Tiedostan subjektiivisuuteni tutkijana ja koitan huomioida tämän tekemällä selkoa tulkinnoistani ja viittaamalla teoreettiseen viitekehykseen.

6.4. Sisällönanalyysi

Analyysimenetelmänä tutkimuksessa on käytetty sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on inhimillisiä merkityksiä tarkastelevaa tekstianalyysia. Siinä koetetaan kuvata tutkimusmateriaalin sisältöä sanallisesti ja etsiä sen merkityksiä. Rajattu aihe pyritään kuvaamaan tiheästi eli kertomaan siitä kaikki oleellinen. Tutkimus on siis nimenomaan kuvailevaa: se ei etsi syitä sille, että ihmiset ajattelevat eri tavoin vaan pyrkii avaamaan erilaisia näkökulmia tutkimusaiheeseen tutkittavien omista lähtökohdista käsin. Samanaikaisesti on tutkijan tärkeää tiedostaa omat lähtökohtansa tutkimukselle. (Hirsjärvi ym. 2000, 155; Häkkinen 1996, 14, 25; Tuomi & Sarajärvi 2002, 94.)

Sisällönanalyysia on kuvattu perusanalyysimenetelmäksi, jota on mahdollista käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sen voi nähdä yksittäisenä metodina mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä, jota voidaan hyödyntää monenlaisessa tutkimuksessa ja eri analyysiperinteitä noudatettaessa. Toisaalta sisällönanalyysillä tarkoitetaan kolmea erityistä analyysin toteuttamisen menetelmää: aineistolähtöistä, teoriaohjaavaa ja teorialähtöistä sisällönanalyysia, toisaalta uskottava kuvaus siitä, miten aineistonanalyysi on tehty, voi hyvinkin riittää sisällönanalyysiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93-94, 106, 148.)

Tämän tutkimuksen tarpeisiin sisällönanalyysia on sovellettu niin sanottua teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Siinä edetään pitkälti aineistolähtöisesti eli aineiston ehdoilla, mutta abstrahoinnin eli teoreettisten käsitteiden luomisen vaiheessa, nämä käsitteet tuodaan valmiina analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111, 116.) Aineistolähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että aineistoon suhtaudutaan avoimesti sitomatta sitä etukäteen mihinkään teoriaan. Tarkoituksena ei ole minkään teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan aineistoa halutaan tarkastella ennakkoluulottomasti sen omista lähtökohdista käsin. Kuitenkin käsitteet ja teoriat toimivat siis analyysin välineenä tyypitellessä aineistoa. Aineisto ja teoria ovat tutkimuksenteossa alati vuorovaikutuksessa keskenään. (Hirsjärvi ym. 2000, 155.)

Analyysissa kerätty aineisto haluttiin järjestää tiiviiseen ja selkeään muotoon informaatioarvon ja mielekkyyden lisäämiseksi, varoen kadottamasta aineiston sisältämää informaatiota. Ensin litteroitu aineisto käytiin läpi pelkistäen ja karsien tutkimuksen kannalta epäolennaista pois. Sitten se koodattiin järjestelmällisesti merkintöjä ja muistiinpanoja tehden. Koodatut kohdat järjesteltiin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia etsien teemoihin ja edelleen tyypeihin, joiden perusteella aineistosta rakentuvia merkityksiä on tulkittu. Aineistoon pyrittiin suhtautumaan avoimesti etsien sieltä sekä Namibian suomalaisia mahdollisesti yhdistäviä seikkoja että erilaisia ulkosuomalaisen tyyppisiä ja identiteettejä. Haastateltavista ei haluttu luoda yhtenäistä profiilia tai heidän vastauksiaan yksilöidä haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi. Sisällönanalyysissa tämä ei olekaan välttämätöntä, kunhan merkitysyhteyksiä ei kadoteta.

6.5. Empiirisen aineiston yleispiirteitä

Opinnäytetyössä käyttämäni tutkimusaineisto koostuu Namibiassa eri syistä asuvien suomalaisten haastatteluista. Haastattelin tutkimusta varten kahtatoista Windhoekissa asuvaa iältään 28-58-vuotiasta suomen kansalaista. Viisi heistä oli miehiä, seitsemän naisia. Vaikka Namibiassa elää jonkin verran esimerkiksi puolisonsa töiden takia maahan muuttaneita

henkilöitä, jotka eivät käy töissä, sekä lyhytaikaisesti myös esimerkiksi opiskelijoita ja harjoittelijoita, kaikki haastateltavani olivat työssäkäyviä. Koitin tavoittaa erästä työtöntä haastattelua varten, mutta hän kieltäytyi haastattelusta. Opiskelijoita ja harjoittelijoita puolestaan ei ollut kaupungissa montakaan niiden kuukausien aikana, jolloin suoritin haastatteluja. Moni haastateltavista tai heidän puolisonsa olivat kuitenkin kokeneet työttömyyttä muutettuaan maahan. Kuusi tutkittavaa teki Namibiassa samaa työtä, jota oli alun perinkin tullut tekemään. Kolme oli alun perin tullut toiseen työhön, mutta löytänyt sitten uuden työn, jossa nyt työskenteli. Kaikilla viidellä miehellä ja lisäksi neljällä naisella oli maahantulon syynä ollut ensisijaisesti oma työtilanne. Yksi vastaaja oli tullut Namibiaan opiskelujen myötä ja kaksi oli Namibiaan tuonut parisuhde. Haastateltavista neljällä oli namibialainen puoliso. Kahden puoliso oli suomalainen ja neljän jostakin muusta maasta. Kaksi haastateltavista oli perheettömiä. Haastateltavien nykyiset työnkuvat jakautuvat taulukon 1. osoittamalla tavalla.

TAULUKKO 1. Haastateltavien työn laatu

Minkälaista työtä tekee	
Kehitysyhteistyö	7
Kirkko	3
Kulttuuriala	4
Yritystoiminta	2
Muu työ	2

Moni haastateltava kuului useampaan kuin yhteen näistä ryhmistä. Kahden työ sijoittui kulttuurialalle ja kehitysyhteistyön piiriin, toisella heistä oli lisäksi yritystoimintaa. Yhden vastaajan työssä yhdistyi sekä kulttuurialan työ, kehitysyhteistyö että kirkollinen työ, toisella taas kirkollinen työ ja kehitysyhteistyö. Taulukossa 2. on vielä eritelty haastateltavat työnantajansa mukaan. Kehitysyhteistyötä tekevät haastateltavat toimivat kahden- tai monenvälisissä, joko Suomen tai EU:n rahoittamissa hankkeissa tai yhdessä tapauksessa suoraan Suomen valtion palveluksessa. Myös kirkolle työskentelevillä rahoitus työhön oli Suomesta. Yrittäjät työllistivät ymmärrettävästi itse itsensä ja kulttuurialan tai muissa töissä rahoitus työhön saattoi tulla yhtä lailla Suomesta kuin paikallisiltakin.

TAULUKKO 2. Vastaajien työnantaja

Työnantaja	
Paikallinen työnantaja	2
Rahoitus Suomesta – kahdenvälinen	6
Rahoitus EU:lta	1
Suomen valtio	2
Haastateltava itse / Yritystoiminta	2

Haastateltavat olivat kaikki muuttaneet Namibiaan aikuisina ja asuneet Namibiassa vajaasta vuodesta kolmeentoista vuoteen. Yksi haastateltava oli myös syntynyt Namibiassa, mutta asunut suurimman osan aikuisiästään Suomessa. Osa suunnitteli tai toivoi voivansa asua Namibiassa tai vähintäänkin eteläisessä Afrikassa loppuelämänsä, osa palasi Suomeen tai vaihtoi maata jo ennen omaa paluutani joulukuussa. Aikaisempia ulkomailla asumisen kokemuksia haastateltavilla oli yhtä lukuun ottamatta kaikilla, yhdellä tosin vain Namibiasta ja eräällä toisella vain joitakin kuukausia. Ulkomailla oli joko opiskeltu tai tehty oman alan töitä ja useimmiten oli asuttu joko jossakin Euroopan maassa tai maissa tai eteläisessä Afrikassa. Asumiskokemuksia oli myös Latinalaisesta Amerikasta, Aasiasta ja muualta Afrikasta.

7. NAMIBIALAINEN YHTEISKUNTA ULKOSUOMALAISTEN NÄKÖKULMASTA

7.1. Postkoloniaalinen Namibia – Särkyneiden kulttuurien yhteiskunta

Haastateltavat kuvaavat postkoloniaalista namibialaista kulttuuria ja yhteiskuntaa yhteisöllisiksi ja perhekeskeisiksi, mutta vaikean historian takia myös varautuneiksi ja särkyneiksi. Namibialaisen yhteiskunnan monikulttuurisuus nähtiin valtina nuorelle valtiolle, mutta sen katsottiin myös luovan ongelmia. Kolonialismin ja apartheidin jäljet heijastuvat yhä namibialaiseen yhteiskuntaan ja ihmisten välisiin suhteisiin erottaen ihmisiä ja etnisiä ryhmiä toisistaan. Yhtäältä nähtiin, että Namibian etniset ryhmät elivät rinnakkain harmonisessa sovussa; ilman suurempia konflikteja, mutta myöskään sekoittumatta toisiinsa. Toisaalta sopuisan rinnakkaiselon taustalla nähtiin konfliktia ja epävarmuutta: historian seurauksena etniset ryhmät eivät juurikaan ole tekemisissä toistensa kanssa ja heidän välillään nähtiin purkautumistaan odottavia konflikteja.

Mies: Tää on jännä, tääl on tietyl taval se semmonen kulttuurinen segregatio, että jokainen hakeutuu siihen omaan kulttuuriseen yhteisöönsä ja pitää suhteita siihen, mutta näitä yhteisöjä on sitten sekasin täällä näin, että ei hirveesti integraatiota tapahdu niiden kesken, mutta ei ne myöskään sen pahemmin toisiaan häiritte.

Namibialaiset eivät taipuneet yksinkertaistaviin määritelmiin esimerkiksi ihonvärin tai pelkän kansallisuuden perusteella, vaikka näitäkin kuvauksia oli toki löydettävissä haastateltavien puheesta. Ulkosuomalaisten mukaan kansallisuutta enemmän namibialaisille tuntui merkitsevän oman etnisen ryhmän jäsenyys. Toisaalta heidät nähtiin kuitenkin ylpeinä namibialaisuudestaan. Eräät vastaajat pohtivat että varsinaista yhtenäistä namibialaista kulttuuria tai kulttuuri-identiteettiä ei vielä ollut olemassa, ei koko kansakunnalle muttei myöskään mustille tai valkoisille erikseen. Namibialaiselle yhteiskunnalle leimansa antavaa oli juuri kulttuurien moninaisuus ja niiden rinnakkaiselo. Tämä teki oman sopeutumisen toisaalta helpommaksi, sillä heterogeeniseen ympäristöön oli helppo sulautua yhdeksi muista. Toisaalta saattoi olla vaikeaa hahmottaa mitä namibialainen kulttuuri ylipäätään oli, mikä teki tietysti myös sen omaksumisesta hankalampaa. Toiset vastaajat näkivät, että namibialaisessa yhteiskunnassa on piirteitä, jotka ovat yhteisiä kaikille etnisille ryhmille. Tällöin namibialaisen kulttuurin keskeisiksi piirteiksi katsottiin paitsi kulttuurinen moninaisuus myös suvaitsevaisuus ja elämänmyönteisyys, heikko itseluottamus, hierarkkisuus ja usko auktoriteetteihin sekä etenkin mustien kulttuurien kohdalla sosiaalisuuden keskeisyys, humanisuus ja yhteisöllisyys.

Nainen: No sillä lailla, et se on vaikee ymmärtää, et mikä on se Namibia, mun mielestä. Et on kaikki nää eri ihmiset ja eri kulttuurit ja ryhmät ja sit on vaikee

omaksua se yhtenäisvaltion kulttuuri, se on jotenkin niin hirveen heikko tällä hetkellä.

Namibialainen kulttuuri ja yhteiskunta nähtiin dynaamisessa muutoksessa olevaksi historian tuotokseksi, jossa länsi ja läntinen ajattelutapa ja arvot yhdistyvät perinteiseen afrikkalaiseen kulttuuriin. Kulttuuri nähtiin apartheidin myötä särkyneenä: kolonialismin ja apartheidin nähtiin ensimmäisen kerran murtaneen perinteiset arvot ja kulttuurin saaden ne näyttäytymään alempiarvoisina ja luoden arvotyhjiön, jossa oli tilaa tuomitsevalle uskonnollisuudelle ja rikollisuudelle. Lisäksi arveltiin, että loputkin perinteiset afrikkalaiset arvot ja normit, kuten yhteisöllisyys, ystävällisyys ja perhekeskeisyys, olivat väistymässä globalisaation ja markkinayhteiskunnan tieltä. Ulkosuomalaiset pitivät tätä hyvin valitettavana. Perinteisiä afrikkalaisuuteen liitettyjä piirteitä idealisoitiin ja koettiin ikävänä, että namibialainen kulttuuri oli matkalla kohti länsimaisiksi koettuja globalisaatiota, kaupallisuutta ja individualismia. Namibialaisessa yhteisöllisyydessä nähtiin sellaista vanhaa yhteisöllisyyttä, joka Suomessakin oli joskus vallinnut ja jota arvostettiin ja kaivattiin omaan elämään. Apartheidin seurauksia, globalisaatiota ja markkinayhteiskuntaa puolestaan vierastettiin ja niiden leviämistä laajemmalle namibialaiseen yhteiskuntaan pelättiin.

Nainen: Ja täällä taas se apartheid niinkun osin särki sen perinteisen kulttuurin. Apartheid ja osin kristinusko teki sen, että tuli niinkun täysi katkos siihen entiseen. ... Siis jotain tässä, mä en tiedä sanosinko mä et tää on monikulttuurista, mä sanosin, et särkyneitten kulttuurien yhteiskunta.

Mies: Se (namibialainen kulttuuri) jotenkin koostuu näistä kaikista, siitä historiasta ja muuttuu sen mukana, miten siitä kolonialismista päästään. Mutta samalla lailla siihen tulee näitä globalisaation systeemejä, tällasta kaupallisuutta ja muuta. ... Ja se on tavallaan sääli, että se yhdenmukaistava ja tasapäistävä vaikuttaja on tavallaan tää tämmönen monikansallinen kaupallinen kulttuuri. Et ei se ookaan tässä maassa toimiva kulttuurinen voima, vaan se on joku, joka imee siitä kaupallista hyötyä. Niin, se on se voima joka tasapäistää, joka yhdistää.

Mies: Se on omal tavallaan käsittämätöntä, miten paljon samankaltaisuuksia vanhassa Suomessa, ja mä puhun nyt siis sodan molemminpuolisessa Suomessa ja Namibiassa ... niin liikkuminen yhteisöissä ja tämmöset, niin on tuttuja lapsuudesta ja välillä kokonaan kadonneita asioita.

7.2. Elämä Namibiassa

Elämää Namibiassa kuvattiin pääosin helpoksi ja samankaltaiseksi kuin mitä se todennäköisesti Suomessakin olisi ollut. Alun sopeutumisvaiheen jälkeen elämä oli asettautunut uomiinsa, ja useimmilla se oli jatkunut melko samankaltaisena kuin aikaisemmin Suomessa. Kun namibialaiset toimintatavat oli opittu, oli yksilön yleensä mahdollista pienin

muutoksin jatkaa totutunlaista elämää tai luoda oma perhekulttuurinsa suvaitsevaisessa maassa. Elämä koettiin helpommaksi ja tasaisemmaksi kuin maahan tultaessa; elämyksellisyys oli vähentynyt ja tilalle tullut rutiini ja arkinen elämänrytmi. Ystäväpiiri oli monella vakiintunut, ymmärrys maata ja sen kansalaisia kohtaan kasvanut ja viihtyvyys lisääntynyt.

Nainen: Joo, joskus mä ajattelin, että mä elän täällä ihan samanlaista elämää, kun mitä mä eläsin Suomessa. Elikkä kun ihmiset silloin jossain vaiheessa aluks kysy, että minkälaista se elämä on siellä. Mutta koska mä elän täällä kaupungissa ja tässä Windhoekissa, joka on näin eurooppalainen kaupunki, niin okei, siis varmasti namibialaisesta ja suomalaisesta todellisuudesta on paljon suurempi ero, mut se miten minä täällä elän ei niin suuresti eroo siitä, miten mä eläsin Suomessakaan.

Nainen: Sit toisaalta tuntuu, et on tullut hirmu avoimin mielin, mutta sitten se kuitenkin joku sellanen juttu on supistunut vähän... Sillain on laiskasti siinä omassaan, mikä tuntuu tutulta ja ei enää kauheesti etsi kaikkea uutta ja ihmeellistä.

Namibiassa arvostettiin elämän helppoutta. Helppous näkyi muun muassa infrastruktuurissa ja palveluissa, mahdollisuudessa korkeampaan elintasoon kuin Euroopassa asuttaessa sekä ilmastossa. Helppoutta loi myös kulttuurin ja sen toimintatapojen oppiminen ja sisäistäminen. Ulkosuomalaiset raportoivatkin oppineensa namibialaisia käytäntöjä, sillä vain siten oli elämä ja työskentely maassa sujuvaa. Osa vastaajista arveli noudattavansa paikallisia tapoja arkielämässään hyvin paljon, toisilla ne olivat läsnä lähinnä vain töissä ja ymmärryksenä namibialaisen yhteiskunnan toiminnasta. Hankaluutena namibialaisessa yhteiskunnassa elämisessä koettiin erityisesti yhteiskunnallinen epätasa-arvo ja siinä piilevät riskit sekä ongelmat viisumien ja työ lupien myöntämisissä ja tästä seuraava epävarmuus tulevaisuudesta.

K: Olet sitten yrittänyt oppia myös paikallisia tapoja ja...?

Mies: No tottakai. Siis sehän on välttämätöntä, niinkun enmä tiedä kuinka syvällisesti niitä osaa, mutta kyllä mä oon sitä mieltä, että esimerkiks se tapa tehdä työtä ihmisten kanssa: täytyy oppia uudenlainen työ kulttuuri, esimerkiks tavat miten ne tehdään, miten ihmisille puhutaan ja näin pois päin. Se on jännä juttu se, että miten voikin olla se, että on Suomessa saanut koulutuksen ja on ammattitaitonen osaava ihminen ja sitten kun tulee vieraaseen kulttuuriin niin hetkeksi muuttuu täysin avuttomaksi...

Ulkosuomalaiset pitivät Namibiaan sopeutumista melko yksinkertaisena. Sitä olivat edesauttaneet etenkin se, että oli maassa oli jo valmiiksi ystäviä, tuttavuuksia tai sukulaisia, sekä oleskelun alkuvaiheessa luodut uudet ihmissuhteet. Myös työn mielekkyys oli tärkeä sopeutumista helpottava tekijä. Vastaavasti ongelmat töissä oleskelun alkuvaiheessa saattoivat

hankaloittaa sopeutumista. Muita mainittuja sopeutumista edesauttavia tekijöitä olivat aikaisempi kokemus Namibiasta tai eteläisen Afrikan maista, jonkin paikallisen kielen oppiminen ja yhteisöön sisälle pääsy, ihmisten avoimuus ja mukavuus, perheen sitoutuminen Namibiassa asumiseen, kulttuurin koettu ”helppous”, ilmasto sekä arkielämän vähittäinen helpottuminen asunnon ja auton hankinnan ja rutiinien kehittymisen myötä.

Paitsi hankala työtilanne, myös apartheidin perintö ja eräässä tapauksessa erikielinen asuinyhteisö mainittiin Namibiaan sopeutumista hankaloittaneina tekijöinä. Yhteiskunnassa vallitsevat konfliktit ja jännitteet vaikuttivat myös suomalaisten elämään, heidän sopeutumiseensa ja lopulta siihen, minkälaiseksi suomalaisen kulttuurisen identiteetin oli mahdollista muokkautua vieraassa yhteiskunnassa. Namibian kulttuurien moninaisuus nähtiin yhtäältä rikkautena ja sopeutumista helpottavana tekijänä, sillä joukkoon sulautui helposti. Toisaalta moninaisuus saattoi myös hankaloittaa sisäänpääsyä Namibian yhteisöihin etnisten ryhmien pysytellessä etäällä toisistaan. Monikulttuurisessa ympäristössä täytyi myös olla sensitiivinen eri kulttuurien erilaisia tapoja kohtaan. Eräs haastateltava näki sopeutumisen monivaiheisena prosessina, jossa on välillä edistystä, välillä taantumuksen hetkiä, ja joka jatkuu koko ulkomailla oleskelun ajan ja vielä Suomeen palattuakin:

Mies: Että sopeutuminen on aina monivaiheinen prosessi, että välillä tuntuu, että on hyvin sopeutunut ja välillä tuntee vierautta ja ulkopuolisuutta. ... Ja joskus sitä mittaa niinkin aikasessa asiassa, että saa jonkun käytännön pikku asian hoidettua mielestään mallikkaasti ja must tuntuu, että taapas meni mukavasti ja, että nytkö mä oon sopeutunut?

7.3. Kulttuurishokki

Suuri osa vastaajista arveli, ettei ollut juurikaan kokenut kulttuurishokkia Namibiaan muuttaessaan. Muutto ja asettuminen uuteen maahan olivat sujuneet melko kivuttomasti useimmilla. Tämän arveltiin johtuvan namibialaisen yhteiskunnan ”helppoudesta”, jota käsiteltiin yllä. Kulttuurishokkia arveltiin ehkäisseen ja sopeutumista Namibiaan edesauttaneen aikaisemmat kokemukset ulkomailla asumisesta. Vaikka kulttuurishokkia olisikin ollut, varhaisempien ulkomaankokemusten arveltiin helpottaneen siitä selviämistä. Muutama haastateltava arveli kokeneensa itse tai perheenjäsentensä kokeneen jonkinasteista kulttuurishokkia. Itsessä tai puoliossa oli havaittu kulttuurishokille tyypilliset alkuihastus, pudotus ja lopulta viihtyminen tai saatettiin hämmästellä sitä avuttomuutta, jonka vasta maahan muuttanut ulkomaalainen itessään huomaa vieraassa yhteiskunnassa. Kulttuurishokin merkitystä myös problematisoitiin: tarkoittaako se konkreettisesti shokkitilaa ja onko sille

ylipäättään mahdollista määritellä loppua, onko se vaikeutta sopeutua johonkin ja löytää arkipäivän rutiinit tai sitä, että tavat ovat erilaisia ja vieraita?

Nainen: Kyl mä uskon, et ne (aikaisemmat ulkomaankokemukset) on vaikuttanut positiivisesti. Mut vaik mä olin asunut monissa eri maissa ennen Namibiaan tuloa ja mä olin tehnyt monien eri ihmisten, taikka monien eri kansallisuuksien kanssa töitä, niin silti mä sanoisin, että mulla oli kulttuurishokki kun mä tulin tänne. Että kyllä se on valmistanut, et siit on päässyt helpommin yli.

Myös Adler (1975) näkee kulttuurishokin käsitteen problemaattisena. Sanalla kulttuurishokki on negatiivinen kaiku ja olisikin syytä huomioida myös kulttuurishokin ja kulttuurienvälisen mukautumisen positiiviset puolet. Kulttuurienvälisessä mukautumisessa itse sopeutumisprosessia tärkeämpää ovat muutokset identiteetissä ja kasvu kohti kulttuurienvälistä identiteettiä. Kulttuurishokin viisi vaihetta: alkuinnostus ja kontakti; hämmennys; torjunta; autonomian kasvu sekä uuden kulttuurin hyväksyntä ja itsenäisyys, eivät automaattisesti seuraa toisiaan. Sen sijaan yksilön odotukset uutta kulttuuria kohtaan voivat olla realistiset ja on myös ihmisiä, joilla on paljon kansainvälistä kokemusta eivätkä he välttämättä koe kulttuurishokkia lainkaan muuttaessaan vieraaseen maahan. (Adler 1975 Siljasen 2007, 43 mukaan.)

Valtaosa ulkosuomalaisista tunnusti kokeneensa kulttuurishokkia palatessaan Suomeen esimerkiksi lomilla. Yleensä kulttuurishokki koettiin vahvempana Suomeen päin tultaessa. Vain kolme vastaajaa arveli, ettei ainakaan enää nykyisin kokenut kulttuurishokkia Suomessa käydessään. Erityisesti kehittyvä yhteiskunta ja teknologia aiheuttivat stressiä palattaessa synnyinmaahan. Ulkomailla elävä suomalainen ei välttämättä pysynyt mukana kehityksessä, vaan kieli, teknologia ja yhteiskunta olivat ottaneet isoja harppauksia eteenpäin Suomenlomien välillä. Koettiin, että suomalaisilta oli vaikea saada apua teknisissä asioissa, sillä heidän oli vaikea ymmärtää, ettei suomea puhuva henkilö osaisi käyttää esimerkiksi pankkiautomaattia tai bussikorttia. Suomessa arvosteltiin yletöntä kuluttamista, ihmisten ja yhteiskunnan rikkautta, kilpailua ja ihmisten stressaantuneisuutta joiden nähtiin lisääntyneen. Toisaalta eräs niistä, jotka eivät kokeneet käännteistä kulttuurishokkia, oli nimenomaan sitä mieltä, ettei Suomessa juurikaan mikään ollut muuttunut ulkomailla vietettyjen vuosien kuluessa.

Nainen: Olen, olen. Mä oon ollut Suomesta niin pitkään pois, en oo oikeestaan kunnolla asunut siellä mun aikuiselämän aikana, niin yks kerta kun käy Suomessa, niin huomaa, että elämä ja kehitys on mennyt eteenpäin. ... Mut sen huomaa, et aina niinkun erilaiset palvelut ja sellaset muuttuu. Et tuntee itsensä aina välillä tyhmäks.

Paitsi Suomen, myös itsen nähtiin muuttuneen ulkomailla asuttaessa. Moni koki ajatusmaailmansa muuttuneen ja saaneen vaikutteita niistä yhteisöistä, joissa yksilö oli asunut. Oli niin sanotusti kasvettu ulos suomalaisesta yhteisöstä ja osin siksi suomalaisen yhteiskunnan puutteet nähtiin nyt selvemmin ulkoa käsin. Suomalaisia pidettiin tylyinä ja epäkohteliaina. He käyttäytyivät epäsovinnaisesti, olivat sulkeutuneita ja käyttivät alkoholia epämiellyttävällä tavalla humalahakuisesti. Toki Suomessa olivat hätkähdyttäneet myös ihmisestä riippumattomat tekijät - esimerkiksi talven kylmyys ja kesän vihreys - ja eräs oli myös positiivisesti yllätynyt ihmisten auttavaisuudesta jouduttuaan avun tarpeeseen. Monen yksilön elämänrytmi oli saattanut muuttua Namibiassa ja Suomeen palatessa oli hankalaa ymmärtää pinnallisiksi koettuja puheenaiheita ja ainaista kiirettä. Erilainen elämänrytmi, stressi ja kiire saattoivat aiheuttaa henkistä ja jopa fyysistä pahaa oloa Euroopassa vierailtaessa. Siten paluu Namibiaan oli monelle helpotus Suomessa vietetyn ajan jälkeen.

Nainen: Sä näät ja koet niin paljon, et se kuitenkin se ajatusmaailma muuttuu aika paljon. Ja sit kun sä lähet Suomeen ja tapaat ystäviä, niin.. varsinkin kun sä oot ollut niin kauan poissa. Niin joskus nää puheenaiheet ja huolenaiheet on jotenkin liian vaikeita ymmärtää.

Nainen: Suomessa käydessä rupee suorastaan ällöttämään kylmyys ja kolkot ja epäystävälliset ihmiset ja on erittäin huojentunut kun sieltä pääsee pois.

7.4. Ennakkoluulot

Moni haastateltava oli kokenut ennakkoluuloja ja epäoikeudenmukaista kohtelua namibialaisten taholta. Yleisesti näiden ennakkoluulojen katsottiin johtuvan haastateltavan ihonväristä. Heidät kuviteltiin Namibian valkoisiksi, jotka edelleen saatettiin nähdä sortajina apartheidin jäljiltä. Kun selvisi, että haastateltava ei ollut afrikaansinkielinen tai ylipäätään Namibian valkoinen, asenne usein muuttui ja viimeistään tieto suomalaisen synnyinmaasta muutti tilanteen hänen kannaltaan edullisemmaksi. Toisaalta myös Namibian valkoiset saattoivat vierastaa suomalaisia erilaisen arvomaailmansa takia.

Haastateltavat kokivat, että suomalaisiin suhtauduttiin Namibiassa erityisen positiivisesti johtuen Suomen lähetystyöhistoriasta Namibiassa ja Suomen avusta maan itsenäisyysprosessissa. Moni haastateltava halusikin tehdä selvän eron itsensä ja Namibian valkoisten välille. Namibian valkoisia ja etenkin heidän rasistisuuttaan kohtaan saatettiin osoittaa ennakkoluuloja ja ”meidät” haluttiin selkeästi erottaa ”heistä” eli Namibian valkoisista. Tärkeimpänä erona heihin nähtiin se, että itsen tai muiden suomalaisten tai ekspatriaattien ei nähty harjoittavan rasismia. Voidaan tosin kysyä, eikö joidenkin

suomalaisten osoittama lähtökohtaisen varauksellinen suhtautuminen Namibian valkoisiin voida nähdä rasistisena? Osa tunnusti toki, ettei kaikkia Namibian valkoisia voi syyttää rasistisuudesta ja syrjinnästä. Tästä huolimatta ei pidetty toivottavana, että itseä luultaisiin Namibian valkoiseksi. Mieluummin samastuttiin Namibian mustiin, vaikka tiedostettiin että ihonvärin takia saattoi viedä aikaa tulla hyväksytyksi heidän keskuudessaan. Namibian ulkosuomalaisten asema jossakin yhteiskunnan laidalla; ei sen täysipainoisena jäsenenä, vaan osin ulkopuolisena ja vieraana sekä Namibian mustille että valkoisille, on omiaan luomaan diasporista juurettomuuden tunnetta. Ei haluta olla osa Namibian valkoisia joiksi heitä usein erehdytään luulemaan, ja sekä Namibian mustiin että valkoisiin yhteisöihin on hankala päästä sisälle. Oma paikka namibialaisessa yhteiskunnassa saattaa olla hankala löytää eikä tätä helpota Namibian virallinen siirtolaisuuspolitiikka, jossa viisumin ja työluvan saanti ja uusiminen ovat työläisiä prosesseja.

Nainen: Muuta kun siis se, että tää valkosten ja mustien välinen ero, niin se on siis vaikuttanut. Ja se on ollut, se on tehnyt niinkun sellasia vaikeuksia sopeutumiseen, ettei oikeestaan niinkun tiedä mihin kuuluu ja välillä niinkun kokee, että epäoikeudenmukaisesti katotaan valkoiseksi. Joka on tätä valkosta, joka on täällä, mihin ei tunne millään tavalla olevansa osa. Ja tota sitten saattaa joutua aika pahasti syrjityks näitten valkosten taholta, koska ... ei jaa niitten sitä arvomaailmaa.

Mies: ...että ei koe olevansa, vaik onkin valkoinen, niin ei oo niin kauheen erikoinen. Et valkosiakin on monenlaisia. ... Mutta sitten sopeutumiseen mua on vaikeuttanut se, että jos on valkosena tullut yhtäkkiä identifikoituks esimerkiksi buureihin tai afrikaansseihin, et mä en oo halunnut siihen ryhmään joutua kuuluvaksi. Vaikka tietysti sielläkin on tietysti ihan hyviä ihmisiä, että se on vielä tässä maassa, että on semmonen ihme kaiku.

Nainen: Se on helppoo sikäli, että varsinkin silloin, kun ne paikalliset tietää, että mistä maasta sä tuut. Se helpottaa asiaa huomattavasti. ... Että kyllä ne huomaa sen eron. Että ei oo niinkun minkäänlaisia rajoja.

Kollektiivista identiteettiä eivät määritä vain yhteisön jäsenet itse vaan myös ulkopuolisten käsitykset yhteisöstä vaikuttavat sen itseymmärrykseen (Saukkonen 2007). Ulkosuomalaiset uskoivat yleisesti ottaen tullessaan hyväksytyiksi ja pidetyiksi Namibiassa. Jälleen tässäkin nähtiin tutkittavien suomalaisuudella olevan osansa. Kuitenkaan hyväksytyksi tuleminen ei aina ollut ollut ongelmatonta, vaan ennakkoluuloja ja vierastustakin oli osa suomalaisista saanut osaksensa. Namibiaa ei nähty kovin avoimena yhteiskuntana: ulkomaalaisen annettiin elää omaa elämäänsä siihen pahemmin puuttumatta, mutta oman yhteisön sisälle päästäminen ja jäseneksi hyväksyminen oli jo hankalampaa. Samaa nähtiin myös namibialaisessa yhteiskunnassa: etniset ryhmät asuivat omilla asuinalueillaan rauhanomaisesti, mutta juurikaan

sekoittumatta. Onkin tehtävä ero yksilön passiivisella hyväksymisellä työtoveriksi tai naapuriksi ja hänen hyväksymisellään oman yhteisön sisäpiirin jäseneksi. Moni koki kuitenkin onnistuneensa pääsemään osaksi jonkin tai joidenkin Namibian etnisten ryhmien yhteisöjä.

Mies: Mähän pidin perinteiset häät ... ne otti mut niin avomielin vastaan. Mä tiesin kuuluvani sinne ja olevani hyväksyty, mut olevani erilainen nuori. Ja erivärinen.

Nainen: Silleen, et kyllä me voidaan niinkun olla täällä ja tehdä omaa elämäämme. Mut jos me lähdetään, niin ei sitä varmaan kukaan hirveen paljon sure. Et se on niinkun tämmönen. Et tää on niinkun mun mielest aika tavallinen tällanen elämä ulkomaalaisille, kun sä teet kehitystyötä. ... Et sä oot niinkun tämmönen, sä oot mukana, mutta kuitenkin jossakin sivussa, sivustakatsoja koko ajan. Ja kun esimerkiks lukee lehteä ja näkee näitä eri kehityksiä, et Namibian kehityksiä ja poliittisia, niin on kuitenkin aina sellanen sivustakatsoja. Et ei se oo, et sä oo niinkun osallistuja täällä namibialaiseen yhteiskuntaan.

8. NAMIBIANSUOMALAISTEN SOSIAALISET VERKOSTOT

8.1. Perhe

Haastatelluista kymmenen oli naimisissa ja heistä kuudella oli lapsia. Kahdella ei ollut omaa perhettä. Neljän haastatellun puoliso oli namibialainen. Kahden puoliso oli suomalainen ja neljän kotoisin jostakin kolmannesta maasta. Kahdeksan puoliso kymmenestä oli töissä, mutta useampi oli kokenut työttömyyttä tai ongelmia työlupaan saamisessa. Kahdella työttömällä puolisollla ei ollutkaan työlupaa maahan. Monella haastatelluista oli jo aikuisia lapsia, osa edeltävästä avioliitosta. Osan lapset olivat aikuistumassa ja saattoivat asua ja opiskella jo muualla, Suomessa tai Etelä-Afrikassa. Muutoin lapset asuivat vanhempien kanssa Windhoekissa ja opiskelivat kaupungin kansainvälisissä kouluissa, mikäli olivat kouluikäisiä. Kaikki haastateltavien lapset ja mahdolliset lapsenlapset olivat Suomen kansalaisia, osalla oli myös puolison synnyinmaan kansalaisuus.

Kotikielenä puolison kanssa puhuttaessa toimi englanti niillä haastatelluista, joiden puoliso oli namibialainen sekä yhdellä kolmannen maan kansalaisen kanssa avioituneella. Suomalaisen kanssa naimisissa olevilla kotikieli oli suomi ja kolmella muunmaalaisen kanssa avioituneella jokin muu eurooppalaisperäinen kieli. Kaikki haastatellut puhuivat lastensa kanssa äidinkieltään, samoin heidän puolisonsa puhuivat lapsille omaa äidinkieltään tai muutoin täysin hallitsemaansa kieltä. Yhdessä koko perheen eli molempien vanhempien ja lasten ollessa koossa saatettiin kommunikoida englanniksi tai muulla eurooppalaisperäisellä kielellä niissä tapauksissa, jolloin molemmat vanhemmat eivät olleet suomalaisia. Kahdesta perheettömästä haastateltavasta toinen puhui säännöllisesti suomea sekä töissä että kotona. Hänen luonaan Namibiassa oli vierailut pidempiaikaisesti lapsuudenperheen jäseniä. Toinen puolestaan puhui suomea vain harvoin, lähinnä ollessaan yhteydessä Suomessa eläviin sukulaisiin. Samoin osa perheellisistä haastatelluista puhui suomea myös töissä, toisilla tähän ei ollut mahdollisuutta.

TAULUKKO 3. Kotona puhutut kielet

	Puolison kanssa puhuttu kieli Yht. 10			Koko perhe yhdessä Yht. 6		
Kotona puhuttu kieli	Puoliso suomalainen	Puoliso namibialainen	Puoliso kolmannesta maasta	Puoliso suomalainen	Puoliso namibialainen	Puoliso kolmannesta maasta
Suomi	2			2		
Englanti		4	1		1	2
Muu kieli			3			1

Perhe katsottiin yleensä tärkeäksi namibialaiseen yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta, mutta päinvastaisiakin havaintoja oli. Mikäli puoliso oli namibialainen tai muutoin tunsi namibialaisen yhteiskunnan hyvin, helpotti tämä alun sopeutumista ja kulttuurishokkia avaamalla yhteyden namibialaiseen kulttuuriin nopeammin. Myös puolison tuki ja sitoutuminen Namibiaan muuttoon saattoi helpottaa kotiutumista puolison kansalaisuudesta riippumatta. Sen sijaan puolison tai lasten vastustus tai heidän Namibiassa kokemansa ongelmat saattoivat kääntää tilanteen ja hankaloittaa sopeutumista. Perheettömälle Namibia koettiin melko helposti lähestyttäväksi, ja toisaalta nimenomaan se, ettei yksilöllä ollut perhettä paikan päällä, saattoi tehdä ihmisiin tutustumisen ja sitä kautta sopeutumisen entistä tarpeellisemmaksi.

Nainen: Siis X (puoliso) oli myös paikallisessa ministeriössä kaks ja puol vuotta töissä ja siellä hän todellakin oli ihan namibialaisessa kulttuurissa joka päivä. Ja hän sitä kautta, niin hän on ainakin opettanut mua hirveen paljon, Namibiasta ja namibialaisesta kulttuurista.

Mies: Mä luulen, et se (perhe) on tehnyt sitä vaikeemmaksi. Et yksin on paljon helpompi, silloin ei oo niitä vastuualueita, mitä perhe aina tuo mukanaan.

Nainen: Ei oo täällä (perhettä). Taikka siis sillä lailla, että mitä nyt mun mieheni ja koirat, mutta kaikki muut, niinkun vanhemmat ja sisarukset, kaikki on Suomen puolella. Et sitten ystävät on tietenkin tärkeempiä, koska ne on ainoo sellanen tuki ja sanotaanko kanssakäyminen, kun perhettä ei oo täällä.

Ulkosuomalaisten perhesiteet olivat ylijäisiä ja hybridejä ja haastateltavilla saattoi olla ristiriitaisia identifikaatioita eri tahoille. Lapsuudenperhe oli joko Suomessa tai hajautuneena maailmalle, puoliso suomalainen, namibialainen tai jostakin kolmannesta maasta ja lisäksi oma perhekulttuuri oli ehkä muotoutunut yhdistelmäksi puolisoitten kulttuureita ja perhetaustoja sekä vaikutteita muista paikoista, joissa oli asuttu. Tutkittujen ulkomaalaisen kanssa avioituneiden, ja toki myös suomalaisten pariskuntien, oli täytynyt neuvotella perheyhteisönsä

kesken noudatettavista tavoista, arvoista ja perinteistä. Yleisesti oli päädytty siihen, että arjessa ja juhlassa noudatetaan vaihtelevasti molempien puolisoitten tapoja ja perinteitä tai luodaan jotakin uutta ja yhteistä: omaa perhekulttuuria ja perinteitä. Kulttuurieroja oli varmasti jokaisella parilla, mutta erityisesti korostettiin kuitenkin aviopuolisoiden samankaltaisuutta. Yhteinen usko ja samankaltainen tausta tulivat monessa haastattelussa esille. Kulttuurieroista sekä namibialaisen että muun maalaisen kanssa avioituneiden kohdalla tulivat esille etenkin yhteisöllisyys ja läheiset perhesuhteet. Yhteisöllisyys koettiin positiiviseksi, suomalaisesta yhteiskunnasta jo kadonneeksi piirteeksi, mutta puolison vanhempien rahallinen tukeminen tai suvun jatkuva sekaantuminen perheen asioihin saattoivat vaatia suomalaiselta sopeutumista.

Nainen: Noudatetaan varmaan kummankin tapoja. ... Et on kehitetty oma juhla ja oma joulu, et mikä on sitten meidän. Mut yleisesti ottaen niinkun kaikissa tavoissa, niin tavat on hyvin paljon meidän molempien.

Nainen: Tai että me ollaan pystytty luomaan meidän oma sellanen perhekulttuuri, että me ei eletä hänen perheensä mukaan tai mun suomalaisten tapojen mukaan, vaan että me ollaan osattu luoda sellasta yhteistä.

Nainen: Meidän uskomuksissa ei (ole eroja), kun meillä on molemmilla saman usko, tai meidän usko on paljon yhtenevä tekijä meille. Mut sit on, minkälaisia eroja on ollut, on ollut varsinkin rahankäytössä ja perheiden vierailutavoissa ja sit varsinkin, että kuka tukee ketä. Et Suomessa vanhemmat tukee lapsia, mutta täällä koulutetut lapset tukee vanhempia. et semmosia eroja on. Et niitä ollaan työstetty ja löydetty sellanen yhteinen sävel.

Mies: Et kummatkin joutu tuleen vastaan, niinkun avioliitos yleensäkin, vaikka naapuritytön kanssa ois voinut olla ihan yhtä paljon niitä särmiä silotettavana.

Huomionarvoista oli, että moni ulkomaalaisen kanssa avioitunut pariskunta oli jossain vaiheessa asunut joko omien tai puolison sukulaisten luona, joko Suomessa tai Namibiassa. Lisäksi monien, niin perheellisten kuin perheettömienkin, luona oli vierailut tai asunut sukulaisia muutamasta viikosta useisiin kuukausiin. Pariskuntana toisen vanhempien luona asuminen ei aina ollut ollut helppoa ja kulttuurien yhteentörmäyksiltä ei oltu vältytty, mutta toimiva parisuhde ja elämän muut haasteet olivat saanut kestäämään vaikeudet. Niissä pariskunnissa, joissa toinen puoliso oli namibialainen, toisaalta arvostettiin puolison perheen mukanaan tuomaa yhteisöä ja ihmissuhteita, mutta puolison perheen jatkuva läsnäolo saatettiin myös kokea ahdistavana.

Nainen: Tuota, ensin asuttiin vuoden anoppilassa. Että se ei ollut erityisen mukavaa aikaa. Että, oli aika hankalaa. ... No, just se työ oli ja sit, kun me oltiin tunnettu niin kauan. Tai just, että parisuhde oli kunnossa. Vaikka nyt anopin kanssa ei aina mennyt niin loistavasti.

Nainen: Ei oo, et en oo naimisissa tai mitään, et ei oo omaa perhettä. Perhesuhteista silleen, niin mun pikkusiskoni on tällä hetkellä täällä työharjoittelussa.. ollut noin neljä kuukautta.

Suomessa asuvaan perheeseen haastatellut olivat välimatkasta huolimatta melko paljon yhteydessä, sekä telekommunikaatiovälineiden avulla että matkustelemalla puolin ja toisin. Moni etenkin pitkään ulkomailla eläneistä koki, että ystävyysuhteet Suomessa olivat vuosien mittaan laimenneet ja jäljelle olivat jääneet lähinnä vain perhe ja läheisimmät ystäväistä. Ystäviin ei välttämättä oltu kovin tiheään yhteydessä Namibiasta käsin, mutta Suomenlomilla heitä koetettiin nähdä perheen ohella. Perhe ja ystävät olivat myös vierailleet monen haastateltavan luona Namibiassa. Matkan pituuden ja kalleuden takia tähänkään suuntaan ei tosin kulkenut vieraita niin paljon kuin olisi suotu. Lisäksi sukulaisia ja ystäviä saattoi olla eri puolilla maailmaa, niin että aina oli joku jota kaivata, oli sitten Namibiassa tai Suomessa.

Nainen: No mul on perhe, johon mä pidän hirmu paljon yhteyttä. Ja sit mul on pari kaverii, koska myös kaverit on pudonnut pois, kun on pois vuosikaudet. Et nyt todellakin on vaan ne kaverit, jotka on tosi läheisiä, jäljellä.

Nainen: No nyt pari viimeistä keikkaa on ollut tälleen työasioiden merkeissä... Ja sit on pari lomamatkaakin mahtunut väliin. Vaikkei ne toisaalta sit tunnu niin paljon lomalta, kun yritetään ravata ympäri Suomea väliä Helsinki-Rovaniemi ja tavata kaikkia.

Mies: Ehkä se (sosiaalinen elämä) on kuitenkin vaatimatonta. Mut me ollaan totuttu siihen, koska me ollaan niin paljon aina muutettu, et tietenkin toisaalta mikä vähän sitä taas korvaa, et meille tulee aina vieraita, jotka ovat pidempään. ... Mut sitten kun asuu kaukana monista ystäväistä ja sukulaisista, niin sit kun ollaan yhdessä, niin saattaa olla, et tulee monen viikon yhdessäoloja. Et se on monesti paljon antosampaa, kun se semmonen, et juodaan nopeesti kupponen kahvia ja moi, moi, taas kauhee kiire muualle. Et se sosiaalinen kanssakäyminen on niinkun vähän harvinaisempaa herkkua, mut sit se on syvällisempää. Se kompensoi taas sitä ja niinkun mä sanoin, niin me ollaan totuttu siihen, et aina on monet tutut kaukana, joku ainakin. Kaikki ei oo siinä ympärillä.

8.2. Muukalaisena Namibiassa

Ystävä ja vihollinen ovat toistensa vastakohtat. Ne määrittävät toinen toistaan siten, että toinen on kaikkea sitä, mitä toinen ei ole. Vihollisten olemassaolo myös mahdollistaa ystävien tunnistamisen; omaa asemaa määritetään vastapuolen - ”heidän” - kautta. Ihmiset jakautuvat ystäviin ja vihollisiin myös kollektiivisella tasolla: ihmisillä, jotka pitävät tiettyä ryhmittymää vihollisinaan, on myös yhteiset ystävät. (Bauman 1996, 47-49, 60.) Muukalaisten olemassaolo kuitenkin estää ihmisten jakamisen yksiselitteisesti ystäviin ja vihollisiin ja tekee näin

hankalammaksi kulttuuristen tms. erojen yksinkertaistamisen, jota postkolonialismi kritisoi (ks. Said 2003). Muukalainen ei ole ystävä, muttei myöskään vihollinen. Toisaalta hän voi näytellä kumman tahansa roolia. Siksi hän onkin suurempi uhka kuin helpommin määriteltävissä oleva vihollinen. (Derrida 1988 Baumanin 1996, 50 mukaan.) Muukalainen ilmestyy elämismaailmaamme yleensä yllättäen ja kutsumatta, ja hänellä on myös aina mahdollisuus lähteä, joko oma-aloitteisesti tai pakotettuna. Toisaalta hän saattaa kieltäytyä lähtemästä vapaaehtoisesti ja tehdä uudesta majapaikasta kotinsa. Fyysisesti muukalainen on lähellä, mutta hän säilyttää aina tietyn henkisen välimatkan suhteessaan paikallisiin. Siksi onkin kenties parasta pysytellä kaukana hänestä ja hänen edustamastaan epäjärjestyksestä. (Bauman 1996, 57, 61.)

Tämä antaisi olettaa, että namibiansuomalaiset kokevat muut suomalaiset ja kenties myös muut eurooppalaiset ystävinä eli ”meinä”. Yhteydenpidolla muihin suomalaisiin ja ekspatriaattiyhteisöön nähtiinkin olevan merkitystä, mutta kulttuuritaustaa tärkeämmäksi koettiin suhde henkilökohtaisella tasolla. Yleisimmin kuitenkin ystäviksi tai muutoin positiivisesti kuvattiin ovambot ja usein myös muut namibialaiset. Uskonnollisille haastatelluille myös Namibian kirkko ja seurakunta saattoivat näyttäytyä ystävän kaltaisina. Keitä sitten ovat suomalaisten viholliset Namibiassa? Moni suomalainen näki Namibian valkoiset negatiivisessa valossa ja heistä haluttiin erottautua selvästi, vaikka useimmiten tiedostettiin, että Namibian valkoisiinkin mahtuu monenlaisia. Myös ulkomaalaisia nihkeästi kohteleva namibialainen yhteiskunta saatettiin kokea viholliseksi. Lopulta selkeitä, kaikkia koskettavia suomalaisyhteisön ystäviä tai vihollisia ei kuitenkaan ollut, ehkä ovamboja lukuun ottamatta, mahdollista tunnistaa aineistosta.

Nainen: Niinkun sanottu, suomalaiset ja ambomaalaiset, ne näkee meidät melkeen kun sisarina ja veljinä.

Nainen: No se (yhteydenpito suomalaisiin) on mun mielestä helppoutta siinä mielessä, että tietää tai olettaa tietävänsä, että mistä tullaan ja ketä ollaan. Myöskin sitä, että saa kangerrella suomeks, mieltä että miten tän ilmasisi. Mutta loppujen lopuks eniten olipa missä tahansa, niin merkitsee se, että minkälainen se ystävyysuhde on.

Nainen: Et seurakunnan kautta oon saanut paljon ystäviä ja semmosta, et ei oo ollut jotekin sellasii kulttuurieroja tai –rajoja. Et oon löytänyt monia hyviä ystäviä seurakunnan kautta.

Suomalaiset ovat Namibiassa muukalaisia. He ovat tulleet muualta ja siksi he ovatkin melko vieraita, vaikka etenkin Namibian ovambot pitävät heitä myös ystävinä tai ainakin

ystävällisinä muukalaisina. Namibian mustat saattavat vieroksua suomalaisia jo pelkän ihonvärin takia mutta saadessaan tietää, että suomalaiset eivät ole paikallisia valkoisia, heihin usein suhtaudutaan positiivisemmin. Namibian valkoiset taas pitävät heitä uhkana ajattelumaailmalleen tai eivät viitsi vaivautua tekemään tuttavuutta, kun tulija todennäköisesti lähtee kuitenkin pois muutaman vuoden sisällä. Molemmille suomalaiset saattavat näyttäytyä vihollisen tai ajoittain ystävän kaltaisina, mutta ennalta-arvaamattomampina, vieraampina. Valtaosa suomalaisista kokee kuitenkin namibialaisten hyväksyneen heidät joukkoonsa suuremmitta ongelmitta.

Mies: Joku buuritaustainen, afrikaanssitaustainen henkilö sano mulle kerran, että täällä katsotaan niinkun viisi vuotta, että selviydytkö sinä täällä ja sen jälkeen aletaan miettiä, että voiko sut kutsua sundownereille. Viis vuotta! (Naurua)

Mies: Aika helpolla mä tuun, tai hyvin mä tuun toimeen näiden ihmisten kanssa täällä ja kyllä muutenkin. Et en mä oo koskaan kokenut mitään vaikeuksii tai tuntenut niinkun ei-toivotuksi itseäni.

Laillisesti suomalaisten asema on sama kuin muukalaisen: yksilön on vaikea saada pysyvää oleskelulupaa ja monen haave jäädä asumaan maahan pysyvästi saattaa lopulta katketa oleskeluluvan epäämiseen. Kenties ikuisesta muukalaisen asemasta tai vain yksinkertaisesti siitä, että kaikki haastatellut ovat muuttaneet Namibiaan aikuisina, johtuu että uusi maa ei ole painunut syvälle haastateltavien identiteettiin edes silloin, kun maahan aiotaan jäädä pysyvästi. (Viimeiselle lauseelle todistusta myöhemmin.)

Nainen: No ulkomaalaisena on vaikeeta sen takia, että mistä oli puhetta, että se virallinen suhtautuminen on, että täällä ei oikeestaan haluta ulkomaalaisia työntekijöitä. Ja sitten muun muassa tuon talon naapuri kysyy multa jatkuvasti, että ai sä oot vielä täällä? Siis niinkun monien tällasten ympärillä olevien ihmisten suhtautuminen on se, että ne vaan odottaa, että sä lähdet pois, koska ulkomaalaisten on vaan tarkoitus olla vähän aikaa.

Nainen: Tää oon erittäin vaikee, joka aiheuttaa epävarmuutta, koska mä itse asiassa itse haluaisin jatkaa tääl työskentelyä ja tää -- sektori haluais mun jatkavan tääl työskentelyä. Mutta koska tää yhteiskunta aiheuttaa epävarmuutta ja sä et itse asiassa koskaan tiedä pitäskö sun valmistautua lähtemään...

Mies: Et tietyllä tavalla Namibia on kuin Suomi et se sulkeutuu epäluuloisesti kaikkea ulkoa tulevaa kohtaan.

8.3. Tutustuminen namibialaisiin

Namibialaisiin tutustumisen helppous jakoi haastateltavat selkeästi kahteen eri leiriin, sekä yhteen ryhmään, jossa yhdistyi piirteitä molemmista, mutta joka oli kuitenkin lähempänä

ensimmäistä ryhmää. Yhtäältä olivat ne, jotka pitivät namibialaisiin tutustumista hyvin vaivattomana ja lähinnä omasta tahdosta riippuvana. Namibialaiset nähtiin aloitteellisina ja helposti lähestyttävänä. Kaikki viisi ensimmäiseen ryhmään kuuluvaa olivat maassa pitkäaikaisesti ja heillä oli vahvoja siteitä - namibialaista tai muutoin vahvasti seudulle juurtunutta perhettä - Namibiaan tai eteläisen Afrikan alueelle. Nämä ulkosuomalaiset olivat asuneet Namibiassa kolmesta kolmeentoista vuoteen. Kolme heistä aikoi jäädä Namibiaan tai alueelle lopullisesti. Kahdella oli suunnitelmissa palata lopulta Suomeen, mutta heilläkin oli perhesiteitä Namibiaan, joten paluusta ei tulisi lopullinen tai täydellinen.

Mies: Kyl se (namibialaisiin tutustuminen) on niin helppoo, et on aina itsestä kiinni, et kuinka paljon halua aina ystäväpiiriä kartuttaa, et ei siin oo mitään.. ongelmaa.

Toisessa ryhmässä olivat ne, joille namibialaisiin tutustuminen, ainakin syvällisempi kontakti, näyttäytyi hankalampana. Pinnallisia suhteita kyllä luotiin helposti, mutta namibialaiset nähtiin melko varautuneina. Haastateltavat loivat helpommin suhteita toisiin samassa asemassa oleviin ulkomaalaisiin ja siten syvällistä tutustumista namibialaisiin ei pidetty niin välttämättömänä. Ne namibialaiset, jotka kuuluivat haastateltavien ystäväpiiriin, olivat usein itsekin viettäneet aikaa ulkomailla ja kenties tunsivat paljon ulkomaalaisia. Tähän ryhmään kuuluvat neljä haastateltavaa työskentelivät kaikki kehitysyhteistyöprojektien piirissä ja asuivat Namibiassa selvästi väliaikaisesti. Haastateltavat olivat asuneet Namibiassa vuodesta kolmeen ja puoleen vuoteen ja kaikilla oli tarkoituksena muutaman vuoden sisällä joko palata Suomeen tai siirtyä johonkin toiseen maahan työn merkeissä.

Nainen: No osittain sen takia, että on tosi paljon helpompi tutustua muihin ulkomaalaisiin, jotka on samanlaisessa elämäntilanteessa ja joil on sit myös itsellään tarve luoda ne sosiaaliset verkostot ja lisäksi sitten se, että en mä tiedä, mul on ainakin ittellään ollut tosi paljon vaikeempi tutustua namibialaisiin, et tuntuu, et ne namibialaiset, joihin on tutustunut, niin he on sit sellasia, joil on ittelläänkin aika paljon enemmän suhteita ollut ulkomaalaisiin tai ovat ainakin jossain vaiheessa elämäänsä olleet ulkomailla ja asuneet ja...

Näiden kahden ryhmän lisäksi jäi kolme haastateltavaa, jotka tiedostivat kokeneensa hankaluuksia namibialaisiin tutustuttaessa etenkin alussa, mutta jotka kuitenkin olivat nyt enemmän ja mieluummin tekemisissä namibialaisten kanssa kuin muiden ekspatriaatteihin. Kaksi heistä arveli, että namibialaisiin tutustumisen hankaluus saattoi johtua paitsi namibialaisista, myös haastateltavan persoonasta ja henkilökohtaisista syistä. Haastateltavista

kaksi oli naimisissa namibialaisen kanssa ja kaikki aikoivat jäädä Namibiaan näillä näkymin pysyvästi.

Nainen: Mut mä oon viime aikoina ajatellut, et onko mussa kuitenkin jotain tällasta jäykkyyttä, et mä oon tullut aina hirveen hyvin toimeen näitten afrikkalaisten täkäläisten kanssa, ainakin tän alan ihmisten kanssa, niin se ei koskaan muutu hirveen sellaseks läheiseksi, muuta kun sen yhen mun ystävän kanssa, joka oli aikoinaan Suomessa. Niin tota, et mä oon ehkä jollain tapaa jäykkä.

Nainen: Aluks mikä yllätti tuolla -- oli, et kaikki halus tulla tutustumaan. ... Mut sit jotenkin kuukauden kuluttua tajus, et kaikki vaan kysyy, et mitä kuuluu ja sit siihen vaan vastataan, että hyvää, mitä sulle. Mut et kukaan ei oo kiinnostunut, et mitä sen syvemmälle.

8. 4. Suhteet suomalaisiin, ulkomaalaisiin ja namibialaisiin

Namibiansuomalaisilla on monentasoisia ylijarjaisia suhteita sekä Namibian sisäisesti että maan rajojen ulkopuolelle. Suomalaisuutta tuotetaan suhteissa niin Suomeen jääneeseen perheeseen ja ystäviin kuin usein monikulttuurisissa perhesuhteissa asuinmaassa sekä suhteissa Namibiassa asuviin suomalaisiin ja muihin ekspatriaatteihin, usein itsekin ylijarjaisissa verkostoissa eläviin namibialaisiin ja muualla asuviin ystäviin. Lisäksi namibiansuomalaiset ovat töiden puolesta yhteydessä paitsi namibialaisiin, usein myös suomalaisiin ja muihin ulkomaalaisiin yksilöihin ja yhteisöihin. Oma roolinsa suomalaisuuden konstruotumisessa on myös namibiansuomalaisten toiminnalla yhdessä muiden namibiansuomalaisten kanssa. Suomalaisten yhteisissä juhlissa ja tapaamisissa ilmaistaan diasporinen kaipuu, joka ei tule välttämättä kovin säännöllisesti ilmaistua arkielämän kiireissä. Kaipuu on ennemminkin symbolista kuin konkreettista.

Suomen Windhoekin suurlähetystön toimintaan kuuluu paitsi kehityspolitiikan mukainen toiminta Namibiassa, myös yhteydenpito Namibian ulkosuomalaisiin sekä Namibiassa vieraileviin suomalaisiin yksilöihin ja yrityksiin ja suomalaisten etujen ajaminen. Suurlähetystö antaa neuvontaa, ylläpitää listaa Namibiassa asuvista suomalaisista, välittää heille tietoa Namibian tilanteesta ja Suomesta sekä järjestää silloin tällöin tapahtumia, jotka ovat avoinna suomalaisille. (Suomen Windhoekin suurlähetystö 2005.) Suurlähetystö myös ylläpiti vuoteen 2006 saakka pientä suomenkielistä kirjastoa, joka oli avoinna suomalaisille. Tärkeitä vuosittaisia tapahtumia Namibian ulkosuomalaisille ovat muun muassa Suomen itsenäisyyspäiväjuhlat ja Lähetysseuran järjestämien Kauneimpien joululaulujen jälkeen

pidettävä kahvitus suomalaisille. Joulujuhlanomaiseen kahvitukseen on kutsuttu Namibian suomalaiset ja se on monelle yksi harvoista tilaisuuksista nähdä suomalaisia tuttavina. Tilaisuudessa vierailee suomalainen joulupukki, joka jakaa lapsille lahjoja ja tarjolla on suomalaisia joululeivonnaisia. Itsenäisyyspäiväjuhille asiainhoitajan residenssille kutsutaan maassa asuvat suomalaiset sekä Namibian hallinnon, muiden maiden suurlähetystöjen ja kansalaisjärjestöjen edustajia. Tapahtumassa tarjotaan suomalaista pikkupurtavaa, esitetään Maamme-laulu, pidetään puheita ja tarjoutuu tilaisuus sosialisoida muiden suomalaisten kanssa.

Suomen Lähetysseuran yhteistyökumppanina Namibiassa toimii Namibian evankelisluterilainen kirkko (ELCIN). Namibiassa on joitakin Suomen luterilaisen kirkon lähettämiä työntekijöitä, jotka toimivat Namibian luterilaisen kirkon kanssa yhteistyössä sitä eri projekteissa auttaen, mutta myös tukien Namibian ulkosuomalaisia hengellisissä asioissa. Tämä hengellinen tuki koetaan suomalaisten keskuudessa tärkeänä, vaikka moni suomalainen osallistuu myös Namibian luterilaisen tai jonkin muun protestanttisen kirkon toimintaan. Toisaalta moni suomalainen saattaa kuitenkin käydä kirkossa vain kenties jouluisin. Suomen Lähetysseuran järjestämiä tapahtumia ovat vuosittain Kauneimmat joululaulut sekä joulujumalanpalvelus.

Ulkosuomalaisten osallistuminen järjestötoimintaan Namibiassa on vähäistä. Osa namibiansuomalaisista oli käynyt Suomessa toimivan Suomi-Namibia-seuran tapahtumissa tai oli heidän kannatusjäsenensä. Seuran tavoitteena on ”toimia suomalaisten ja namibialaisten välisenä ystävyysyhdistyksenä ja tukea keskinäistä kanssakäymistä yhteiskunnallisella, taloudellisella ja kulttuurin alalla” (Suomi-Namibia-seura ry 2008). Ainakin yhden kiinnostus seuran toimintaa kohtaan oli hiipunut siihen, että hän koki seurassa suhtauduttavan negatiivisesti Namibian valkoiisiin. Lisäksi osa oli osallistunut Windhoekin kansainvälisen koulun puitteissa toimivan Suomi-kouluyhdistyksen toimintaan tai oli työnsä puolesta Kansan raamattuseuran jäsenenä. Kuitenkin valtaosa painotti passiivisuuttaan yhdistystoiminnassa.

Nainen: Mut se oli jotenki vähän sisäänpäinlämpiävä juttu, että en.. ...se sano ihan suoraan, et hän ei tykkää namibialaisista valkoihosista, niin se jotenkin

sitten mulla aina, että kun puhuttiin niistä valkoihosista, mutta kun valkoihosiakin on täällä hyvin monenlaisia, on ollut apartheidin vastustajiakin.

Nainen: No mä oon aina ollut semmonen vähän niinkun individualisti, että mä en oo ollut mikään semmonen yhdistysihminen.

Suomalaisille järjestetyissä tapahtumissa sen sijaan käytiin mielellään. Nekin, jotka eivät olleet muutoin paljoa tekemisissä suomalaisten kanssa, saattoivat käydä tilaisuuksissa tapaamassa tuttuja. Suomalaistapahtumien merkitys vaihteli kuitenkin haastateltavilla paljon. Toisille ne olivat tapahtuma muiden joukossa, jonne saattoi ehtiessään poiketa tuttuja tapaamaan, mutta jolla ei ollut erityistä merkitystä. Toiset taas ilmaisivat käyvänsä hyvin mielellään tilaisuuksissa, etenkin jos suomalaiskontaktit muutoin olivat harvalukuisia. Tällöin tosin saatettiin hävetä sitä, ettei tunnettu kovin monia kutsuvieraista. Etenkin yksilön tai perheen vasta muutettua vieraaseen maahan, on omaa kieltä puhuvasta tai ekspatriaattien yhteisöstä tukea ja se suo hengähdystauon paikalliseen kulttuuriin sopeutumiselta (Junkkari & Junkkari 2003, 76). Toisaalta osa ulkosuomalaisista ei tuntunut kaipaavaan suomalaiskontakteja laisinkaan ja tällöin tilaisuuksissa käyminen tai suomalaisten tapaaminen ei ollut heille kovin merkittävä tapahtuma. Virallisten Suomen edustuston ja Lähetysseuran järjestämien tapahtumien lisäksi osa suomalaisista järjesti tai osallistui epävirallisiin, pienimuotoisiin tapahtumiin, kuten suomalaisten naisten illalliset, sählymatsit tai elokuvaillat. Näitä järjestettiin lähinnä kaveriporukoilla, osaan kutsuttiin suomalaisia laajemminkin.

Nainen: No, se oli ihan silleen miellyttävää et oli sellanen mahdollisuus, koska niinkun vastaavissa tykkää Suomessakin käydä, just esimerkiks Kauneimmissa joululauluissa ja toisaalt oli ihan mukava nähdä niit suomalaisia ihmisiä ketä tunki ja alussa myöskin tutustua ihmisiin.

Mies: Muutamat (suomalaiset) kuuluu ystäväpiiriin, mut muuten en oo missään toiminnassa mukana sen enempää. Yritän joskus itsenäisyyspäivänä käydä lähetystössä tapaamassa sitä porukkaa vähän, mut enmä muuten.. Aika vähän se mulle merkitsee semmonen.

Nainen: Mä yritän järjestää naisille aina naisteniltoja. ”No eksää -- vois taas jotain järjestää?”

Työn piirissä suurimmalla osalla ulkosuomalaisista oli suomalaiskontakteja joko lähetystön, oman työyhteisön tai kirkollisten piirien parista. Lisäksi osa ulkosuomalaisista isännöi silloin tällöin suomalaisia oman alan vieraita. Suomalaisvieraiden isännöiminen töissä nähtiin mukavana tuulahduksena vanhasta kotimaasta: oli hauska kuulla kuulumisia ja puhua kieltä, mutta toisaalta oli myös mukava että kontakti oli lyhytaikainen ja vieraat jatkoivat pian

matkaansa. Oma persoona haluttiin erottaa selvästi vieraista, joiden kenties nähtiin hakevan eksotiikkaa ja jotka eivät tunteneet maan tapoja, mutta esittivät silti tärkeää.

Mies: Et esimerkiksi nää suomalaisten vieraiden käynnit, niin siinä tulee semmonen riittävä tuulahdus siitä, että mikä Suomi on ja missä siellä mennään. Ja niitten vieraidenkin olemuksesta usein silleen näkyy ja ne itekin tajuaa, et ne on just noita, et tänne ne tulee vaan ja on ihan ulkona asiasta ja lähtee pois. ... Toisaalta hirveen hienoo ja kiva kuulla kuulumisia ja vaihtaa ajatuksia omalla äidinkielellään kanssa. Et näkyhän se siinäkin, et minkä takia se oma identiteetti on suomalainen, että suomeksi minäkin ajattelen ja puhun ja näen unta.

Suomalaisia ystäviä vastaajilla oli Namibiassa jonkin verran, tosin vain harvalla erityisen läheisiä. Yleisimmin suomalaisystäviä ja -tuttavia oli muodostunut työkavereista, perheen kautta tai lähetystön tapahtumista. Monella haastatelluista oli aikaisemmin ollut enemmän suomalaisia ystäviä, mutta he olivat joko palanneet Suomeen tai ystäväpiiri oli muuten vaihtunut, kun itselle ei ollut enää niin tärkeää viettää aikaa samasta maasta tulevien kanssa. Suomalaisystävien olemassaolo ei näyttäytynyt ulkosuomalaisille mitenkään erityisen merkittävänä; kansallisuutta ei nähty itseisarvona, vaan sitä tärkeämpi oli ystävän persoona. Kuitenkin suhde suomalaisiin ja heidän ajoittainen tapaamisensa tilaisuuksissa koettiin myös tärkeäksi ja virkistäväksi. Se oli monelle keino ylläpitää suomen kieltä ja nähdä tuttavii, joita ei muutoin nähnyt. Oli mukavaa, kun ainakin periaatteessa tiesi, mistä toinen tuli ja toista oli helppoa ja vaivatonta ymmärtää.

Mies: Alus oli paljon suomalaisii, niihin tietenkin tutustu välittömästi, oli niin pienet piirit. Mut ne on karsiutunut aika pitkälti, et ei me oo suomalaisten kanssa tekemisissä oltu paljon yhtään, ihan sattumalta. Ehkä se johtuu siitä, et me ollaan tämmönen puoliks suomalainen perhe, jos vaimokin olis suomalainen, niin ehkä olis enemmän, mutta hyvin vähän ollaan tekemisissä.

Nainen: No, en mä tiedä merkitseekse niin paljon. Et on se ollut välillä kotosaa, et on ollut suomalaisia ystäviä just... mutta en mä sit tiedä onks sillä niin paljon väliä, et onko suomalainen ystävä vai jonkun muun maalainen... et ei välttämättä... et on se just joskus helpompi kommunikoida toisen suomalaisen kanssa, mut sit niinkun sekin riippuu niin paljon just henkilöstä..

Ulkomaisia ystäviä suomalaisilla oli mitä moninaisemmista maista ja kulttuureista mutta etenkin Euroopan maista ja eteläisestä Afrikasta. Huomionarvoista on se seikka, että niillä haastateltavilla, joilla oli ulkomaalainen puoliso, myös suuri joukko ystäviä tuli puolison maasta tai kulttuuripiiristä. Sen sijaan läheisiä suomalaisia ystäviä näillä vastaajilla ei juurikaan ollut Namibiassa. Kaikki vastaajat eivät juuri viettäneet aikaansa suomalaisten tai

muunmaalaisten ekspatriaattien keskuudessa, vaan heidän lähipiirinsä koostui lähinnä namibialaisista.

Nainen: Kaiken maalaisia ja kaiken kulttuurisia. Siis todellakin laidasta laitaan. Paljon eurooppalaisia, pari niinkun Lähi-Idästä tulevaa henkilöä, sit pari Aasiasta, Malesiasta ja Thaimaasta tulevaa henkilöä. Mut enemmän niinkun eurooppalaisia: ranskalaisia, italialaisia, kreikkalaisia, paljon espanjalaisia, pari suomalaista, mut nyt hekin ovat lähteneet.

Nainen: Enkä mä oo muutenkaan ollut täällä niinkun näitten ulkomaalaisten piireissä, en suomalaisten, en ruotsalaisten, en kenenkään, muuta kun se et mä käyn vastaanotolla ja sitten mä oon kauheen häpeissäni, kun mä en tunne puoliakaan ihmisistä ja kaikki muut tuntee toisensa.

Yleensä sekä suomalaisten että ulkomaalaisten ystävien nähtiin jollakin tavalla muistuttavan itseä tai olevan samankaltaisessa elämäntilanteessa. He olivat melko samanikäisiä, kiinnostuneita samankaltaisista asioista ja heillä oli samantapaisia elämäkokemuksia. Monet niistä, joilla oli tarkoitus jäädä maahan pysyvästi, korostivat että heidän ystävillään oli samankaltaisia pitkäaikaisia intressejä maahan. Ei haluttu olla juurikaan tekemisissä niiden kanssa, jotka olivat maassa vain määräajan ja jotka eivät olleet solmineet vahvoja siteitä maahan.

Nainen: No varmaan vähän samantyyppisiä ihmisiä, kun mä ittekin oon. Semmosia, jotka on matkustanut aika paljon ja ollut töissä ulkomailla, on kiinnostunut kehitysyhteistyöstä. ... Joo, tosi samantyyppisiä ihmisiä.

Mies: Meil on suomalaiskontakteja lähinnä Namibiassa tai eteläisessä Afrikassa pitkään asuneisiin tai niihin, joil on namibialainen puoliso. He on enemmän samalla aallonpituudella, kun määräaikailla suomalaisilla on usein vaan puoli jalkaa Namibiassa. Ei sit olla haluttu olla kontaktissa tällasiin ihmisiin. Heil on itekäs suhde ympäristöön, ovat ikään kuin sen yläpuolella eivätkä halua tutustua paikallisiin ja paikalliseen elämään. ... Et siin on ratkaseva asenne-ero niihin, jotka asuvat vakituisemmin.

Ulkosuomalaiset olivat pääosin tyytyväisiä sosiaaliseen elämäänsä Namibiassa. Ystävien mahdollista vähäisyyttä aikaisempaan elämään verrattuna korvasi se, että perhettä ja ystäviä saattoi tulla vierailulle Suomesta useiksi viikoiksi kerrallaan. Moni kuitenkin koki ystävien määrän ja sosiaalisen elämän vaihtelevan ajoittain. Ongelmana maahanmuuttajista koostuvassa ekspatriaattiyhteisössä on se, että ihmisiä lähtee maasta jatkuvasti ja on alati rakennettava uusia ihmissuhteita. Lisäksi tukeutuminen muihin maahanmuuttajiin saattaa viedä intoa tutustua paikallisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. (Junkkari & Junkkari 2003, 75-78.) Ne, joiden sosiaalinen piiri koostui enemmän namibialaisista tai Namibiassa vakituisesti asuvista ulkomaalaisista, olivat siten paremmassa asemassa kuin ne, joiden sosiaalisen verkoston

ytimen muodosti vaihtuva ekspatriaattiyhteisö. Jälkimmäiset kokivat ongelmalliseksi juuri sosiaalisen piirin vaihtuvuuden ja tarpeen luoda jatkuvasti uusia kontakteja. Sama ongelma saattoi vaivata myös työpaikoilla: ekspatriaattityöntekijät vaihtuivat säännöllisin väliajoin uusiin. Lisäksi pari vastaajaa arvioi olevansa persoonaltaan sellaisia, etteivät he kerää ympärilleen suurta ystäväjoukkoa. He tunnistivat sosiaalisen elämän toistavan samaa mallia kuin aikaisemmin Suomessa.

Nainen: No joo, joskus on ollut parempaa, joskus vähän huonompaa. Nyt on taas vähän parempi jakso, yhteen aikaan oli todella vaikeeta. Koska kuitenkin ihmiset tulee ja menee koko aika, täytyy koko aika luoda uusia kontakteja. ... Et se niinkun joskus... et tulee semmonen vähän turhautunut olo, et jaksako.

Nainen: Se vaihtuvuus tietysti on vähän, että ihmiset on vaan sen pari kolme vuotta täällä. Tai neljä vuotta. Ku ehtii just tutustua johonkin työkaveriin, niin se lähtee pois ja tulee taas uus. Kun on pieni työpaikka niin se vaikuttaa aika paljon.

Nainen: Mut en mä tiedä kai se on sitä samaa sellasta et mä oon sen verran niinkun aina väsynyt ja epäsosiaalinen ja se että mun koko sosiaalinen elämä on aina ollut sellasta, että mulla ei oo ollut mitään sellasta suurta sosiaalista, vaan sellasia ystäviä, joitten kans on niinkun sukulaissieluja.

Internetin ja paranevien kulkuyhteyksien sekä nykysiirtolaisten korkean koulutustason ja kansainvälisyyden myötä ainakin pinnallinen sopeutuminen uuteen maahan on helpottunut (Korkalainen 2004, 14). Ulkosuomalaiset olivatkin keskimäärin korkeasti koulutettuja ja heillä oli kokemusta ulkomailla asumisesta tai ainakin yllirajaisista suhteista. Suomessa asuvaan perheeseen haastatellut pitivät yhteyttä pääasiassa sähköpostitse, mutta myös kirjein, puheluin ja tekstiviestein sekä vierailuin puolin ja toisin. Lisäksi kotimaan kuulumisia seurattiin internetin välityksellä. Suomessa pyrittiin vierailemaan mahdollisimman usein, mutta osalle se ei ollut mahdollista joka vuosi. Toisaalta moni kävi Suomessa työmatkoilla, joihin oli ehkä mahdollista yhdistää myös lomaa ja sukulaisten ja ystävien tapaamisia. Lapsia saatettiin lähettää Suomeen isovanhempia tapaamaan useammin kuin itse mentiin. Moni lapsi oli myös lähtenyt lukioon Suomeen tai sitten koko perheen voimin oli asuttu muutama vuosi Suomessa tai suunniteltiin tätä, jotta lapset saisivat tuntuman kulttuurisiin juuriinsa, sukulaisiin ja suomenkieleen.

Nainen: No, lähinnä niinkun.. aika paljon sähköpostitse.. et mä aika laiskasti oon kirjoitellut mut joskus jotain. Perheeseen puhelimitse jonkun verran, en niin kovasti, ja sitten kun on käynyt kesällä Suomessa, niin on nähnyt ihmisiä ja sen lisäksi mul on niinkun sekä molemmat sisarukset käyneet täällä vierailemassa ja joitain ystäviä.

Mies: Joo, ne (lapset) ravaa jatkuvasti. Et sitä reissuu on ollut niillä kyllä ihan tarpeeks. ... Joo, niil on koko ajan kosketusta molempiin päihin.

Internet-yhteisöjen ja nopeiden kulkuyhteyksien myötä paikallisia suomalaisverkostoja ei enää nähdä niin tarpeellisina kuin aikaisemmin ja monet ulkosuomalaiset pysyttelevätkin varsin erillään asuinmaansa suomalaisyhteisöstä. Ei olekaan välttämätöntä osallistua asuinmaan diasporayhteisön kulttuuriin, vaikka tuntisi olevansa osa diasporaa, vaan yksilö saattaa nähdä mielekkäämmäksi osallistua isäntämaan yhteiskunnan toimintaan ja osallistua diasporayhteisöön vain esimerkiksi juhlapyhinä jos silloinkaan. Kuitenkin kansallista identiteettiä ja perinteitä vaalitaan edelleen ja esimerkiksi kansalliset juhlat koetaan tärkeiksi. (Gray 2002; Junkkari & Junkkari 2003, 75-76.) Suomalaisyhteisön yhteiset tapahtumat ovatkin monelle enemmän kuin vain mahdollisuus luoda ja ylläpitää sosiaalisia suhteita: niissä ilmaistaan omaa kansallista identiteettiä ja luodaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, joita ulkosuomalaisen arkielämässä ei ehkä tuoda niin avoimesti esille. Joulunalusaikaan keskittyvissä tapahtumissa voi tuntea ylpeyttä suomalaisuudestaan ja diasporista koti-ikävän tunnetta, joka kenties arkisissa identifikaatioissa ei ole aina keskiössä. Esimerkiksi Kauneimmat joululaulut ja joulukirkko ovat hyvä tilaisuus palata mielessään koti-Suomeen ja lapsuuden jouluihin. Monelle suomalaiselle nämä tilaisuudet myös tuovat oikean joulun, sillä keväisessä Windhoekissa joulutunnelmaan pääseminen saattaa olla muutoin vaikeaa.

Mies: Mut mä olin tarkotuksella aika paljon erossa sitten suomalaisesta yhteisöstä, koska mä niinkun koin, että onnistuakseni työssäni, niin mun ei oo niinkun tarkeeta seurustella suomalaisten kanssa, vaan lähinnä sitten syntyperästen namibialaisten kanssa. Lähinnä sitten nää työpaikkapippalot, jossa käytiin ja joululaulut laulamassa ja sitten -- kanssa oltiin jonkun verran tekemisissä, mutta.. kyllä mä siis ihmiset tunsin, mutta en niinkun pitänyt sitä kovin minään.

Nainen: Mutta silloin jos kutsutaan, niin mä meen ihan mielelläni, mä meen mielelläni aina kaikkiin tällasiin suomalaisten tapahtumiin. Ehkä se on alkanut tulemaan jopa enemmän siis kuitenkin sellanen kuuluminen siihen suomalaisuuteen. ... Jos mä saan elää tällain osin afrikkalaisittain, niin mä olen niinkun myös erittäin hyvilläni kaikista tällasista suomalaisten tilaisuuksista ja tällasista.

Nainen: Meil on silleen jouluna aina... meidän suomenkielinen pappi lähti pois. Eli hän piti meille aina joulujumalanpalveluksen, joka oli tosi kaunis, niin että me oltiin siellä kaikki aina itku silmässä, kun tuli semmonen kotonen olo, semmonen suomalaisuustunnelma. Mutta hän lähti nyt, niin mä en tiedä, meillä ei oo varmaan ketään sijaista, joka sitten pitäs suomenkielisen jumalanpalveluksen jouluna.

Perinteisesti on ajateltu, että ihmisen muuttaessa myös hänen sosiaaliset suhteensa ja sosiaalinen ympäristönsä vaihtuvat ja vähitellen yksilö ainakin osittain sulautuu osaksi uutta yhteiskuntaa. Hän tuo vanhasta yhteisöstä mukanaan arvonsa ja käytäntönsä ja sovittaa ne uuteen ympäristöön sopiviksi. (Rouse 1991, 27, ks. Achor 1978.) Kuitenkin tutkimukset (ks. Piore 1979) ovat osoittaneet, että ihmiset pysyvät orientoituneina paikkaan, josta he ovat tulleet. Perheeseen ja ystäviin on nykyisin helppo pitää yhteyttä, asuivatpa he kuinka kaukana tahansa ja suhteet saattavat pysyä läheisinä suuresta välimatkasta huolimatta. Enää ei voida ajatella, että sosiaaliset suhteet vaihtuisivat täysin uusiin yksilön muuttaessa toiseen maahan. (Rouse 1991, 29.)

Aikaisemman valossa tämä näyttäisi pitävän paikkansa. Ollaan tultu kauas niistä ajoista, jolloin siirtolainen jätti ulkomaille muuttaessaan taakseen koko aiemman elämänsä. Vilkas yhteydenpito Suomeen ja suomalaiseen perheeseen ja ystäviin kertoo, että suhteilla Suomeen on edelleen keskeinen asema haastateltavien elämässä. Tutkittavat kokevat perhesiteensä ja keskeisimmät ystävyysuhteensa Suomessa edelleen tärkeiksi ja yhteyttä pidetään etenkin perheeseen välimatkasta huolimatta melko tiiviisti. Myös lapset halutaan kasvattaa suomalaiseen kulttuuriin ja pidetään huolta, että he saavat viettää Suomessa tarpeeksi aikaa, oppia kielen ja tutustua sukulaisiin. Vaikka kaikilla ei ole varaa käydä Suomessa usein, ei tämä estä enää nykyaikana yhteydenpitoa. Etenkin perhe, mutta myös osa ystävyysuhteista, oli kestänyt hyvin aikaa ja etäisyyttä. Suomalaisuutta, suomalaisia juuria ja perhesiteitä ei unohdeta muutettaessa uuteen yhteiskuntaan, vaan orientaatio Suomeen säilyy vahvana näennäisestä Namibiaan integroitumisesta huolimatta. Ylirajainen diasporinen identiteetti tuotetaan osin näissä suhteissa kotimaahan, mutta toki siihen vaikuttavat myös muut ihmissuhteet.

Nainen: Se et perhe on niinkun Suomessa ja suomalaisia. Niin se on varmaan kuitenkin se, joka niinkun eniten muokkaa sitä (suomalaisuutta).

Tiiviillä siteillä Suomessa asuviin ystäviin ja perheeseen lienee vaikutusta siihen, että osa ulkosuomalaisista ei näyttänyt kaipaavan erityisiä suomalaiskontakteja Namibiassa ja suomalaistapahtumiin ei osallistuttu kovin innokkaasti. Nekin haastateltavat, joilla oli Namibiassa suomalaisystäviä, yleensä korostivat, ettei suhteessa keskeistä ollut suomalaisuus vaan henkilökohtaiset piirteet. Namibiansuomalaiset olivat säilyttäneet yhteytensä Suomeen ja saattoivat näissä suhteissa ilmaista suomalaisuuttaan ja kotikaipuutaan. Heillä oli myös

mahdollisuus vieraillla Suomessa ja ystävät saattoivat vieraillla heidän luonaan Namibiassa. Lisäksi kotimaan uutiset oli helppo lukea internetissä ja netissä saatettiin myös osallistua erilaisten diasporisten verkostojen toimintaan. Kenties siksi ulkosuomalaiset eivät kokeneetkaan tarvetta muodostaa samanlaisia diasporisia, suomalaista kulttuuria esille tuovia suomalaisyhteisöjä, joita esimerkiksi Amerikan-siirtolaiset 1900-luvulla loivat, vaan suomalaisuutta saatettiin tyytyä ilmaisemaan harvakseltaan sijoittuvissa suomalaisten kokoontumisissa.

Haastateltavat olivat jokapäiväisessä elämässään tekemisissä hyvin monenlaisten namibialaisten ihmisten ja yhteisöjen kanssa. Etenkin töiden kautta saatettiin olla yhteydessä niin korkeimpaan hallintoon ja Namibian eliittiin kuin namibialaisiin järjestöihin ja köyhempiin kansanosiin. Namibialaisia työkavereita ulkosuomalaisilla oli vaihtelevasti kaikista Namibian etnisistä ryhmistä. Valtaosalla työtoverit olivat pääosin namibialaisia, vaikka jonkin verran myös ulkomaalaisia, joskus myös suomalaisia, oli työpaikoilla. Kahdella vastaajalla oli pääasiassa suomalaisia työtovereita ja yhden työyhteisö koostui lähinnä eri Euroopan maista tulleista. Namibialaisten kanssa työskentelyä ei katsottu erityisen hankalaksi, vaikka uudet toimintatavat oli itse kunkin täytynyt opetella ja alhainen koulutustaso ja erilainen aikakäsitys saattoivat tuottaa ongelmia.

Nainen: No mun työn puolesta, niin mä oon tekemisissä melkein kaikenlaisten yhteisöjen kanssa. Et hyvin paljon köyhien yhteisöjen kanssa, sitten kansalaisyhteisöjen kanssa. Sit mä tapaan paljon hallituksen edustajia. Et ihan niinkun laidasta laitaan. Hirmu rikkaista hirmu köyhiin, kaikenkielisten.

Mies: Suurin osa (työkavereista) on namibialaisia, sekä mustii et valkosii. Ja värillisii myöskin. Ja ja.. Osa on käynyt koulunsa, yliopistonsa Etelä-Afrikassa. ...aika paljon laidast laitaan. Miehi, naisii, nuorta, vanhaa, erilaisil taustoilla.

Mies: Se on semmosta.. ei siinä mitään kummallista oo. Tuntuu, että siin on vaan pitänyt opetella ne, niinkun ne pelisäännöt tavallaan.

Työajan ulkopuolella yhteydessä oltiin lähinnä keskiluokkaiseen, akateemiseen väestöön, jossa olivat edustettuina Namibian kaikki pääkulttuurit. Haastateltujen namibialainen lähipiiri koostui yleensä melko korkeasti koulutetuista ja kenties suunnilleen samanikäisistä namibialaisista, joilla oli samankaltaisia intressejä. Ystäviä oli löytynyt etenkin opiskelujen tai työn, harrastusten, perheen ja toisten ystävien välityksellä. Kuten aikaisemmin on todettu, ystäväystymistä namibialaisiin oli monen kohdalla haitannut namibialaisten koettu varautuneisuus ja namibialaisen yhteiskunnan sulkeutuneisuus. Myös valkoisten

namibialaisten rasismi koettiin ystävystymistä vaikeuttavaksi tekijäksi. Jälleen osa haastateltavista ei kokenut namibialaisten kanssa ystävystymistä minkäänlaiseksi ongelmaksi.

Nainen: No lähinnä, täytyy sanoa, että just melkeen kaikki on korkeasti koulutettuja keitten kanssa on sitten, että... ainakin melkeen kaikilla just jotain yliopistokoulutusta ainakin vähän. Niinku lähes kaikilla. Ehkä lukuunottamatta just mun... No ystävistä kyllä, ja sit just mun siivooja, joka käy, niin hänellä ei oo koulutusta, hän on just niinku peruskoulupohjalla.

Nainen: No suurin osa ystävistä on namibialaisia. Ja he tulee eri kulttuureista. Eli mulla on afrikaanssin kielisiä ystäviä, saksankielisiä ystäviä, jotka on myöskin namibialaisii, sitten ovambon kielisiä. Ihan kaikista, melkeen kaikista kulttuuritaustoista.

Keskiluokkaisen tuttavapiirin lisäksi lähes jokaisella oli kuitenkin siivooja ja mahdollinen muu palvelushenkilökunta, jotka kuuluivat vähän koulutettuun työväenluokkaan. Palvelushenkilökunnan kanssa tultiin yleensä hyvin toimeen, mahdollisia kielivaikeuksia lukuun ottamatta, ja osalla oli muodostunut hyvinkin läheiset välit heihin. Monelle palvelushenkilökunta oli ainoita läheisiä yhteyksiä köyhempiin namibialaisiin jos työssäkään ei joutunut heidän kanssaan tekemisiin. Lisäksi puolison ollessa namibialainen, saattoi puolison lapsuuden perhe olla vähävaraisempi ja siten avustuksen tarpeessa.

Nainen: Käy kerran viikossa meidän --, joka tuntee varmaan talon paremmin, ja asiat, kun minä itse. ... Hän tekee oikeestaan kaikki. ... Joo, se on oikeestaan kun perheenjäsen. Se tietää kaikki tavat..

9. ULKOSUOMALAISTEN KULTTUURINEN IDENTITEETTI

Tutkimalla ulkomailla asuvia suomalaisia voidaan valaista suomalaista elämänmuotoa ja ymmärtää paremmin, niitä eri muotoja, joita nykysuomalaisuus voi saada (Junkkari & Junkkari 2003, 188). Suomalaisuus on kollektiivinen identiteetti, joka yhdistää suomalaiseksi itseään kutsuvan kuvitellun yhteisön jäseniä. Suomalaisuus on sosiaalinen representaatio; se on ihmisten tulkintaa maailmasta ja luo kollektiivista tajuntaa, joka suuntaa yksilön ajattelua kohti sosiaalista todellisuutta. Yksilön ajattelu perustuu siten ”hänen yhteisölleen ominaisiin määritelmiin” (Anttila 2007), jotka ovat syntyneet historiallisen prosessin kuluessa. Suomalaisuus liittyykin tiettyihin asioihin ja ilmiöihin, jotka edustavat suomalaisuutta ryhmän ja yksilön silmissä. Siihen kuuluu paitsi jäsenten oma käsitys yhteisöstä myös ulkopuolisten käsitykset siitä. Suomalaiseksi identifioituminen on kontekstisidonnaista: suomalaisuus kansallisena identiteettinä tulee esille ja toimii identifioitumisen lähteenä tietyissä tilanteissa, toisinaan taas rinnakkaiset seikat määrittävät identifioitumista. Suomalaisuus on kuitenkin vahva identifikaation kohde rinnakkaisten identiteettien joukossa. (Anttila 1993, 108-109; Anttila 2007, 287, 295; Saukkonen 2007, 22, 35.)

Suomalaisuus kulttuurisena identiteettinä ei toki tarkoita sitä, etteikö yksilöllä voisi olla muita samanaikaisia kulttuurisia identiteettejä. Yksilö voi samanaikaisesti samastua osittain useisiin eri kulttuureihin. Hän voi suomalaisuuden lisäksi samastua vaikkapa omaan kotiseutuunsa, abstraktimpaan Eurooppaan, puolison kulttuuripiiriin, ekspatriaattipiireihin sekä elinympäristöönsä Namibiaan. Etenkin kotiseutuidentiteetti, vaikkapa ”karjalaisuus” tai ”tamperelaisuus”, yleensä nähdään kansallista samastumista tukevana. Sen sijaan ”eurooppalaisuus” on vähemmän yhteensopiva suomalaisen identiteetin kontekstiin. Suomalaisuuden saatetaan nähdä olevan ristiriidassa modernin eurooppalaisuuden kanssa ja suomalaisuutta kuvataan negatiivisin termein, jotka eivät sovi eurooppalaiseen kehykseen. (Anttila 1993, 129-130; Anttila 2007, 288, 319.)

Kaikki haastatellut ulkosuomalaiset olivat kansalaisuudeltaan suomalaisia. Yksi haastateltava oli syntynyt Namibiassa, mutta muuttanut lapsena Suomeen, jossa hän oli asunut valtaosan elämästään. Hänen lisäksi yksi haastatelluista oli asunut ulkomailla jonkin aikaa jo lapsuudessaan, mutta useimmiten ulkomaille oli muutettu vasta aikuisiällä. Kuusi haastatelluista oli elänyt aikuisikänsä pääasiassa ulkomailla. Yhtä moni oli suorittanut osan tai koko opiskelunsa ulkomailla. Yhdeksällä syynä Namibiaan muuttoon oli alun perin oma työ.

Kahdella ensisijainen syy oli namibialainen puoliso tai seurustelukumppani ja yhdellä opiskelu. Kolmella haastatellulla Namibia oli ainut maa, jossa oli Suomen lisäksi asuttu.

Suomalaiseksi identifioituminen on eräs suomalaisen kansallisen identiteetin eksplisiittinen sisältö. Kaikki haastateltavat määrittivät ensisijaisen kulttuurisen identiteettinsä suomalaiseksi. Eroja identifioitumisessa oli silti. Osa vastaajista piti itseään hyvin ”perussuomalaisina”² (nainen), kun toiset näkivät identiteetissään paljonkin vaikutteita Namibiasta tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi puolison kulttuuripiiristä tai maista, joissa oli aiemmin asuttu. Eri konteksteista puhuttaessa vastaajat määrittivät identiteettiään varsin eri tavoin. Toisaalta saatettiin kokea, että oli sopeuduttu namibialaiseen yhteiskuntaan varsin hyvin tai jopa namibialaistuttu, mutta kysyttäessä kansallista identifikaation kohdetta vakuutettiin silti oltavan täysin tai ainakin ensi sijassa suomalaisia. Vain pari vastaajaa myönsi ajoittain identifioivansa itsensä eurooppalaiseksi suomalaisuuden rinnalla tai sijasta. Oma kansallisuus nähtiin abstraktia ja uutta ”eurooppalaisuutta” vahvemaksi. Ne haastateltavat, jotka olivat naimisissa kolmannen maan kansalaisen kanssa, saattoivat myös ajoittain identifioitua puolisonsa kulttuuripiiriin ja heidän perheyhteisössään oli vaikutteita molempien puolisoitten kulttuurista. Lisäksi etenkin muiden suomalaisten seurassa saatettiin identifioitua kotiseudun tai perhetaustan mukaan savolaiseksi, karjalaiseksi tai vaikka suomenruotsalaiseksi.

Nainen: Ei, mut kuitenkin Eurooppa on niin laaja, se on.. On vaikea sanoa, et mikä niinkun on eurooppalaisuus, mun mielestä. Et EU yrittää sitä niinkun kehittää kaikkien näiden EU-kansalaisuuden myötä ja on olemassa EU-liput ja EU-kansalaisuuslaulut sun muuta. Mut en mä niinkun ihan varma oo, et se.. et ihmiset kuitenkin sanois ensin olevansa eurooppalaisia ja vasta sitten oman kansalaisuuden. Mä luulen et se oma kansalaisuus kuitenkin on vahvempi. Ainakin mun kannalta on näin.

Mies: Mutta kyllä sitä sitten jos on Euroopan ulkopuolella, niin muuttuu eurooppalaiseks tarpeen vaatiessa.

Etenkin puolison ollessa namibialainen tai jos ulkosuomalaisella muutoin oli läheiset siteet Namibiaan ja halu tulla osaksi namibialaista yhteiskuntaa, oli saatettu tietoisesti omaksua namibialaisen kulttuurin puolia osaksi omia käytäntöjä ja perhekulttuuria. Osa koki ”afrikkalaistuneensa” tässä mielessä, käyttäytymiseltään ja ajatusmaailmaltaan, tai toivoi itsensä ja perheensä omaksuneen namibialaisen kulttuurin parhaita puolia, esimerkiksi suvaitsevaisuutta ja avoimuutta. Suomalaiseksi oli synnytty ja kasvettu, mutta namibialaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin oltiin jo päästy niin sisälle, että saatettiin ajoittain identifioitua

---

² Tällä vastaaja ymmärtääkseni tarkoitti jonkinlaista ”kantasuomalaisuutta”; kaikin puolin ”normaalia” suomalaisuutta, joskin hänen tapauksessaan vieraassa maassa asumisen sävyttämällä etäisyydellä katsottuna.

namibialaiseksi. Kuitenkin myönnettiin, ettei kyse ollut kuin pienimuotoisesta siirtymisestä kohti namibialaisuutta eikä tuo muutos voisi koskaan olla täydellinen; suomalaisuus olisi ja pysyisi yksilön ensisijaisena kulttuurisena identiteettinä.

Mies: Ja sillä lailla ... oppi elään siinä --yhteisössä ...integroiduin sillä lailla aika syvälle sinne. ...

H: Koetko itses ensi sijassa sitten suomalaiseks kuitenkin vai.. ?

Mies: Tottakai. Et tuohan nyt oli vain lievää opiskelua, että mitä enemmän siellä oli, niin vaikka sanokin niinkun oppineensa ymmärtämään, niin sit oppikin niinkun ymmärtämään pikkasen lähemmältä.

Usea haastateltava kertoi, ettei tuntenut - joko enää tai ehkei ollut koskaan tuntenutkaan - oloaan kotoisaksi Suomessa. Heitä vaivasi Baumanin ”postmodernien vaeltajien” tapaan juurettomuus ja irrallisuus keskenään ristiriitaisten identifikaatioiden seurattessa toisiaan. Osa koki vieraantuneensa suomalaisesta yhteiskunnasta ulkomailla asuessaan. Suomessa saatettiin kokea itsensä ulkopuoliseksi, jopa ulkomaalaiseksi ja toisaalta ulkomailla asuessa suomalaisuus korostui. Vaikka suomalaisuudesta oltiin ylpeitä, ei suomalaista yhteiskuntaa nähty enää kovin puoleensavetävänä tai koettu sitä ”omaksi”. Eräs haastateltava kertoi, että suomalaisista luonteenpiirteistä ja tavoistaan huolimatta hänen arvomaailmansa oli aina muistuttanut enemmän afrikkalaista kuin suomalaista. Näiden arvojen alkuperää hän ei osannut sanoa, mutta niiden takia hän ei ollut koskaan oikein kokenut kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Toisaalta Namibiassakin saatettiin tuntea ulkopuolisuutta eikä välttämättä tunnettu oloa täysin kotoisaksi. Kuitenkin, kuten tulen myöhemmin osoittamaan, ajoittaisista irrallisuuden tunteista huolimatta suurin osa oli onnistunut löytämään jonkin tärkeäksi kokemansa päämäärän, johon sitoutumalla tuota irrallisuutta voitiin vähentää (ks. Siljanen 2007).

Mies: Koska sitä kokee, sitten kun oon Suomessa käynyt, niin sitä kokee tiettyä ulkopuolisuutta myöskin siellä, että semmonen tietty irtolaisuuden tunne, et on joka kulttuurissa vähän niinkun siellä marginaalissa, että sen kulttuurin laidalla, että ei ihan siinä keskiössä; ei täällä eikä Suomessa. ... Mä oon ajatellut pikemminkin, että mä oon kahden maan irtolainen, se on aina se semmonen pieni ulkopuolisuuden tunne seurana, et ikään kun ei olis ihan täysmittanen kansalainen.

Mies: sitten taas mun taas oma tämmönen henkilöhistoriani on sellanen, että mä oon aiemmin asunut seitsemän vuotta ulkomailla. Ja sellanen jättää pysyvän jäljen. Ainakaan mä en oo koskaan sen jälkeen ollut Suomessa täysin kotonani, enkä varmaan ollut kyllä sitä ennenkään.

Nainen: sanotaan näin, että mun persoonallinen käyttäytymiskoodi tulee aivan selvästi suomalaisesta yhteiskunnasta. ... Mut sitä mä en tiedä, että mistä tulee se, että mä en koskaan niinkun täysin tuntenut olevani kotonani suomalaisessa yhteiskunnassa. Et jotkut tavallaan sellaset arvostukset ja arvot on mulla täysin erilaiset. Eikä ne tuu mun perheestä, koska mun perheessä ei oo ketään muuta sellasta ihmistä.

Muutos identiteetissä olikin ollut ulkosuomalaisilla hienovarainen. Suomalaisuus nähtiin perusidentiteettinä, jonka pohjalle muu identiteetti voitiin perustaa ja josta käsin itseyttä voitiin lähteä hakemaan. Suomalaisuus ei kuitenkaan ollut ainoa identiteetti, ja moni arveli omaksuneensa jotain afrikkalaisuudesta tai namibialaisuudesta ja etäännyneensä siitä, mikä määriteltiin suomalaisuudeksi. Haastateltavat mielsivät itsensä suomalaisiksi, mutta väriä identiteettiin ja ajatusmaailmaan toivat Namibian- sekä muut ulkomailla vietetyt vuodet ja perheen kulttuuritausta. Eräs haastateltava arvioikin olevansa nykyään enemmän ulkosuomalainen kuin suomalainen.

Mies: Mä oon Suomen kansalainen ihan selkeesti. Ja tuota, kulttuuritausta on sitten sekalainen. Kyllä mä niinkun ensimmäiseltä identiteetiltäni koen tietysti olevani suomalainen. Mutta kyllä sitä värittää täällä vietetyt vuodet sitten aika lailla, että... että kulttuuritaustaan on tullut tämmösiä heijastuksia ja vaikutuksia varmaan täältä.

Nainen: Että tuntuu, että mun identiteetti alkaa olla enemmän ulkosuomalainen kuin suomalainen.

Kaikki haastatellut Namibian ulkosuomalaiset edustivat ensimmäistä maahanmuuttajapolvea ja olivat asuneet vähintäänkin valtaosan lapsuudestaan Suomessa. He olivat hyvin tietoisia suomalaisista juuristaan ja määrittelivät kulttuurisen identiteettinsä pääosin suomalaiseksi. He kokivat olevansa suomalaisen kulttuurin tuotteita: syntyneet ja kasvaneet Suomessa ja sieltä juurtuivat heidän kulttuuri- ja perhetaustansa ja asenteensa elämään. Kuitenkin heidän identiteettinsä oli myös muuttunut ja mukautunut ulkomailla vietettyjen vuosien myötä, ja Suomessa saatettiin tuntea ulkopuolisuutta. Jo pelkkä tietoisuus omista juurista ja suomalaisesta identiteetistä riittäisi luokittamaan haastatellut ulkosuomalaisiksi (ks. Työministeriö 2001, 14), mutta lisäksi ulkosuomalaisia määritti myös suomen tai ruotsin kieli äidinkielenä sekä suomalaiset arvot ja perinteet. Suomalaisia perinteitä noudatettiin ainakin osittain niissäkin perheissä, joissa oli avioituttu ulkomaalaisen kanssa. Kaikki haastatellut ilmaisivat myös osallistuvansa ulkosuomalaisten tapahtumiin tai järjestötoimintaan ainakin silloin tällöin, ja yhteyttä pidettiin Suomessa asuviin ystäviin ja perheeseen melko aktiivisesti.

Suomen tapahtumia sen sijaan eivät kaikki seuranneet. Osa koki olleensa jo niin pitkään poissa Suomesta, että esimerkiksi suomalaisia uutisia ei enää viitsitty seurata. Toisille taas juuri ulkomailla asuminen antoi aiheen seurata entistä tiiviimmin Suomen kuulumisia. Osan täytyi myös työasioiden puolesta olla selvillä Suomen tapahtumista.

Nainen: Varsinkin silloin kun asun ulkomailla suomalaisuus korostuu. Seuraan tiiviimmin Suomen asioita ja erityisesti julkisjuoruja kuin konsanaan kotimaassa ollessa. ... pitää myös päivällä miten Suomessa menee ... tärkeänä tiedonlähteenä Iltasanomat.

Anttilan (2007) mukaan eräs ilmeisimmistä suomalaiseksi samastumisen konteksteista on itsenäisyyspäivä. Suomalaista identiteetintunnetta vahvistaa myös esimerkiksi kansakunnan edustajien menestys maailmalla. (Anttila 2007, 295, 318.) Itsenäisyyspäivä ja joulukuun muut tapahtumat, jossa namibiansuomalaiset kerääntyivät yhteen, näyttäytyivätkin merkittävänä suomalaiseksi identifioitumisen konteksteina. Niissä saattoi sosialisoida toisten suomalaisten kanssa ja muistella ja kaivata Suomea ja sinne jääneitä ystäviä. Toisaalta suomalaiseksi saatettiin identifioitua myös namibialaisten seurassa. Monet namibialaiset tunnustivat suomalaiset ja näkivät heidät hyvin positiivisessa valossa. Muun muassa maan itsenäistymistä edesauttanutta Ahtisaarta muisteltiin Namibiassa lämmöllä. Suomalaiset tunsivatkin ylpeyttä kansallisuudestaan ja roolistaan Namibian historiassa. Myös Suomen hyvä kansainvälinen maine herätti ylpeyttä ulkosuomalaisissa, ja esimerkiksi suomalaisten urheilijoiden menestystä maailmalla seurattiin. Kulttuurisen identiteetin lisäksi yksilöillä oli myös muita tapoja määrittää itseään muun muassa ammatin, sukupuolen ja iän kautta. Esimerkiksi ystävien parissa tai töissä ei kulttuurisella identiteetillä välttämättä ollut juurikaan väliä eikä se ollut määräävä.

Mies: Ja pitää meidän arvosta, että millä tahansa indikaattorilla, kun katotaan näitä kansainvälisiä vertailuraportteja, niin Suomi pärjää aina hyvin. Että kyllä se hienoo on olla suomalainen.

Nainen: Että kyllä sen huomaa, että suomalaisia arvostetaan ja kaikilla on just tosi positiivinen asenne suomalaisia, varsinkin just kun menee pohjoseen, mutta ihan muutenkin... ja että kaikki tietää Suomen ja silleen just et vois sanoo, että se on tosi suuri etu olla täällä, että on suomalainen.

Nainen: Ystävien kanssa katotaan urheilua, erityisesti jalkapalloa ja formuloita. Formulot on löytänyt oikeastaan vasta täällä ja kannatan kovasti suomalaisia kuskeja.

Vaikka suomalaiseksi identifioituminen ei paljoakaan riipu yksilön iästä tai sosiaalisesta asemasta, on ihmisillä toki erilaisia käsityksiä suomalaisuudesta. Eri ryhmät saattavat luoda identiteettinsä mukaisia omanlaisiansa sosiaalisia representaatioita, ja muuttuva aikakin tuo suomalaisuuteen uusia sisältöjä. Ylipäättään on arveltu, että suomalaiset identiteetit individualisoituvat ja suomalaisuus ei enää määritä yksilöitä yhtä laajasti kuin ennen. Anttilan (1993) tutkimuksen mukaan modernit teemat ja arvot painottuvat erityisesti nuorten, kaupunkilaisten, keskiluokkaisten ja kansainvälisten yksilöiden suomalaisuuskäsityksissä. Vanhat suomalaisuuden representaatiot ovat kuitenkin myös edelleen voimissaan. (Anttila 1993, 116, 120, 124-125.)

Valtiolliset teemat ja itsenäisyys ovat tärkeimpiä suomalaisuuteen liitettäviä sisältöjä. Niitä seuraavat muun muassa luonto, työ ja terveys. (Anttila 2007, 190, 289.) Nämä piirteet tulivat esille myös Namibian ulkосуomalaisia haastateltaessa. Suomalaisuus merkitsi haastateltaville paitsi perusidentiteettiä, myös muun muassa suomalaisia arvoja ja juuria, suomen kieltä, itsenäisyyttä, perusturvaa, yhteyttä luontoon ja perhettä. Suomalaisuuteen liitettyjä piirteitä olivat muun muassa itsenäisyyteen pohjautuvat (ks. Anttila 1993, 111) sinnikkyys ja sisumentaliteetti sekä käytännöllisyys, työteliäisyys, täsmällisyys, suorapuheisuus ja toisaalta sekulaarisuus, toisaalta kristillisuus ja luterilaisuus. Perinteisten, pitkään vallalla olleiden suomalaisuuskäsitysten lisäksi aineistosta nousi esiin myös modernimpia teemoja. Tällaisia olivat muun muassa teknologian ja kehityksen, hyvinvointivaltion, tehokkuuden ja sekularisaation painotukset. Paitsi kulttuurisista piirteistä ja sisällöistä, on suomalaisen identiteetin konstruointamisessa kuitenkin kyse myös etnisen syntyperän tiedostamisesta: suomalaiset tunnistivat yhteisen alkuperänsä ja tunsivat yhteenkuuluvuutta lähtömaahan ja – yhteiskuntaan.

Mies: No, sellanen suomalainen on arvoiltaan kuitenkin aika vankkaa, suomalaiset perusarvot on kristillisiä, eikö niin? Jopa juutalaiskristillisiä. Et sen uskonpuhdistuksen jälkeen tulleita, luterilaisuushan läpäsee sen elämisen niin monessa asiassa, ettei siellä ollessa tajunnutkaan, et mistä tää tulee. ... Että tietenkin sitten se miten suomalainen kansanperinne on hylätty ja on otettu muuta tilalle. Ja sitten se miten se yhteisöllisyys on jotenkin lopahtanut. Siitä on käytännössä tullut sellasta individualismia, että hirveen tärkeeks on tullut se yksilön oma menestys ja hyvinvointi.

H: Mitä suomalaisuus sulle merkitsee?

Nainen: Ehkä jotain juuria ja että ne on Suomessa. Että on syntynyt siellä ja kasvanut ja käynyt koulut.

Kosmopoliitti mukauttaa käyttäytymisensä ja identiteettinsä sellaiseksi, kuin kussakin tilanteessa on tarpeen. Tällainen kontekstuaalinen diversiteetti ei tarkoita vain identiteetin fragmentoitumista ja hajoamista monille tahoille, vaan se voi myös edistää identiteetin integroitumista. Yksilö voi hyödyntää diversiteettiä luodessaan yksilöllistä ja erottuvaa identiteettiä, jossa positiivisella tavalla yhdistyvät ja integroituvat elementit eri tilanteista. Tuloksena tässä kulttuurienvälisessä mukautumisprosessissa (intercultural transformation) yksilön kyky toimia uudessa kulttuurissa pikku hiljaa kasvaa ja saattaa syntyä kulttuurienvälinen identiteetti (intercultural identity), jossa vanha ja uusi yhdistyvät vaihtelevassa määrin. (Siljanen 2007, 41; ks. myös Kim 2000; Peltonen 1998; Giddens 1991, 190.)

Kosmopoliittisuus voidaan nähdä käänteisenä suomalaisiksi identifioitumiselle. Kosmopoliittisuuteen kuuluu kansallisen identiteetin merkityksen suhteuttaminen ja kyseenalaistaminen, kansallisen identiteetin aineiden valikointi ja tarvittaessa siitä erottautuminen. Juuri kosmopoliiteilla ja korkeasti koulutetuilla onkin usein tapana ottaa etäisyyttä suomalaisuuteen ja määrittää sitä negatiivisin termein. (Anttila 2007, 287, 289, 310-311.) Haastateltavat tunsivatkin etäännyneensä Suomesta ja suomalaisuudesta. He suhtautuivat suomalaisen yhteiskunnan trendeihin kriittisesti ja katsoivat suomalaisuutta ulkopuolisen näkökulmasta. He kokivat olonsa hieman ulkopuoliseksi niin Suomessa kuin Namibiassakin ja kulttuurishokki koettiin vahvempana Suomeen palattaessa kuin uuteen maahan muutettaessa. Ulkосуomalaiset eivät välttämättä identifioituneet kovin usein suomalaiseksi vaan rinnakkaiset identifikaatiot, esimerkiksi namibialaisuus tai oma, ylijäräinen perhekulttuuri, olivat ottaneet tilaa suomalaisuudelta. Identifikaatiot vaihtuivat tilanteen mukaan ja niistä koostui yksilöllinen identiteetti, jossa eri elementit integroituvat enemmän tai vähemmän eheäksi kokonaisuudeksi.

Suomalaisten identiteetit olivat yleisesti ottaen kosmopolitisoituneet, mutta kosmopoliittisuuden asteessa ja piirteissä oli yksilöiden välillä eroja. Suomalaiset olivat oppineet tulemaan toimeen Namibiassa ja olivat mielellään tekemisissä ”toisen” kanssa. Suhteissa ”toiseen” aineistosta voitiin erotella ne, jotka pitivät namibialaisiin tutustumista helppona ja näkivät namibialaiset aloitteellisina ja helposti lähestyttävänä. Osa oli kokenut alkuun hankaluuksia namibialaisiin tutustumisessa, mutta nämäkin yksilöt olivat lopulta kuitenkin enemmän ja mieluummin tekemisissä namibialaisten kanssa. Kaikilla ensimmäiseen ryhmään lukeutuvilla haastateltavilla oli vahvoja siteitä Namibiaan, useimmiten namibialainen

tai Namibiaan juurtunut puoliso, ja valtaosa heistä saattoi ajoittain identifioitua namibialaiseksi. Näistä ulkosuomalaisista erillään olivat ne, jotka näkivät namibialaisiin tutustumisen haasteellisena ja hankalana. Heillä olikin namibialaisia enemmän ystävinä muita ekspatriaatteja ja he olivat maassa väliaikaisesti. Kosmopoliittisuus oli erilaista näillä kahdella ryhmällä. Ensimmäisillä viiteryhmänä olivat namibialaiset ja heille kosmopoliittisuus merkitsi etenkin läheistä suhdetta kulloisenkin isäntämaan yhteiskuntaan ja sen ihmisiin. Jälkimmäiset puolestaan eivät olleet erityisen kiintyneitä juuri namibialaiseen yhteiskuntaan, vaikka tulivat toimeen siinä. Heille maailmankansalaisuus tarkoitti halua olla tekemisissä laaja-alaisesti eri kulttuurien kanssa eikä heidän asiantuntemuksensa rajoittunut mihinkään tiettyyn kulttuuriin tai tilanteisiin.

Suomalaisuus on edelleen Namibian ulkosuomalaisten kulttuurisen identiteetin perusta. Ulkosuomalaista kulttuurista identiteettiä konstruoivat niin oletus yhteisestä alkuperästä kuin kulttuuriset piirteet: kieli, uskonto, arvot ja merkitysjärjestelmät. Suomalaisuus nähdään identiteetin kulmakivenä, jonka varaan muuta identiteettiä voidaan rakentaa. Identiteetin hybridisyyden ei siis voida nähdä olevan vailla mitään kiintopisteitä, vaan sillä on todelliseksi mielletty perusta suomalaisuudessa. Vaikka kyse onkin merkitysjärjestelmistä, on alkuperään ja kulttuuriin piirteisiin liittyviä rajoitteita yhä hankala ylittää. On synnytty ja kasvettu suomalaisiksi ja koetaan ettei suomalaisuutta siten voida pyyhkiä pois itsestä, vaikka identifikaatio Suomeen on heikentynyt, ja ajoittain ulkosuomalaiset saattavat mieltää itsensä esimerkiksi namibialaiseksi tai maailmankansalaiseksi.

Ulkosuomalaisten kohdalla on havaittavissa identiteettien individualisoitumista: suomalaisuus ei ole keskeinen ulkosuomalaisia määrittävä tekijä läheskään kaikissa tilanteissa ja identiteeteistä on tullut yksilöllinen kokoelma hyvin erilaisia identifikaatioita, jotka rakentuvat yksilön elämänpolun varrella. Kansainvälinen ekspatriaatin tai siirtolaisen elämä on johtanut kulttuurisen identiteetin hybridisoitumiseen, diasporistumiseen ja maailmankansalaisen identiteetteihin, ja ajatus yhdestä, kiinteästä identiteetistä on saanut väistyä osin keskenään ristiriitaisten identifikaatioiden tieltä. Kuitenkaan nekään vaikutteet, joita yksilön identiteetti on ottanut asuttaessa ulkomailla, eivät ole sattumanvaraisia vaan ne juontuvat niistä kulttuurisista vaikutteista ja ympäristöistä, jonka kanssa ollaan oltu tekemisissä. Namibiansuomalaiset elävät yhdessä Namibian etnisten ryhmien ja muiden ulkomaalaisten kanssa ylitraajaisessa diasporisessa tilassa, jossa he yksilöllisesti neuvottelevat ja rakentavat omaa itseyyttään ja samalla namibialaista yhteiskuntaa.

9.1. Kulttuuritausta ja arvot

Yksilön arvoihin ja ajattelumaailmaan vaikuttaa suuresti se kulttuurinen ympäristö, jossa hän on kasvanut. Kasvamme yhteisön jäseniksi oppimalla yhteisöimme kulttuurisia merkityskarttoja. (Lehtonen 1996, 18.) Oma maailmankatsomus suodattaa sitä, miten asiat vieraassa kulttuurissa koetaan. Vakaan identiteetin kannalta on tärkeää tiedostaa identiteettinsä vahvuudet, joista pidetään kiinni uudessa elämäntilanteessa. Muutettaessa uuteen kulttuuriin identiteetti joutuu koetukselle ja saattaa käydä läpi muutoksia. Vieraassa kulttuurissa on helpompi nähdä itsensä objektiivisessa valossa, ”toisen kulttuurin silmin”, ja totuttuja ajattelu- ja käyttäytymismalleja saattaa joutua muokkaamaan niiden yhtäkkiä osoittautuessa käyttökelvottomiksi. (Junkkari & Junkkari 2003, 49-50, 228-230; Oksi-Walter 2004, 22-23; Siljanen 2007.)

Kaikki haastatellut olivat kulttuuritaustaltaan oman määrittämisensä mukaan pääosin suomalaisia. Arvojen, uskomusten ja tapojen nähtiin olevan lähinnä suomalaista perua: etenkin perheeltä, suvulta ja esi-isiltä, mutta myös kasvatuksesta ja koulutuksesta, kristinuskosta ja etenkin luterilaisuudesta sekä ylipäätään läntisestä ja pohjoismaisesta kulttuurista. Haastatellut tunnustivatkin uskovansa sellaisiin suomalaisiksi mieltämiinsä arvoihin kuin luotettavuus, rehellisyys ja työteliäisyys. Samoin itsessä saatettiin tunnistaa sellaisia suomalaisiin liitettäviä luonteenpiirteitä tai taipumuksia kuin suorapuheisuus, sisäänpäinkääntyneisyys, jäykkyys ja rehellisyys. Valtaosa tunnisti kuitenkin kulttuuritaustansa saaneen vaikutteita myös ulkomailla vietetyistä vuosista tai aviopuolison kulttuurista.

Nainen: Suomalaisuus on lähinnä niinkun suomalaisia arvoja, jotka antaa sulle niinkun sun elämän perustan ja on.. Niinkun perusrehellisyys ja toimivuus, sitten luonto, puhtaus. Tällaiset asiat on edelleenkin mulle niinkun hyvin tärkeitä.

Moni koki siis suomalaisten arvojensa saaneen vaikutteita, muuttuneen tai laimentuneen ulkomailla asumisen myötä. Vaikka arvojen ja uskomusten katsottiin perimmiltään pohjautuvan lapsuudesta ja lapsuuden ympäristöstä, toivat myöhempi elämä ja kokemukset väistämättä lisäväriä niihin. Ulkosuomalaisten identiteetit olivat saaneet kosmopoliittisia piirteitä. Oltiin opittu toimimaan uudessa yhteiskunnassa ja oltiin mielellään tekemisissä namibialaisten kanssa. Suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri nähtiin etäämpää selkeämmin ja osattiin sanoa, mistä puolista ei pidetty ja mitä arvostettiin ja haluttiin säilyttää. Tämä johti myös negatiivisiin määrittäksiin: suomalaisia ja suomalaista yhteiskuntaa arvosteltiin ja

saatettiin verrata Namibiaan, jossa tiettyjen asioiden nähtiin olevan paremmin. Negatiivisina nähtyjä, suomalaisia piirteitä saatettiin havaita myös omassa persoonassa.

Mies: Jos nyt vois, jos sitä vois sanoa yksinkertaisesti, noin selkeesti, niin mun lapsuudenympäristö on se, jossa mä oon tällasen alkukielen, jossa mä oon oppinut sen kielen, jolla maailmaa lähestytään. ... Ja sitten tuota, mutta sitten myöhemmin siihen on tullut hirveen paljon noin niinkun olennaisia ulottuvuuksia tästä kansainvälisestä ympäristöstä

Yleisimmin arvosteltiin globalisaation ja markkinatalouden vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Katsottiin, että suomalaiset antoivat näiden voimien viedä itseään ja kulttuuriaan mukanaan kritiikittä. Väite saa tukea Anttilalta (1993), joka toteaa 1980-luvun lopulla nousseiden taloudellisten arvojen johtaneen eräänlaiseen identiteetin häiriöön Suomessa. Perinteisestä pidättyvyyden ja kohtuullisuuden arvoista irrottautuva suomalaisuuden representaatio kylmine markkinataloudesta johdettuine arvoineen tuo mukanaan liian nopean muutoksen ja epätasapainon ohjatessaan ihmisten käyttäytymistä. (Anttila 1993, 128.) Tällaisista kehityksistä ulkosuomalaiset halusivat ottaa etäisyyttä. He myös pyrkivät pitämään kulttuuri- ja arvopohjansa avoimina ja vaikutuksille alttiina eivätkä halunneet tuomita muita kulttuureita tai elämänmuotoja.

Mies: Toisaalta sit näkee sen tapojen.. jotenkin vois sanoa, että tapojen rappeutumisen tai semmosen globaalistumisen tai jonkun tämmösen, mikä nyt ei ole suomalaista ollenkaan ja joka ei edes ole hyvä, mutta missä suomalaiset kuitenkin menee aivan täysillä.

Ulkosuomalaiset olivat ylpeitä suomalaisuudestaan ja arvostivat monia piirteitä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tällaisia olivat esimerkiksi hyvinvointivaltio ja sen takaama sosiaaliturva, hyvä kansainvälinen maine ja pärjääminen kansainvälisissä vertailuraporteissa, itsenäisyys ja se, että oli pystytty säilyttämään oman kielen asema. Ylpeys omasta maasta ei kuitenkaan tarkoittanut, että omaa suomalaisuutta olisi välttämättä pidetty jotenkin erityisesti yllä. Moni ei nähnyt tähän tarvetta, ja saatettiin ennemmin haluta tulla osaksi namibialaista yhteiskuntaa. Nämä yksilöt eivät kokeneet olevansa erityisen isänmaallisia, vaan ennemminkin vierastivat suomalaista yhteiskuntaa. Kaikki olivat asuneet ulkomailla pitkiä aikoja. Osa sen sijaan koetti ylläpitää tai ilmaista suomalaisuuttaan suomalaisin tavoin ja perintein, seuraamalla kotimaan tapahtumia, pitämällä yhteyttä suomalaisiin tai vaikkapa saunoen ja kuunnellen suomalaista musiikkia. Eräs katsoi myös ilmaisevansa suomalaisuuttaan olemalla osallistumatta rotusyrjintään.

H: Tuota, pidätkö jotenkin yllä suomalaisuutta?

Nainen: No joo, ainakin sillä, että mä haluan et kotona on ihan konkreettisia asioita Suomesta, valokuvia perheestä ja ystävistä ja suomalaisia astioita tai käsitöitä tai näin. Ja sit et mä luen uutisia ja yritän lukea uutisia ja kuunnella et mitä Suomessa tapahtuu, et sillä tavalla pysyy vähän kärryillä.

Nainen: En. Eikä mulla oo minkäänlaista tarvetta pitää yllä sitä. Siis sitä mä en halua. Mä haluan olla niinkun. Siis et mä pukedun tietosesti aina afrikkalaisiin vaatteisiin. ... Se on myös tietonen ratkasu, koska mä koen haluavani osottaa, että mä olen täällä osana tätä yhteiskuntaa. Ja mä haluan olla osa tätä yhteiskuntaa. Enkä mä halua tuoda esiin sitä mun suomalaisuuttani.

Suomen kansalainen on vapaa valitsemaan, asuuko hän Suomessa vai toisaalla ja pitääkö hän Suomen kansalaisuuden ja suomalaisen identiteetin vai luopuuko niistä (Työministeriö 2001, 14). Vuodesta 2003 on ollut voimassa kansalaisuuslaki, joka mahdollistaa Suomen kansalaisuuden säilyttämisen otettaessa toisen maan kansalaisuus (Embassy of Finland in Namibia 2008). Namibiassa ei vastaavaa mahdollisuutta kaksoiskansalaisuuteen vielä ole vaan harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta yksilö joutuu luopumaan ulkomaan kansalaisuudestaan saadessaan Namibian kansalaisuuden. Suomalaiset kokevat kuitenkin kansalaisuuden olevan läheisessä yhteydessä suomalaiseen identiteettiin ja sen menettäminen koetaan kuin identiteetin menettämisenä; symbolisen yhteyden katkaisemisena synnyinmaahan (Työministeriö 2001, 24; Castles & Miller 1993, 221). Tämä tuli esille myös haastateltujen suomalaisten keskuudessa, eivätkä ne kaksi jotka asian ottivat puheeksi voineet kuvitella vaihtavansa kansalaisuuttaan, vaikka se työnhaun kannalta saattaisi ollakin järkevää.

Nainen: Meillähän ois nyt esimerkiks sellanen mahdollisuus, että... Siis suomalaisten puolesta meillä vois olla kaks kansalaisuutta, mutta taas namibialaisten puolesta ei. Että jos mä haluaisin saada Namibian kansalaisuuden, niin mun pitäis luopua suomalaisuudesta, jota en koskaan edes ajatteliskaan. Eli ei tulis mieleenkään siitä luopua, se on hirveen tärkeä asia kuitenkin. Ja silleen, että on sellanen oma, vähän sellanen ylpeytensä, että jos joku kysyy, että mistä sää tulet.

Namibiassa suomalaiset kokivat olevansa enemmän sivustakatsojia kuin varsinaisia osallistujia ja vaikuttajia yhteiskunnan toiminnassa. Ulkomaalaisina suomalaiset kokivat, ettei ollut heidän asiansa saarnata tai määrittellä, miten asiat tulisi tehdä, vaan aloitteen ja yhteistyöhalun täytyi lähteä namibialaisista itsestään. Namibialaisten käytäntöjen oppimisesta ja namibialaiseen yhteiskuntaan sopeutumisesta huolimatta ulkosuomalaiset eivät kokeneet omaksuneensa namibialaista kulttuuria erityisen syvällisesti. He kyllä noudattivat namibialaisia käytäntöjä etenkin työelämässä, mutta eivät uskoneet omaksuneensa niitä osaksi persoonaansa. Valtaosalla esimerkiksi aikakäsitys oli muuttunut joustavammaksi ja oli omaksuttu yleisiä

tapoja esimerkiksi ystävällisyyteen tai toisten huomioimiseen liittyen. Arveltiin kuitenkin, ettei Namibiasta vietäisi mukana pois muutettaessa kuin yksittäisiä tapoja ja mieltymyksiä.

Mies: Mä oon -- töissä ja mä yritän tehdä sitä, mitä namibialaiset täällä haluais. En mä rupee tekeen sitä, mitä minä haluan tehdä, vaan mulle tulee ideoita ja mä alan toteuttaa niitä, niin keskustelen ne sitten asiaankuuluvien henkilöiden kanssa ja jos he on sitä mieltä, et se tuntuu hyvältä, niin sitten lähdetään toteuttamaan. Mut en mä oo tuputtamassa tähän mitään... Et mä muistan hyvin sen ja mä tiedän hyvin sen, et en mä oo namibialainen

Nainen: Enmä niinkun ehkä sanois, että mä oisin (omaksunut namibialaista kulttuuria). Et ehkä niinkun, ehkä se liittyy enemmän sopeutumiseen, et niinkun on monii semmosii toimintamalleja omaksunut, mitkä niinkun täällä, mitä täällä pitää noudattaa ja just varmaan jatkossa, jos menee johonkin vastaavaan paikkaan, niin varmaan helpommin ottaa taas käyttöön. ... et kyl sitä on jotain juttuja löytänyt mistä tykkää ja mitä ehkä jatkossakin käyttää, mutta en muuta osaa sanoo siihen..

Nainen: En välttämättä voi sanoo, että se (monikulttuurisuus) on vaikuttanut, vaan musta tuntuu, että se on kuitenkin se oma kulttuuri, jota sää viet mukana, eli ei ne toisten kulttuurit ei ainakaan mitenkään negatiivisesti vaikuta, mutta vaikka saat positiivisia kulttuurivaikutteita, niin et sä kuitenkaan omaa kulttuuriperinnettä sen takia muuta. Että kyllä se pohja pysyy siinä, mikä se on joskus sieltä kotinurkilta lähtenyt, niin ne semmoset perusasiat pysyy määrättyssä uomassansa eikä ne siitä paljon muutu.

9.2. Samastumisen kohteet

Uuteen kulttuuriin sopeutumisesta seuraa yleensä muutos yksilön identiteetissä. Sopeutuminen tapahtuu Siljasen mukaan erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa ja kansainvälisellä uralla kiinnitytään erilaisiin seikkoihin. Ekspatriaatin menestyksekkäs sopeutuminen ei vaadikaan välttämättä syvää suhdetta isäntämaan yhteiskuntaan. Siljanen (2007) määrittelee neljä kansainvälisen työuran työntekijätyyppiä, joilla kaikilla keskeinen samastumisen kohde on erilainen: globaalien uran rakentajat, tasapainoa hakevat asiantuntijat, idealistit ja ajelehtijat. Kun tasapainoa hakevilla asiantuntijoilla tärkein viitekehys on uusi yhteiskunta ja syvälinen vuorovaikutus sen jäsenten kanssa, on globaalien uran rakentajille yhtä keskeisiä kansainväliset ekspatriaattiyhteisöt. Idealistit samaistuvat erityisesti ja eniten omaan ideologiaansa, ajelehtijat taas etsivät omaa suuntaansa, mutta tuntevat olonsa ulkopuoliseksi kaikkialla. Heidän ekspatriaattikokemustaan voi tuskin kutsua todelliseksi sopeutumisiksi, sillä he etsivät vielä omaa identiteettiään. (Siljanen 2007, 176, 183, 191.)

Ekpatriaateista erityisesti Siljasen kuvaamat globaalien uran rakentajat (global careerists) voidaan nähdä maailmankansalaisina. He ottavat vieraan kulttuurin vastaan valmiina pakettina;

hyväksyvät sen ja koettavat pärjätä tilanteessa parhaansa mukaan. Globaalin uran rakentajan asiantuntemus ei rajoitu tiettyyn kulttuuriin tai tilanteisiin, vaan häntä määrittää joustava ja yhteistyötä painottava suhtautuminen maailman kulttuurista diversiteettiä kohtaan. Useimmiten globaalin uran rakentajalla on terve suhtautuminen identiteettiinsä: tunnustetaan muutokset identiteetissä ja osataan arvioida niitä analyttisesti, realistisesti ja optimistisesti. (Siljanen 2007, 152-154, 156, 176.) Näitä globaalin uran rakentajia löytyi aineistosta neljä. He ottivat namibialaisen yhteiskunnan sellaisena kuin se oli, kuitenkin kiintymättä siihen erityisesti. Maassa oli saatettu kokea hankaluksiakin eikä kaikista yhteiskunnan ja kulttuurin puolista välttämättä pidetty. Eri maissa rakennetun uran myötä oli kuitenkin opittu tulemaan toimeen erilaisissa kulttuureissa ja tilanteissa. Välttämättä tämä ei edellyttänyt läheistä kontaktia paikallisiin. Globaalin uran rakentajille erityisen tärkeää oli oma urakehitys ja pääasiallinen ystäväpiiri koostui ei-suomalaisista ekspatriaateista, vaikka namibialaisia ja suomalaisia ystäviä ja tuttavikiin saattoi olla. Usea korosti lisäksi, ettei heillä ollut ollut Namibiaan tullessaan juurikaan odotuksia.

H: Koetko, että elämä täällä on vastannut odotuksia?

Nainen: Jaa. Siis tota, kyl varmaan joo. Ei mulla, ei mulla niin paljoo oo odotuksii ollutkaan, vaikee sanoo. Kyl se varmaan on vastannut. ... Mut tää maa sinänsä niin ei ollut ehkä niin charmikas ja niin niinkun.. jotenkin.. mulle sopiva maa. Et en mä niinkun haluis tänne jäädä pitkäksi aikaa. Enkä niinkun mä haluis tulla tänne takasin. ... Ja sillä lailla niinkun vähän kakspiippunen juttu, että on ollut paljon positiivista, mut myöskin tämmöstä vähän neutraalimpaa tai negatiivistakin.

Nainen: Et mä tiedän, et mä jossain vaiheessa haluaisin asua Suomessa, taas, mut nyt mä voisin ihan hyvin mennä johonkin muualle, just kehitys yhteistyöhön liittyviin tehtäviin, niin aika lailla, minnepäin tahansa maailmaa..

Tasapainoa hakevan asiantuntijan (balanced expert) käsitys omasta identiteetistään on realistinen ja analyttinen. Hänellä on tasapainoinen suhde elämään ja työhönsä ja hyvät välit yhteiskuntaan, jossa hän työskentelee ja elää. Uusi yhteiskunta nähdään vieraanvaraisena ja avoimena ja siinä eläminen helppona. Tasapainoa hakevat asiantuntijat tiedostavat juurensa, mutta katselevat niitä ulkopuolisen silmin. He näkevät itsensä vieraana niin uudessa kulttuurissa kuin synnyinmaassaankin. Samalla he kuitenkin tiedostavat mahdollisuuden identiteettinsä muokkaamiseen. Suurin ero tasapainoa hakevien asiantuntijoiden ja globaalin uran rakentajien välillä onkin ensimmäisten halu samaistua ja sopeutua paikalliseen yhteiskuntaan jälkimmäisten kiinnittyessä kansainväliseen ekspatriaattiyhteisöön tai oman maan kansalaisista muodostuvaan yhteisöön. (Siljanen 2007, 160, 162, 164.) Puolet haastatelluista ulkosuomalaisista edusti tätä ryhmää. Namibialainen yhteiskunta ja

namibialaiset nähtiin avoimina ja ystävällisinä, ja haastatelluilla oli hyvät ja lämpimät välit molempiin. He samastuivat jossain määrin Namibiaan ja namibialaisiin ja halusivat olla mukana yhteiskunnan toiminnassa. Toisaalta he tiedostivat kuitenkin ulkopuolisuutensa Namibiassa, samoin kuin tunsivat myös ulkopuolisuutta Suomessa.

Mies: Mä pidän aika paljon tommosest ystävällisyydestä: täällä hymyillään herkästi ja tuntemattomienkin kanssa voi vaihtaa pari sanaa ilman et katotaan et ootsä joku hullu. Ja sit ehkä mitä mä mainitsin aikasemmin, et tääl on aika vapaata tää elämä, et mikä ei ketään häiritse tai vahingoita, niin saat tehdä aika vapaasti mitä haluat. Et hyväksytään, ei kukaan kato pitkään. Et ovat kyllä aika avoimia tai suvaitsevaisia.

Idealistit ovat muuttaneet ulkomaille sisäisen kutsumuksen, usein kristillisen vakaumuksen, saattelemina. Monet heistä ovat alun perin tulleet maahan ilman tietoa töistä ja hakeutuneet myöhemmin tehtäviinsä. Idealisteilla on optimistinen asenne tulevaa kohtaan ja he ovat sisäisessä rauhassa itsensä ja yhteiskunnan kanssa. Ideologinen sitoumus saattaa helpottaa heidän sopeutumistaan ulkomaille. Idealistit painottavatkin uskonsa olevan tärkeimpänä perustana heidän identiteetilleen, maa ja kulttuuri ovat toissijaisia uskoon nähden. Identiteetin mukautuminen ekspatriaattikokemuksen myötä nähdään lähinnä henkisen kasvun prosessina. (Siljanen 2007, 167-168, 179, 192.) Tähän kategoriaan oli hankalinta määrittellä ketään Namibian ulkosuomalaisista. On mahdollista, että Israeliin, jossa Siljasen tutkimus on tehty, päätyy enemmän ideologisesti ja etenkin uskonnollisesti vakaumuksellisia ekspatriaatteja. Kuitenkin myös Namibiassa on ekspatriaatteja kirkollisessa työssä ja muutoin ideologisesti valveutuneita ulkosuomalaisia. Luokittelisinkin yhden haastatelluista tähän kategoriaan. Hänellä oli vahva kristillinen vakaumus ja usko tuli myös hänen itsemäärittelyssään ensimmäisenä ja selkeimpänä esille. Jo hänen aikaisemmat ulkomaankokemuksensa olivat liittyneet uskontoon ja ideologiaan, ja Namibiassa hän oli vähitellen löytänyt tiensä itselleen ideologisesti merkittävään työhön. Hänen identiteettinsä vaikutti vakaalta ja hänellä oli hyvät välit ympäröivään yhteiskuntaan, mutta myös ekspatriaattiyhteisöihin.

Nainen: Kyllä meillä eniten on meidän arvot raamatusta ja raamatun pohjalta.

Ajelehtijat ovat hämmentyneitä ja pettyneitä uuteen kotimaahansa. He kokevat olevansa ulkopuolisia sekä uudessa yhteiskunnassa että synnyinmaassaan. Heillä on yleensä jo aikaisempaa kokemusta kansainvälisyydestä ja ulkomailta asumisesta. Siksi he sanovatkin tämän sopeutumisprosessin olleen helpompi, mutta heidän puheensa antaa ymmärtää toista. He etsivät yhä itseään, ja he ovat kokeneet henkilökohtaisia pettymyksiä uudessa asuinmaassaan

ja sinne sopeutumisessa. On hankala löytää viiteryhmää, johon ajelijat samaistuisivat uudessa maassa. (Siljanen 2007, 172-173, 192.)

Kolme haastateltavaa ilmaisi selkeästi ja monesti kokeneensa pettymyksiä Namibiassa ja sopeutumisprosessissaan. Kuitenkin katson voivani määritellä tähän ajelijoiden luokkaan vain yhden heistä. Kaksi muuta haastateltavaa kuului lopulta kuitenkin enemmän johonkin toiseen luokkaan: toinen tasapainoa hakeviin asiantuntijoihin, toinen globaalin uran rakentajiin. Globaalin uran rakentajiin luokitteleni henkilö korosti muita enemmän Namibiassa kokemiaan pettymyksiä, mutta toisaalta oli kuitenkin etenemässä kansainvälisellä uralla. Hänellä oli laaja-alaista kokemusta ja asiantuntemusta eri kulttuureista, hänen ekspatriaateista koostuva viiteryhmänsä oli melko laaja ja hänen identiteettinsä vaikutti vakaalta. Tasapainoa hakeviin asiantuntijoihin puolestaan luokittelin henkilön, joka niinkään ilmaisi kokeneensa pettymyksiä ja hankaluuksia sopeutumisprosessissaan ja tutustumisessa namibialaisiin. Työelämän ulkopuolella hänellä oli vain vähän sosiaalisia suhteita, mutta hän näki tämän osittain omana valintanaan. Identiteettiinsä hän suhtautui analyttisesti ja realistisesti ja hän katsoi samastuvansa namibialaiseen yhteiskuntaan, jossa eläminen oli hänelle helppoa ja luonnollista. Etenkin Suomessa hän myönsi tuntevansa ulkopuolisuutta ja vierautta, muttei ollut aivan kotonaan Namibiassakaan.

Viimein henkilö, jonka luokittelin kuuluvan ajelijoihin, oli kokenut Namibiassa asuessaan lukuisia pettymyksiä ja ongelmia. Hän ei toisaalta ilmaissut suurempaa pettymystä yhteiskuntaa tai sosiaalista elämäänsä kohtaan, mutta hänen kertomansa kieli raskaasta sopeutumisprosessista. Hän koki muuttaneensa Namibiaan lähinnä pakon edessä ja etenkin alkuaikoina sopeutuminen maahan ja sen oloihin oli ollut vaikeaa. Namibialaiset ihmiset hän koki melko etäisiksi ja sisäänpääntyneiksi eikä hänellä juurikaan ollut sosiaalisia kontakteja perhepiirin ja työympäristön lisäksi. Hän näkikin elämän Namibiassa raskaaksi ja itsensä ulkopuoliseksi sekä Suomessa että Namibiassa. Siljansen mukaan ajelijat etsivät edelleen itseään ja identiteettiään. Kuitenkin minun on hankala nähdä, että tällä henkilöllä ei olisi melko vakaata ja tasapainoista identiteettiä. Uudessa maassa kohdatut hankaluudet ja haasteet olivat toki vaatineet veronsa eikä aina ollut ollut helppoa. Kuitenkin hän vaikutti melko tyytyväiseltä asioiden nykytilaan eikä elämä Namibiassa ollut välttämättä niin erilaista kuin Suomessakaan. Läheiset perhesuhteet varmasti vaikuttivat siihen, että hän vaikutti tyytyväiseltä tai tyytyneeltä sosiaaliseen elämäänsä,.

H: Miten sä päätit muuttaa Namibiaan?

Nainen: No en oikeestaan ite päättänyt sitä. ... Et se oli oikeestaan semmonen pakkomuutto. Et mä en ollut mitenkään innostunut.

Nainen: Ei voi sanoa, että ystäviä on, mut korkeintaan kavereita on. Et työkaverit on, muttei vapaa-aikana oikeestaan oo. Tääl on hankala oikeestaan saada ystäviä, ku ei oo missään riennoissa mukana eikä kuulu mihinkään kerhoon tai urheiluseuraan. Ja ei oo silleen hakeutunut, että tarviis silleen ystäviä.

Paitsi pysyväisluontoinen samastuminen namibialaiseen yhteiskuntaan, ekspatriaattiyhteisöön tai ideologiaan, oli Namibian ulkosuomalaisilla myös rinnakkaisia identifikaatioita eri yhteisöihin. Kaikilla haastateltavilla oli yllirajaisia suhteita perheeseen ja ystäviin Suomessa, mutta myös muualla maailmassa. Nämä yllirajaiset suhteet näyttelivät suurta roolia haastateltavien elämässä ja identiteetin rakennusosana, vaikkei kontaktia olisi kasvotusten usein ollutkaan. Riippumatta siitä, mihin ulkosuomalaiset sijoittuivat Siljasen työntekijätyypeissä, olivat haastatellut pääosin ylpeitä suomalaisuudestaan. He eivät välttämättä tuoneet suomalaisuuttaan erityisesti ilmi, mutta kokivat siitä silti ylpeyttä ja näkivät itsensä suomalaisina. Lisäksi ajoittain samastuttiin Namibian suomalaisyhteisöön. Erityisesti juhlapyhinä ja tapahtumissa, joissa oli suomalaisia läsnä, saatettiin identifioitua suomalaiseksi. Näin vaikkei kontaktia Namibian suomalaisiin olisi juurikaan ollut ja vaikka olisi tietoisesti haluttu erottautua muista ulkosuomalaisista.

9.3. Erottautuminen namibialaisista

Määriteltäessä suomalaista kansallista identiteettiä on syytä samalla määritellä, mitä se ei ole ja mitä se on suhteessa ”toiseen”, tässä tapauksessa erityisesti namibialaisuuteen. Suomalaisilla oli taipumusta stereotyyppistä eroja suomalaisten ja namibialaisten välillä näin asettaen Namibian Suomen tai ”lännen” vastakohtaksi hyvässä ja pahassa. (ks. Hall 1999.) Kuitenkin samalla tiedostettiin myös, että namibialaisten määrittelemine suomalaisien tai suomalaisuuden vastakohtaksi olisi todellisuuden yksinkertaistamista: idealisoidulla yhteiskunnan piirteellä saattoi olla myös negatiivinen puolensa ja toisaalta myös tapaa, jolla asiaa lähestyttiin toisessa yhteiskunnassa saatettiin arvostaa. Lisäksi suomalaisuudella ja namibialaisuudella oli myös yllättävän paljon yhtäläisyyksiä. Tärkeimpiä ulkosuomalaisten mainitsemista namibialaisen ja suomalaisen yhteiskunnan eroista olivat namibialaisen yhteiskunnan suurempi yhteisöllisyys ja laajempi perhekäsitys, erilainen aikakäsitys, naisten huonompi asema sekä rentous ja ystävällisyys.

Suhteessa Suomeen Namibia nähtiin selvästi yhteisöllisempänä. Ihmisten nähtiin kunnioittavan toisiaan ja kantavan vastuuta lähimmäistensä hyvinvoinnista. Ihmiset huolehtivat perheenjäsenistään ja ystävistään, ja töissä ja kaupungillakin yleisiin kohteliaisuussääntöihin kuului kysellä toisen vointia. Yhteisöllisyyden vastapuolena nähtiin Suomessa sosiaaliturva, joka taas Namibiassa oli vajavainen. Suomen sosiaaliturvasta ja sosiaalisesta tasa-arvosta oltiin ylpeitä, mutta myös Namibian yhteisöllisyyttä arvostettiin ja toivottiin siitä otettavan oppia Suomessa. ”Kaupallispostmoderni kuluttajaindividualismi” (Mies) ei ollut vielä rantautunut Namibialaiseen yhteiskuntaan samassa määrin kuin Suomeen, vaikka merkkejä siitä näkyi jo kaupunkiympäristössä. Länsimaisen elämäntyylin ja arvojen nähtiin valitettavasti olevan rantautumassa myös Namibiaan heikentäen yhteisöllisyyttä ja tuoden mukanaan länsimaisen yhteiskunnan huonoimpia vaikutteita.

Namibialaisessa yhteiskunnassa nähtiin tiettyä rentoutta ja rauhallista elämänrytmiä. Elämä Namibiassa ei ollut niin hektistä ja kiireistä kuin mihin oli totuttu. Tämä koettiin helpottavana, mutta etenkin töissä erilainen aikakäsitys saattoi aiheuttaa myös harmia tai ainakin vaatia totuttelua. Namibialaisia luonnehdittiin myös ystävällisiksi ja kohteliaiksi ja he ottivat helpommin kontaktia kuin suomalaiset. Kadulla saatettiin tervehtiä tuntemattomia ja niin töissä kuin kaupungilla oli tapana kysellä ensin toisen kuulumisia ennen varsinaiseen asiaan menemistä. Kun tähän oli tottunut, oli se suomalaisista miellyttävä tapa asioida ihmisten kanssa.

Mies: Mutta ehkä täällä on jotenkin se yhteisöllisyys vahvempana ja se toisen ihmisen kunnioittaminen ja se oma eläminen on aina sidoksissa muihin. Ja sitten tietenkin se, että kun ilmasto on sellanen, että se ei oo niin hektinen, ei laukata niiden vuodenaikojen mukaan, niin on sellanen tietty pakottomuus, että ellei

Namibiassa ulkosuomalaisia olivat kuitenkin shokeeranneet tasa-arvokysymykset ja esimerkiksi teiniäitiys ja yleinen yksinhuoltajuus. Namibialaiset nähtiin avoimen uskonnollisina, mutta ristiriitaista oli ettei uskonnollisuus kuitenkaan aina vastannut heidän käyttäytymistään esimerkiksi seksuaalisuuden ja rikollisuuden ollessa kyseessä. Suhteessa namibialaiseen yhteiskuntaan Suomi miellettiin hyvin sekularisoituneeksi. Namibialaisessa yhteiskunnassa nähtiin rasismia, joka koettiin epämiellyttävänä eikä haluttu olla missään tekemisissä sen kanssa. Edelleen, suomalaiset olivat ylpeitä omasta kielestään ja siitä, että oltiin onnistuttu säilyttämään sen asema synnyinmaassa. Kolonialismin nähtiin vaurioittaneen Namibian kieliä ja kulttuuria ja tuoneen mukanaan tasapäistävää eurooppalaista kulttuuria ja kieliä.

Nainen: Pyrin meneen tällä suomalaisella kaavalla, niinkun rehellisyydellä ja yritän tehdä työni niin hyvin kun mahdollista enkä yritä niinkun osallistua tämmösiin syrjimisiin, mitkä ei oikein kuulu meidän kulttuuriin, koska ei meillä oo oikeestaan sellasten asioiden kanssa koskaan ollut mitään tekemistä.

Nainen: Niin se on ehkä se mistä mä oon kaikista ylpein. Siitä sosiaalisesta järjestelmästä. ... Et se on se kieli ja itsenäisyys ja sitten tää sosiaalinen yhteiskunta. Ja missä mä koen olevani enkä koskaan vois olla mitään muuta kuin suomalainen.

nyt joku tapahdu tänään, niin voihan sen tehdä huomennakin.

Osa haastateltavista oli kiinnittänyt huomiota namibialaisen ja suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin samankaltaisuuksiin. Arveltiin, että suomalaiset arvot olivatkin itse asiassa myös hyvin namibialaisia. Näiden kahden maan historiassa on samankaltaisuuksia ja lisäksi Suomen ja Namibian tiet ovat ristenneet jo yli sadan vuoden ajan lähetystyön, Namibian itsenäistymisprosessin ja sittemmin yhä moninaisempien yhteistyön muotojen kautta. Erot kulttuureissa, esimerkiksi aikakäsityksessä, olivat vain pintaa, ja pohjimmiltaan namibialaiset uskoivat samoihin asioihin kuin suomalaiset. Namibialaiset, erityisesti ovambot, nähtiin perusluonteeltaan hyvin samankaltaisina kuin suomalaiset. Eroista huolimatta nähtiin, että namibialaisten työetiikka oli samankaltainen kuin suomalaisten ja ydinperhe oli molemmilla arvossaan. Myös namibialaista kulttuuria määrittivät sellaiset arvot kuin rehellisyys ja luotettavuus. Namibialaisetkin liikkuivat mielellään luonnossa ja molempia kansoja kuvattiin varautuneiksi ja sulkeutuneiksi. Samoin namibialaisten uskonnollisuus muistutti suomalaista. Valtaosa namibialaisista on luterilaisia, ja tämän lisäksi nähtiin että jo ennen kristinuskon tuloa maahan namibialaisten uskonnollisuus ja etiikka olisivat muistuttaneet suomalaista kristinuskoa ja luterilaisuutta, esimerkiksi yksijumalaisuuden puolesta. Niiden kohdalla, jotka olivat itse uskonnollisia, namibialaisten uskonnollisuus koettiin miellyttävänä ja itseä Namibiaan ja namibialaisiin yhdistävänä seikkana, mutta nekään jotka eivät olleet kovin uskonnollisia, eivät kokeneet tätä ahdistavana tai häiritsevänä tekijänä. Edelleen haastateltavat näkivät, että Namibiassa oli monia sellaisia piirteitä, jotka olivat olleen ominaisia myös Suomessa, mutta heikentyneet pikkuhiljaa sotien jälkeen. Tällaisia piirteitä olivat muun muassa yhteisöllisyys ja perheen tärkeys sekä alueellisten kulttuurien voimakkuus.

Nainen: No kyllä mun oma kulttuuritausta on täysin suomalainen. Eli kaikki arvot ja mihin mä uskon niin kyllä ne on hyvin suomalaisia. ... Et ne käsitykset mitkä mulla on, tai mihin mun elämäni ja arvot perustuu, niin ne on myöskin hyvin namibialaisia. Et tää on hyvin kristillinen maa, niin ihmiset kuitenkin arvostaa rehellisyyttä ja yleisesti ottaen haluaa olla luotettavia ja näin. Et kyllä se

niinkun se uskonnollisuus näkyy tässä kulttuurissa niinkun se näkyy Suomessakin.

Mies: sehän oli semmonen niinkun yhdistävä asia, kun vaikka toi damarakirkko on saksalaisen kirkon kautta tullut ja ambokirkko on sit puhtaasti suomalainen, niin ne tavat, sisältö on ihan sama. Että tottakai jos sä meet ulkomaille, niin toiminnat, kun iloinen kopio suomalaisesta kirkosta, niin tottakai se oli helpottavaa ja vapauttavaa ja kivaa.

Mies: Se siis, niitä yhdenmukasuiksiakin on lopulta yllättävän paljon. Että jotenkin musta tuntuu, että mä laittasin sen näin, että ihminen on jotenkin sama. Että sen tarpeet ja toiveet on niinkun samat, tavallaan niinkun ymmärtää niitä ja kommunikoida monella eri tavalla. Siinä voi sitten olla suuriakin eroja.

9.4. Kaipuu vähenee ajan myötä

Haastateltavat kaipasivat koti-Suomesta erityisesti luontoa ja perhettä sekä ystäviä. Luonto oli monelle vastaajalle erityisen läheinen ja Suomen luontoa kaivattiin samalla kun tiedostettiin, että myös Namibian luonto oli erityinen ja sitä tultaisiin kaipaamaan, mikäli lähdetäisiin maasta. Moni haastateltava muisteli lämmöllä Suomen kesää ja talvea, kesämökkiä ja luontoon liittyviä harrastuksia: hiihtämistä, purjehdusta ja vaeltamista. Yhtä lailla Namibiassa arvostettiin luonnon läheisyyttä jopa pääkaupunkiseudulla sekä luonnon puhtautta ja sen monipuolisuutta.

Mies: Joo, kyl mä kaipaen hiihtämistä, mä tykkään siitä kovasti. Sit tietenkkin suomalaista luontoo, luonto on ollut mulle aina läheinen. Vaikka täälläkin luonto on, voi olla että rikkaampi, kun suomalainen luonto, mut sanotaan näin, että mä kaipaen joitakin asioita Suomen luonnosta.

Läheisten ollessa toisella puolella maailmaa oli keskeinen tunne ikävä heitä kohtaan. Suomesta kaivattiinkin luonnon jälkeen useimmin juuri sinne jääneitä ystäviä ja sukulaisia. Kun toisille välimatka Suomeen ja varsinkin matkan kalleus olivat merkittäviä esteitä yhteydenpidolle, kokivat toiset, että matka oli varsin mitätön ja helposti ylitettävissä. Kyse lienee osittain palkkaeroista ja siitä, saiko yksilö palkkansa Namibian dollareissa vai muuna valuuttana sekä henkilökohtaisista eroista suhteessa perheeseen ja ystäviin. Oli miten oli, toiset kokivat omaisten kaukaisuuden merkittävänä esteenä, kun taas toisten kohdalla aika-avaruus – tiivistymä (ks. s. 35) piti enemmän paikkansa.

Nainen: Ja perhe, perhe nyt tietenkkin ensisijaisesti, koska se on niin kaukana, niin se on välillä hirveen vaikeekin. Koska täällä kun elät ja sä saat palkkas namibian dollareissa ja sen kun lähdet muuttamaan taas euroiksi, niin ei täältä millään lähde joka vuosi mihkään Suomeen matkustaan. ... Et se on suuri haitta-asia. Kaikkei ei voi saada aina. Eli jostain täytyy aina oppia luopuun, vaikka se vaikeeta on

perhettänsä sillä lailla.. Eihän siitä luovu, mutta ei vaan pysty näkeen niin usein kun haluais.

Mies: Sit kaikki telekommunikaatiot, tietokoneet, internetit, lentokoneet.. Kaikki kulkee ja niihin on helppo hypätä ja mennä tuonne.

Osa haastatelluista koki koti-ikävä ja kaipuun vähentyneen ja laimentuneen ajan myötä. Aikaisemmin oli kenties kaivattu useampia asioita, mutta ajan kuluessa ikävän kohteet olivat vähentyneet ja jäljelle oli jäänyt vain ydin: kaipuu perhettä ja ystäviä kohtaan. Toisaalta myös eräs, joka oli Namibiassa vain määräajan, arveli että lyhytaikainen ulkomaalla asuminen ole omiaan luomaan suurta kaipuuta. Lisäksi monia tuttuja elintarvikkeita Namibiassa oli saatavilla ja saunojakin kaupungista löytyi, joten niitä oli turha ikävöidä.

Nainen: Eikun Suomesta mä kaipaen todellakin enemmän perhettä ja kavereita. Et en mä varsinaisesti Suomea kaippaa, valitettavasti, niinkun maana. Mä oon ollut niin pitkään poissa.

Namibiasta haastatellut arvelivat tulevansa kaipaamaan ilmaston ja luonnon sekä ihmissuhteiden lisäksi moninaisia asioita elämän helppoudesta ja palveluista ystävällisiin ihmisiin ja samastumiseen namibialaiseen yhteiskuntaan ja sen sosiaaliseen todellisuuteen. Elämän helppoudella tarkoitettiin perheellisen hyvää asemaa, mahdollisuutta palkata kodinhoitaja tai lapsenvahti ja mahdollisuutta melko korkeaan elintasoon. Namibialaiset koettiin ystävällisiksi: he tervehtivät kadulla, antoivat iloisen ja ystävällisen vaikutelman ja olivat tuttavallisia. Eräs vastaajista kuvasi ajatuksiaan samastumisesta namibialaiseen yhteiskuntaan ja mahdollisesta Suomeen paluusta näin:

Nainen: Aah, no mä tulen kaipaamaan tätä koko tätä elämänympäristöä. ... Mä tulen kaipaamaan sitä sellasena sosiaalisena todellisuutena, johon mä samaistuin niin voimakkaasti. Että siis sitä, samastumista sellaseen. Jollakin kummallisella tavalla mä oon samaistunut tähän yhteiskuntaan ja Afrikkaan. Ja mä tulen kaipaamaan sitä aivan mielettömästi, koska se jää kokonaan pois sitten..

Seuraaviin taulukoihin on koottu keskeisimmät ikävöinnin kohteet Suomesta ja Namibiasta. Taulukoissa kuvataan kuinka moni haastatelluista on maininnut seuraavat luokat kaipauksensa kohteiksi joko Suomesta tai tulevaisuudessa Namibiasta. Kyseiset luokat on muodostettu haastateltavien puheesta kysyttäessä mitä he kustakin maasta kaipaavat. Luonto, ilmasto ja luonnossa liikkuminen olivat perheen ja ystävien ohella tärkeimmät kaipauksen kohteet molemmista maista. Muut vastaukset olivat hajanaisempia.

TAULUKKO 4. Mitä Suomesta ikävöidään

Kaipaa Suomesta	Lukumäärä x/12
Luonto	9
Ystävät ja perhe	7
Mökkeily, saunominen ja luonnossa liikkuminen	5
Ruoka	4
Vuodenajat/Ilmasto	3
Samat perusarvot/Luotettavuus	3
Sosiaaliturva	1
Naisten asema	1
Palvelut (kirjasto, julkinen liikenne, konsertit yms.)	1

TAULUKKO 5. Mitä Namibiasta tullaan ikävöimään

Arvelee kaipaavansa Namibiasta	Lukumäärä x/12
Ilmasto	7
Luonto	5
Ystävät (ja perhe)	5
Elämän helppous	4
Ihmiset yleensä/ystävällisyys	4
Kaupunki, palvelut, liikkumisen itsenäisyys yms.	4
Ruoka ja juoma	1
Samastuminen yhteiskuntaan ja sosiaaliseen todellisuuteen	1

Suomalaiset eivät varsinaisesti unelmoi mahdollisuudesta palata Suomeen, sillä paluu olisi periaatteessa kaikille täysin mahdollinen ja kaikki olivatkin käyneet lomilla Suomessa tai palanneet ulkomaankomennukselta joksikin aikaa Suomeen. Niinpä Suomen todellisuutta ei ihannoitu eikä Suomea nähty jonakin mystisenä halun paikkana. Kuitenkin Namibian suomalainen diasporayhteisö on osa transnationaalia, suomalaiset yhdistävää verkostoa, jossa Suomi nähdään kiintymyksen ja kaipauksen kohteena. Identiteettiä tuotetaan muistelemalla ja abstraktin kaipuun kautta, joka konkretisoituu esimerkiksi luonnon ja perheen ikävöinnissä. Suomalaisdiasporalle Namibiassa on ominaista moninaisuuden ja juurettomuuden tunnistaminen itsessä. (Hall 1999.) Itsessä tiedostetaan hybridisyys: ollaan etäännytty Suomesta ja suomalaisuudesta ja toisaalta lähennytty Namibiaa. Mikäli joskus lähdetäisiin Namibiasta tultaisiin maata, sen kulttuuria ja ihmisiä kaipaamaan kenties yhtä paljon kuin nyt kaivattiin Suomea.

9.5. Tulevaisuuden suunnitelmat

Kuusi haastateltavista aikoi jäädä näillä näkymin pysyvästi Namibiaan tai vähintäänkin eteläisen Afrikan tai pallonpuoliskon maihin. He olivat asuneet Namibiassa kolmesta kolmeentoista vuotta ja katsoivat kotinsa olevan Namibiassa. Mahdollinen puolisoikin oli namibialainen tai juurtunut maahan. Mikäli Namibiasta kuitenkin olisi lähdettävä esimerkiksi poliittisen tilanteen kärjistyessä, saatettaisiin lähteä yhdessä johonkin kolmanteen, yleisimmin eteläisen Afrikan, maahan. Nämä ulkosuomalaiset eivät haaveilleet muutosta takaisin Suomeen ja kaikki olivat asuneet ulkomailla jo ennen Namibiaan asettumista, yksi tosin vain varsin lyhyen aikaa. Kaikki haastatellut toivoivat, ettei heidän enää tarvitsisi asua Suomessa ainakaan pitkäaikaisesti. Lomalle Suomeen olisi toki mukava päästä silloin tällöin, ja mikäli puolisolle järjestyisi työpaikka ja hän sopeutuisi Suomeen, voisi sielläkin jonkin aikaa asua. Oli mukava tietää myös, että Suomeen voisi aina palata, jos ei enää pystyisi elättämään itseään. Eräs haastateltava arvelikin, että hänen jossain vaiheessa olisi taloudellisista syistä pakko palata Suomeen.

Nainen: Kyllä siitä, kyllä, taikka sanotaanko näin, että ei ehkä välttämättä Namibiasta, koska ei koskaan tiedä, mitä elämässä tapahtuu, mutta se tulee oleen joku eteläisen Afrikan maa ihan varmasti, mihkä mää... Että siis, ei oo minkäänlaista ajatustakaan lähtee takasin Eurooppaan.

Nainen: Ei oo, meil on molemmilla, siis miehelläni ja mulla työpaikat ja tuntuu että koti on täällä, ei oo mitään polttavaa kiirettä lähtee minnekään.

Nainen: Mä voisin elää täällä loppuelämäni, jos se on vaan taloudellisesti mahdollista ja jos sen pystyy taloudellisesti järjestämään. Ehdottomasti. ... Ja siis todennäköisesti, mun täytyy taas, mun on oikeestaan pakko muuttaa Suomeen, mut et se on vaikeempaa sitten, tulee olemaan.

Kaksi haastateltavaa aikoi palata Suomeen lähivuosina. He saattoivat periaatteessa kuvitella jäävänsä pidemmäksikin aikaa Namibiaan, mutta eivät pitäneet tätä vaihtoehtoa todennäköisenä. Molempien vastaajien puoliso oli suomalainen ja perhettä koskevat päätökset oli tehtävä yhdessä huomioiden molempien puolisoitten urakehitys ja lasten tarpeet. Toinen haastateltavista korosti kuitenkin, että tulevaisuus oli varsin epävarma eikä aina suunniteltavissa. Hän oli pidentänyt sopimustaan Namibiassa jo useita kertoja. Samaan ryhmään näiden kahden kanssa voidaan luokitella vastaaja, joka oli jo palannut Suomeen, mutta suunnitteli ja toivoi elävänsä jatkossa namibiansuomalaisen perheensä kanssa näiden kahden maan tai maanosan välillä; enemmän Suomessa tai kenties jossakin toisessa Euroopan maassa, mutta osittain myös Namibiassa ja Afrikassa. Kahdella vastaajista ei ollut muuta ulkomailla asumisen kokemusta kuin Namibiasta. Yksi oli asunut aikaisemmin parissa

Euroopan maassa, mutta hänelläkin oli tarkoituksena palata mahdollisesti lopullisesti Suomeen lähivuosina.

H: Voisitsä kuvitella jääväsi tänne Namibiaan pysyvästi asumaan?

Mies: No en voi kuvitella, en voi niin sanotusti kuvitella sitä, että jotenkin kuitenkin, jos niin kävis, niin sitten se vaan kävis ja yhtäkkiä huomais, että mä oon ollut. ... Että näin se vaan menee, että sitten huomaa jälkeensä, että oho, oonpa ollut täällä jo näin pitkään. Mutta sen takia mä en kuvittele tai suunnittele tekeväni niin.

Jäljelle jäävät kolme haastateltavaa olivat selkeästi etenemässä kehitysyhteistyöpainotteisella urapolulla. Heidät voidaankin sijoittaa Siljasen globaalien uran rakentajat –tyyppiin alle. Kaikki suunnittelivat asuvansa tulevaisuudessa useissa eri maissa, todennäköisimmin eri kehitysmaissa, mutta myös Euroopassa. Namibiassa he olivat asuneet vuodesta vajaaseen neljään vuoteen. Kaikilla oli lisäksi kokemusta ulkomailla asumisesta useasta maasta. Kukaan haastateltavista ei aikonut jäädä maahan enää kuin korkeintaan muutamaksi vuodeksi. Kahdella oli suunnitelmissa asua myös Suomessa ennen pitkää, yksi taas ei uskonut palaavansa Suomeen, sillä puolison saattaisi olla hankala sopeutua sinne. Kuten muillakin haastateltavilla, tulevaisuus riippui heillä pitkälti myös perheen tarpeista. Lasten ja puolison tarpeet saattoivat ohjata sitä, minne perhe päätyi muuttamaan. Kahden vastaajan puoliso oli kotoisin jostakin kolmannesta maasta. Yksi taas oli naimaton.

Mies: Se varmaan riippuu työpaikasta ja muista olosuhteista, mä luulen, että ne muuttuu koko ajan vaikeammaks ja vaikeammaks sen suhteen, että ei hyväksy ihan mitä tahansa, vaan pitää olla myöskin ne edellytykset, ei pelkästään työlle vaan myöskin sille muulle siinä syrjässä: että vaimokin voi tehdä töitä ja harrastaa ja lapsilla on hyvät koulut ja harrastusmahollisuudet.

Nainen: En mä kauheen tarkkaan tiedä. Et mä tiedän, et mä jossain vaiheessa haluaisin asua Suomessa taas, mut nyt mä voisin ihan hyvin mennä johonkin muualle, just kehitysyhteistyöhön liittyviin tehtäviin, niin aika lailla, minne päin tahansa maailmaa..

Alati maasta toiseen muuttavan ekspatriaatin elämä nähtiin paitsi antoisana, myös ajoittain henkisesti rankkana. Toisaalta ulkosuomalaiset olivat itse valinneet polkunsä ja he kokivat elämänsä mielekkääksi asuessaan eteläisessä Afrikassa tai muuttaessaan maasta toiseen tärkeäksi kokemansa työn perässä. He halusivatkin asua eri maissa ja olla tekemisissä eri kulttuureiden kanssa. Asettuminen uuteen maahan oli monta kertaa muuttaneelle aina helpompaa, mutta toisaalta koettiin, ettei loputtomasti jaksettu aloittaa aina alusta. Monella olikin halu ainakin jossain vaiheessa vakiintua ja asettua, pysyvästi jonnekin.

Nainen: Esimerkiks nyt kun mä aina välillä ajattelen sitä, että taas kun se loppuu se sopimus, että kun mä niin kauheest haluan elää Afrikassa tai Latinalaisessa

Amerikassa. Mutta onko mulla enää energiaa siihen, siis alottaa taas kerran alusta? Siis uudessa yhteiskunnassa, uudessa paikassa, jost ei tiedä mistään mitään. Mä en tiedä onko mulla enää energiaa siihen, niinkun tehdä sitä enää kolmatta kertaa.

10. POHDINTA

Tämän pro gradu –tutkielman tarkoituksena on ollut tarkastella ulkosuomalaista identiteettiä esimerkkitapauksena Namibian ulkosuomalaiset 2000-luvulla. Tutkielmassa haluttiin selvittää ulkosuomalaisen identiteetin muodostumista kahden tai useamman kulttuurin ristivedossa suomalaisilla, jotka asuvat vieraassa maassa omasta tahdostaan. Tutkimus on kvalitatiivinen ja tutkimusaineistona käytettiin kahtatoista Namibian ulkosuomalaisille tehtyä teemahaastattelua. Ulkosuomalaista kulttuurista identiteettiä tarkasteltiin merkitysvälitteisesti, erottelujen ja vuorovaikutusverkostojen tutkimisen kautta.

Tutkitunkaltainen postmoderni ekspatriaattius on vapaaehtoista ja tavoitteellista ja se on pitkälti tulosta kehityspoliittisista päätöksistä tukea ja olla yhteistyössä Namibian kanssa. Haastateltavat ovat ulkomailla vapaasta tahdostaan. He olisivat yhtä hyvin voineet jäädä asumaan Suomeen ja heillä on mahdollisuus koska vain palata tai muuttaa asumaan johonkin toiseen maahan. Namibiassa asuminen on valtaosalle yksilöllinen ura- tai elämänvalinta, jota ei ole tehty taloudellisesta pakosta vaan pääasiallisena muuttomotiivina on saattanut olla urakehitys, opiskelu tai ihmissuhteet. Haastateltavat olivatkin korkeasti koulutettuja, kielitaitoisia ja kansainvälisiä. Yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat asuneet ainakin lyhytaikaisesti ulkomailla ennen Namibiaan tuloa ja lähes kaikilla oli myös yliopistotason tutkinto. Tutkituissa on niitä, joilla maastamuutto on projektimaisesti tarkoitettu väliaikaiseksi, niitä jotka luovat kansainvälistä uraa muuttaen maasta toiseen sekä niitä, joilla mahdollisesti alun perin tilapäiseksi tarkoitettu muutto on muuttunut esimerkiksi puolison löytämisen myötä pysyväksi.

Haastateltavat eivät kokeneet olevansa aivan tyypillisiä suomalaisia, vaan ulkomailla asuminen oli jättänyt jälkensä ulkosuomalaisten identiteettiin muuttaen sitä hybridisemmäksi. Suomalaisuus koettiin edelleen keskeisimmäksi identiteetin tukipilariksi, mutta sen rinnalle olivat nousseet namibialaisuus ja maailmankansalaisuus vaihtelevassa määrin. Identiteetillä oli siis hybridisyydestään huolimatta perusta oletuksessa suomalaisen alkuperän pakottavuudesta. Suomalaisuuden perustalle voitiin refleksiivisesti rakentaa yksilöllistä identiteettiä, jossa yhdistyvät niin lapsuuden kulttuuri kuin myöhemmät kokemukset eri asuinympäristöistä ja perhekulttuuri. Moni myönsikin ajoittain identifioituvansa namibialaiseksi, vaikka ensisijaisesti hekin mielsivät itsensä edelleen suomalaiseksi. Ajatusmaailma ja käyttäytyminen oli saattanut muuttua ”namibialaisemmaksi” ja he olivat kenties päässeet jäseneksi johonkin

namibialaiseen yhteisöön. Kuitenkin valtaosa ulkosuomalaisista osallistui namibialaiseen kulttuuriin varsin pinnallisesti: namibialaisten kanssa oltiin tekemisissä ja namibialaisia tapoja oli opeteltu, mutta kotona noudatettiin yhä omia tapoja eikä namibialaisesta kulttuurista lopulta vietäisi mukana paljoakaan maasta lähdettäessä. Vaikka yksilö saattoi määritellä itsensä ajoittain namibialaiseksi, oli ensisijainen identifikaatio kuitenkin aina suomalainen ja arveltiin että näin tulisi olemaan tulevaisuudessakin.

Ulkosuomalaisten identiteetit olivat individualisoituneet ja pirstaloituneet. Suomalaisuus ei määrittänyt haastateltavia kaikissa tilanteissa, vaan identiteetit olivat muuttuneet hybridisemmiksi ja maailmankansalaisuus oli nostanut päätään. Yksilöidentiteetit koostuivat lukuisista eri identifikaatioista eli subjektipositioista, jotka saattoivat olla kansallisia, alueellisia tai ylijäisiä. Eri identiteetit saattoivat olla keskenään ristiriitaisiakin, muodostaen silti melko eheän kokonaisuuden yksilön ajattelussa. Juuri moninaisuutta saatettiin käyttää hyväksi luotaessa omaa, yksilöllistä identiteettiä, jossa eri elämäkokemukset ja identifikaatiot yhdistyivät. Lopulta kuitenkin yksilöidentiteetti on erottamaton kollektiivisesta identiteetistä. Molempia ilmaistaan kulttuurisin merkityksenannon sijaan sosiaalisissa suhteissa ja yksilöidentiteetti kertoo samalla myös kollektiivisesta identiteetistä.

Namibiansuomalaiset konstruoivat kulttuurista identiteettiään osin erotteluiden kautta. Kulttuuripiirteitä saatettiin käyttää valikoiden määrittäessä omaa identiteettiä ja erottauduttaessa namibialaisista sekä myös muista suomalaisista. Kuitenkaan suomalaisuuteen liitettävät piirteet ja merkitykset eivät välttämättä olleet vastakkaisia namibialaisuudelle, vaan namibialaiset nähtiin myös yllättävän samanlaisina kuin suomalaiset. Nähdäkseni suomalaisiksi määritellyissä piirteissä kyse on ennemminkin yleisistä stereotyyppioista, jotka haastateltavat olivat omaksuneet osaksi merkitysrepertuaariaan. Se, että suomalaiset nähtiin luotettavina ja sisukkaina, ei välttämättä tarkoittanut etteivät namibialaisetkin olisi sitä saattaneet olla. Joitakin piirteitä tosin liitettiin juuri jompaankumpaan kansakuntaan ja kulttuuriin; asettaen ne vastatusten ja mahdollisesti pitäen yhtä parempina kuin toista. Esimerkiksi suomalainen sisäänpäin kääntyneisyys ja jäykkyys saatettiin asettaa namibialaista avoimuutta, iloisuutta ja rentoutta vasten samoin kuin positiiviseksi määritellyt suomalainen tasa-arvo ja suvaitsevaisuus saivat vastakohtansa namibialaisten naisten huonossa asemassa ja rasmissa. Ei voida kuitenkaan sanoa, että haastateltavat asettaisivat yksiselitteisesti Namibian Suomen vastakohtaksi hyvässä ja pahassa, vaan tilanne nähtiin moniulotteisempina. Yleensä yhtä kulttuuria ja sen piirteitä ei pidetty parempina kuin toista, vaan molemmissa oli hyviä ja

huonoja piirteitä ja kulttuureilla oli paljon yhtäläisyyksiäkin. Esimerkiksi namibialaiseen yhteiskuntaan liitettiin sellaisia positiivisiksi miellettyjä piirteitä kuin yhteisöllisyys ja laaja perhekäsitys. Toisaalta samalla kuitenkin ihailtiin myös suomalaisen hyvinvointivaltion keskeisiä piirteitä.

Teknologia oli tärkeässä asemassa namibiansuomalaisten yhteydenpidossa Suomessa ja muualla asuviin sukulaisiin ja ystäviin. Yhteydet Suomeen eivät suinkaan olleet lakanneet muutettaessa ulkomaille, vaan vaihtelevan tiivis yhteydenpito oli jatkunut etenkin perheeseen, mutta myös parhaimpiin ystäviin. Vuorovaikutus oli saanut myös uusia muotoja, kun ennen lyhyet kohtaamiset olivat vaihtuneet pitkiksi vierailuiksi Suomessa tai vastavuoroisesti Namibiassa. Nyt tapaamiset olivat harvinaisempaa herkkua ja kun vihdoin oltiin yhdessä, oli näkeminen intensiivisempää ja pitkäkestoisempaa. Kenties siitä, että yhteydenpito Suomeen oli jatkunut tiiviinä, johtui että Namibiassa ulkosuomalaiset eivät tunteneet suurta tarvetta tutustua muihin suomalaisiin ja viettää aikaa heidän seurassaan. Ulkosuomalaiset pääsivät puhumaan suomea ja ilmaisemaan ikäväänsä suhteissaan Suomeen, joten heidän ei tarvinnut enää osallistua Namibian suomalaisen diasporayhteisön toimintaan aktiivisesti.

Ylirajaista diasporista identiteettiä tuotettiin suhteissa lähtömaahan, mutta myös paikallisissa suhteissa Namibian suomalaisiin ja muihin ekspatriaatteihin. Namibian suomalaisilla oli runsaasti niin mikro- kuin mesotasonkin ylirajaisia suhteita ja identifikaatioita. Perheen kesken oli saatettu luoda oma ylirajainen perhekulttuuri. Ystäviin ja perheeseen Suomessa ja muualla maailmassa pidettiin yhteyttä tiiviisti ja myös Namibiassa saatettiin tukeutua kuvitellun suomalais- ja ekspatriaattiyhteisön turvaan. Haastateltavat tapasivat muita Namibian suomalaisia etenkin suomalaisille järjestetyissä tapahtumissa ja työasioiden merkeissä, vaikka valtaosalla oli myös suomalaisia ystäviä, joita nähtiin vapaa-ajalla. Lopulta identiteettiä rakennettiin yhdessä namibialaisten ja muiden ekspatriaattien kanssa ylirajaisessa diasporisessa tilassa, jossa myös namibialaista yhteiskuntaa määritettiin jatkuvasti uudelleen.

Ulkosuomalaisten sopeutumista ja samastumista yhteisöön on tässä tarkasteltu Siljasen (2007) määrittämien kansainvälisen työuran tyyppien pohjalta. Siljanen on painottanut, että ekspatriaatin menestyksellä sopeutuminen ei edellytä välttämättä syvää suhdetta uuteen maahan. Valtaosa haastatelluista edusti tasapainoa hakevan asiantuntijan ja globaalin uran rakentajan tyyppijä. Tasapainoa hakevalle asiantuntijalle vuorovaikutus uuden yhteiskunnan ja sen jäsenten kanssa on keskeistä. Globaalin uran rakentajilla keskeinen samastumisen kohde

taas on kansainvälinen ekspatriaattiyhteisö. Idealisteja samoin kuin ajelehtijoita aineistosta löytyi yksi kumpaakin. Idealistilla tärkein viitekehys on oma ideologia ja ajelehtija taas etsii vielä suuntaansa, mutta kokee olevansa ulkopuolinen kaikkialla.

Valtaosa namibiansuomalaisista piti namibialaisiin tutustumista suhteellisen helppona, vaikka osa myönsi, että se oli ensin tuntunut hankalalta. Näillä suomalaisilla oli vahvoja siteitä Namibiaan ja useimmat heistä asuivat maassa pitkäaikaisesti tai pysyvästi. Toisaalta oli myös suomalaisia, joille namibialaisiin tutustuminen näyttäytyi haasteellisena. Nämä suomalaiset olivat Namibiassa töissä kehitysyhteistyöprojekteissa ja asuivat maassa vain väliaikaisesti. Helpon ja hankalan tutustumisen tyypeissä on paljon yhtäläisyyksiä Siljasen tasapainoa hakeviin asiantuntijoihin ja globaalin uran rakentajiin. Jälkimmäisen tyyppin edustajat ovatkin samoja, jotka sijoittuivat globaalin uran rakentajiin. Ensimmäisen tyyppin edustajat hajautuivat kuitenkin paitsi tasapainoa hakeviin asiantuntijoihin, myös Siljasen idealisteihin ja ajelehtijoihin. Molemmat tyyppit ovat omalla tavallaan kosmopoliittisia. Helposti namibialaisiin tutustuvien kosmopoliittisuus ilmeni läheisinä väleinä isäntämaan yhteiskuntaan. Haluttiin tulla osaksi namibialaista yhteiskuntaa, vaikka tiedostettiin ettei se koskaan olisi täysin mahdollista. Tutustumisen hankalammaksi näkevät taas olivat ennemminkin kiinnostuneita globaalista maailmasta ja sen monista kulttuureista, eivät nimenomaan Namibiasta, vaikka tulivat sielläkin toimeen. Heille Namibia näyttäytyi vain yhtenä monista asuinpaikoista urakehityksen varrella.

Lisäksi kaikki namibiansuomalaiset olivat ottaneet etäisyyttä suomalaisuuteen ja sen asemaan absoluuttisena identiteettinä. Kansallisuuden merkitys oli heikentynyt ja se osattiin asettaa oikeisiin mittasuhteisiin, vaikka toisaalta suomalaisuus oli säilyttänyt vahvan aseman identiteetissä. Harva namibiansuomalainen tunsii oloaan täysin kotoisaksi Namibiassa sen paremmin kuin Suomessakaan, vaikka toisaalta he saattoivat kokea kuuluvansa molempiin maihin. Yhtä lukuun ottamatta suomalaiset kaikki olivat sopeutuneet melko hyvin ja löytäneet oman viiteryhmänsä Namibiassa. Ulkopuolisuuden tunne johtui osittain siitä, että niin Namibiassa kuin Suomessakin heidät nähtiin muukalaisina; ei aivan yhteiskunnan täysipainoisina jäseninä, vaan fyysisestä läheisyydestä huolimatta henkisesti etäisinä. Namibiansuomalaiset tunnistivatkin itsessään kulttuurisen moninaisuuden, joka johti diasporiseen juurettomuuden tunteeseen. Juurettomuuden tunne oli pääasiassa omaksuttu ulkomaille asumisen kautta, mutta ainakin yksi myönsi, ettei hän ollut ennen ulkomaille muuttoakaan tuntenut kuuluvansa Suomeen erilaisesta arvomaailmastaan johtuen.

Pro gradu –tutkielman tekeminen on ollut mielenkiintoinen, haasteellinen ja opettava kokemus, josta uskon saaneeni paljon myös tulevaa työelämää ajatellen. Tapaustutkimuksenomaisessa tutkielmassa saatiin tietoa vapaaehtoisesti eteläisen Afrikan kehitysmaahan muuttaneiden ulkosuomalaisten kulttuurisesta identiteetistä ja etenkin identiteetin hybridisoitumisesta. Tulosten yleistämisessä täytyy kuitenkin olla varovainen, sillä tutkimuksen haastatteluaineisto oli melko suppea ja toisaalta myös Namibian erityisluonne tutkimuksen kontekstina saattaa vaikuttaa siihen, minkälaiseksi namibiansuomalaisten kulttuurisen identiteetin on mahdollista muotoutua. Tutkimusta tehdessä tulee aina huomioida tutkimuksen konteksti, jolla saattaa olla vaikutusta tutkimustuloksiin. Namibian Kehitysmäihin suuntautuvaa muuttoliikettä on tutkittu melko vähän ja olisikin mielenkiintoista ja tärkeää tutkia tätä postmodernia muuttoliikettä enemmän. Tutkimuksenteon aikana heränneinä mahdollisina jatkotutkimuksen aiheina nousi esiin laajempi vertaileva tutkimus eri pituisia aikoja ulkomailla asuneiden tai eri syistä ulkomailla asuvien ulkosuomalaisten identiteetistä. Siljasen ekspatriaattityyppien pätevyyttä siirtolaisilla voisi tutkia laajemminkin. Soveltuvatko tyypit esimerkiksi kehitysyhteistyötä tekevien tai kirkon parissa työskentelevien ulkosuomalaisten tarkasteluun eri maissa.

LÄHDELUETTELO

- Ahonen, Pertti, Hiltunen, Eeva, Maula, Johanna, Melber, Henning (2000): Country Programming Process: The Namibian-Finnish Experience. Evaluation Report. Ulkoasiainministeriö. Helsinki.
- Ahponen, Pirkkoliisa & Cantell, Timo: Johdanto. Teoksessa Bauman, Zygmunt (1996): Postmodernin lumo. Vastapaino. Jyväskylä. s. 7-20.
- Alasuutari, Pertti (1994): Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Gummerus. Jyväskylä.
- Alasuutari, Pertti (1999): Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Anderson, Benedict (1983/2007): Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Vastapaino. Tampere.
- Anttila, Jorma (1993): Käsitteet suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus. Teoksessa Korhonen, Teppo (toim.): Mitä on suomalaisuus. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki. s. 108-134
- Anttila, Jorma (2007): Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos. Helsinki.
- Barker, Chris (2005): Cultural Studies. Theory and Practice. SAGE. London.
- Barth, Frederik (1969): Introduction. Teoksessa Barth, Frederik (toim.): Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference. Universitets forlaget. Oslo. s. 9-38.
- Bauman, Zygmunt (1996a): From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity. Teoksessa Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim.): Questions of cultural identity. SAGE. London. s. 18-36.
- Bauman, Zygmunt (1996b): Postmodernin lumo. Vastapaino. Jyväskylä.
- Bennett, Oliver (1999): Kulttuuripolitiikka, kulttuuripessimismi ja postmoderniteetti. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. SoPhi. Jyväskylä.
- Bennett, Tony (1998): Culture. A Reformer's Science. SAGE. Singapore.
- Bhabha, Homi K. (toim. 1990): Nation and Narration. Routledge. London.
- Bhabha, Homi K. (1996 [vai 1994?]): Culture's In-Between. Teoksessa Hall, Stuart & du Gay, Paul (toim. 1996): Questions of cultural identity. SAGE. London. s. 53-60.
- Brah, Avtar (2003): Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim. 2007): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki. s. 71-102.

Castles, Stephen & Miller, Mark J. (1993): *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World.* Macmillan. London.

Clifford, James (1994): *Diasporas.* *Cultural Anthropology* 9:3. s. 302-338.

Elliott, Anthony (2001): *The Reinvention of Citizenship.* Teoksessa Stevenson, Nick (toim.): *Culture & Citizenship.* SAGE. London. s. 47-61.

Eräsaari, Risto (1999): *Kun kulttuuripolitiikka vaihtoi paikkaa.* Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet.* SoPhi. Jyväskylä.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Vastapaino. Tampere.

Finland in Africa. *Global Partnership.* 4/2002. Ulkoasiainministeriö.

Fyle, C. Magbaily (2005): *Introduction to the history of African civilization. Volume II. Colonial and Post-Colonial Africa.* University Press. New York.

Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures.* Basic Books. USA.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age.* Polity Press. Cambridge.

Gray, Breda (2002): *Irish women in London: National or Hybrid Diasporic Identities?* EBSCO. England. s. 85-109.

Hall, Stuart (1996): *Gramsci's relevance for the Study of Race and Ethnicity* Teoksessa: D. Morley & D.K. Chen (toim. 1996) *Stuart Hall.* London. Routledge.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti.* Tammer-Paino Oy. Tampere.

Hannerz, Ulf (1996): *Transnational Connections. Culture, people, places.* Routledge. London.

Heikkilä, Elli, Viertola-Cavallari, Ritva, Oksi-Valter, Päivi, Roos, Jonna (2004): *Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina.* Web Reports No. 2. Siirtolaisuusinstituutti.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000): *Tutki ja kirjoita.* Tammi. Helsinki.

Hobsbawm, Eric (1983): *Introduction: Inventing Traditions.* Teoksessa Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim.): *The Invention of Tradition.* Canto. Cambridge s.1-14

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim. 1983): *The Invention of Tradition.* Canto. Cambridge.

- Huddart, David (2006): Homi K. Bhabha – Missä kulttuuri sijaitsee? Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim. 2007): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki. s. 62-70.
- Häkkinen, Kirsi (1996): Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Jackson, Peter, Crang, Philip & Dwyer, Claire (2004): Transnational Spaces. Routledge. London.
- Jackson, Peter, Crang, Philip & Dwyer, Claire (2004): Introduction. The spaces of transnationality. Teoksessa Jackson, Peter, Crang, Philip & Dwyer, Claire (toim.): Transnational Spaces. Routledge. London. s.1-23.
- Junkkari, Kaija Maria & Junkkari, Lari (2003): Nykyajan paimentolaiset. Työ ja koti maailmalla. Otava. Keuruu.
- Kangas, Anita (1999): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. SoPhi. Jyväskylä.
- Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim. 1999): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. SoPhi. Jyväskylä.
- Katjavivi, Peter H. (1988): A History of Resistance in Namibia. Unesco. Paris. Painettu Britanniassa.
- Khakee, Abdul (1999): Kollaboratiivisen valtion haasteet. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. SoPhi. Jyväskylä.
- Kim, Young Yun (2001): Becoming Intercultural. An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation. Sage. London.
- Knuutila, Seppo (1994): Kaiken kattava kulttuuri? Teoksessa: Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim. 1994): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Gummerus. Jyväskylä.
- Korhonen, Teppo (toim. 1993): Mitä on suomalaisuus. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki.
- Korkalainen, Sari (2004): Globaalit suomalaisverkostot. Tarvekartoitus ulkomailla asuvien suomalaisten ja Suomeen palanneiden sosiaalisen pääoman verkottamisesta suomalaisyritysten käyttöön. Webreports. No. 4. Siirtolaisuusinstituutti.
- Korkiasaari, Jouni (1992): Siirtolaisia ja ulkosuomalaisia. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset 1980-luvulla. Työpoliittinen tutkimus 33. Työministeriö. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo (1994): Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo, Pitkänen, Kari (toim.): Suomen väestö. Gaudeamus. Hämeenlinna. s. 226-264.

Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim. 2007): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki.

Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim. 1994): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Gummerus. Jyväskylä.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (2007): Suomiko toista maata? Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki. s. 105-118.

Ley, David & Waters, Johanna (2004): Transnational migration and the geographical imperative. Teoksessa Jackson, Peter, Crang, Philip & Dwyer, Claire (toim.): Transnational Spaces. Routledge. London. s. 104-121.

Marshall, T.H. (1996/1950) Citizenship and Social Class. Pluto Press. London.

Martikainen, Tuomas (toim. 2006): Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko (2006): Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. s. 9-41. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Morton, Stephen (2003): Gayatri Chakravorty Spivak. Kolonialismi, jälkikolonialismi ja kirjalliset tekstit. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim. 2007): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki. s. 39-61

O'Callaghan, Marion (1977): Namibia: The Effects of Apartheid on Culture and Education. Unesco. Paris.

Oksi-Walter, Päivi (2004): Monikulttuuristen parisuhteiden ja perheiden dynamiikka käytännön näkökulmasta tarkasteltuna. s.22-27 Teoksessa Heikkilä, Elli, Viertola-Cavallari, Ritva, Oksi-Walter, Päivi, Roos, Jonna (toim.): Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Web Reports No. 2. Siirtolaisuusinstituutti.

Omer-Cooper, J.D.(1994): History of Southern Africa. James Currey. London.

Pirnes, Esa (2008): Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Renan, Ernest (1990): What is a nation? Teoksessa Bhabha, Homi K. (toim.): Nation and Narration. Routledge. London. s. 7-40 (tarkista!)

Ricoeur, Paul (1992): Oneself as Another. University of Chicago Press. Chicago.

Rouse, Roger (1991): Mexican migration and the social space of postmodernism. Teoksessa Jackson, Peter, Crang, Philip & Dwyer, Claire (toim. 2004): Transnational Spaces. Routledge. London. s.24-39.

Said, Edward W. (2003): Mikään ei tapahdu eristyksissä. Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim. 2007): Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Gaudeamus. Helsinki. s. 27-38

Saukkonen, Pasi (2007): Poliitikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. WSOY. Helsinki.

Sepänmaa, Yrjö (1999): Mitä kulttuuripolitiikan pohjaksi? Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. SoPhi. Jyväskylä.

Sevänen, Erkki (1994): Taide sosiologisen ja humanistisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Gummerus. Jyväskylä.

Siitonen, Lauri & Sitari, Taimi (1990): Kehitysyhteistyön perusteet ja toteutus. Gaudeamus. Helsinki.

Siljanen, Tuula (2007): Narratives of Expatriates in the Middle East. Adaptation, Identity and Learning in Non-Profit Organizations. Jyväskylä University. Jyväskylä.

Sintonen, Teppo (1999): Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. SoPhi. Jyväskylä.

Stevenson, Nick (2001 toim.): Culture & Citizenship. SAGE. London.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Twitchell, James, B. (1992): Carnival Culture: The Trashing of Taste in America. Columbia UP. New York.

Työministeriö. Etnisten suhteiden neuvottelukunta (2001): Hallituksen ulkosuomalaispoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 264. Helsinki.

Työministeriö. Etnisten suhteiden neuvottelukunta (2004): Muuttoliikkeet ja etniset vähemmistöt Suomessa 1999-2004. Työhallinnon julkaisu 343. Helsinki.

Viljanen, Anna Maria (1994): Etnisyys = Rotu = Kulttuuri? Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Gummerus. Jyväskylä.

Williams, Raymond (1981): Culture. Fontana. Glasgow.

Ylikoski, Terhi (2008): Intercultural communication competence in development cooperation: perceptions by Finnish development workers in Namibia. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Älli, Heikki (1992): Namibia, rikas ja köyhä: Namibia-käsikirja. Finnida. Helsinki.

Internetlähteet

CIA – The World Factbook – Namibia.

<URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wa.html>> Luettu 8.11.2008.

Korkiasaari, Jouni (2003): Suomalaiset maailmalla. Katsaus Suomen siirtolaisuuteen kautta aikain.

<URL: <http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/art.php?artid=3>> Luettu 21.5.2008.

Ulkoasiainministeriö (2007): Kehityspoliittinen ohjelma 2007 – Kohti oikeudenmukaista ja kestävää ihmiskuntapolitiikkaa. Ulkoasiainministeriö. Helsinki.

<URL: <http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=103136>> Luettu 31.10.2008.

<URL: http://www.mission.fi/tyo_maailmalla/alueet/namibia/> Luettu 21.5.2008.

<URL: <http://www.suominamibiaseura.fi/toimimme.html>> Luettu 24.5.2008.

LIITE 1.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

A) HENKILÖTIEDOT

Nimi

Syntymä-aika ja -paikka

Kansallisuus

Kulttuuritausta

Koulutus

Ammatti

Yhteystiedot

B) NAMIBIAAN MUUTTO JA SOPEUTUMINEN

Miten päätti muuttaa Namibiaan?

Kuinka kauan asunut Namibiassa, kuinka kauan aikoo asua?

Missä asunut aikaisemmin ja miksi? Lyhyt työhistoria. Muita ulkomailla asumisen kokemuksia?

Mitä tiesi ja ajatteli Namibiasta ja namibialaisista ennen muuttoa? Oliko mitään valmennusta tänne tuloa varten? Miten käsitykset ovat muuttuneet?

Minkälaista elämä oli ensimmäisinä päivinä ja kuukausina Namibiassa? - Oliko vaikeuksia sijoittua arkipäivän elämänrytmiin?

Oletko mielestäsi kokenut kulttuurishokkia täällä? Millaisia oireita oli? Miten on päässyt siitä yli jos on?

Mitkä asiat vaikuttivat sopeutumiseen myönteisesti tai kielteisesti? (ennakkokäsitykset, perhe, työ tms.)

Ovatko muut ulkomaankokemukset vaikuttaneet mielestäsi tänne sopeutumiseen?

Mikä on ollut helppoa, mikä hankalaa Namibiassa asumisessa, kulttuurissa tms.?

Onko yrittänyt oppia paikallisia kieliä ja tapoja ja tutustua paikallisiin?

Millaista elämä on nyt alkuaikoihin verrattuna?

C) PERHE JA KOTI

Onko perhettä?

Puolison kansalaisuus ja kulttuuritausta.

Käykö puoliso töissä? Missä?

Lyhyt yhteinen historia (tapaaminen, seurustelu, yhdessä asuminen, avioliitto, lapset).

Lasten ikä ja nimet.

Onko perhe vaikuttanut sopeutumiseen? Miten? Miten he sopeutuneet?

Ilmeneekö puolisoilla kulttuurieroja arvoissa, normeissa, uskomuksissa ja käytännöissä?

Minkälaisia? (esim. lasten kasvatusta) Onko oppinut käsittelemään niitä? Miten?

Kenen kulttuurisia tapoja arkielämässä ja perheen juhlia vietettäessä etupäässä noudatetaan?

Missä ja miten asuu? (kaupunginosa esim.)

Käykö palvelushenkilökuntaa? Miten sujunut heidän kanssaan?

Suhteet naapureihin.

Onko tuntenut/tunteeko olonsa turvattomaksi? Miten/Miksi?

- Onko turvajärjestelyjä?

D) TYÖ

Onko töissä Namibiassa?

Jos ei, millaista olla ilman työtä Windhoekissa? Onko etsinyt töitä?

Missä töissä, kuinka pitkään ollut ja suunnitteilla olla, miten löytänyt?

Minkälaista työ on/Mitä tekee? Sisältääkö kenttätöitä?

Mitä pitää työstään?

Oliko työhön sijoittuminen helppoa/ongelmallista? Miksi?

Minkä maalaisia/kulttuurisia työkavereita?

Onko heidän kanssaan yhteydessä vapaa-ajalla?

Millaista on työskennellä namibialaisten kanssa? – Kulttuurieroja?

- Miten huomioi toissa namibialaisen kulttuurin? Onko kehittynyt sen huomioinnissa? Onko itsellä tai perheellä ollut ongelmia viisumin/työluvan saannin kanssa?

E) YSTÄVYYSSUHTEET

Minkä maalaisia/kulttuurisia (namibialaisia, suomalaisia, muita ulkomaalaisia) ystäviä täällä?

Miksi juuri heitä?

Miten tutustunut? Mihin suhde perustuu (työ, ystävyys, harrastus tms.)

Onko tyytyväinen sosiaaliseen elämäänsä Namibiassa?

Mitä tekee yhdessä ystävien ja tuttavien kanssa?

Vaihtuuko ystäväpiiri usein?

F) KIELI

Äidinkieli.

- Minkä verran käyttää? Missä kunnossa?

Miten osaa Namibiassa puhuttuja kieliä, mitä niistä?

- Käyttääkö niitä? Miten oppinut?

- Onko omaksunut Namibiassa käytettävän englannin erityispiirteitä

Mitä kieltä puhutaan kotona? (Mitä puolison kanssa, mitä lasten, mitä lapset ja puoliso, mitä lapset keskenään? Osaako puoliso suomea?)

Käyttääkö muita kieliä?

- Mitä kieltä puhuu ystävien kanssa?

G) USKONTO

Minkälainen oma suhde uskontoon? Miten uskonnollinen on?

Käsitys namibialaisten uskonnoista ja uskonnollisuudesta.

Miten uskonto mielestäsi rajoittaa tai mahdollistaa sopeutumista namibialaiseen yhteiskuntaan?

(Jos lähetystyössä: Minkälaista lähetystyö Namibiassa nykyään? Minkälaista lähetystyö on ollut Namibiassa omien kokemusten mukaan? Onko vastannut odotuksia?)

H) KÄSITYS OMASTA KULTTUURISTA, ARVOISTA JA KÄYTÄNNÖISTÄ ITSELLÄ JA PERHEESSÄ? –MISTÄ PERÄISIN

1) SUHDE NAMIBIAAN JA NAMIBIALAISUUTEEN

Mitä merkitsee, että Namibia on monikulttuurinen yhteiskunta? (Käytännössä)

Miten määritteli namibialaisen kulttuurin? – Minkälaisia piirteitä? Onko ylipäättään olemassa ”namibialaista kulttuuria”?

Onko Namibian kulttuurien moninaisuus vaikuttanut sopeutumiseen? Miten?

Mistä Namibian kulttuurien puolista pitää, mistä ei pidä?

Onko namibialaisia ystäviä ja tuttavvia? Miten paljon? Mihin suhde perustuu? (työ, ystävyys, harrastus tms.) Mitä tekevät yhdessä?

Minkä kulttuurisia, sekaisin vai samasta kulttuurista? Miksi juuri heitä?

Minkäläisten namibialaisten ihmisten ja yhteisöjen kanssa on tekemisissä jokapäiväisessä elämässä? (Ystävät, työkaverit, työhön liittyen, harrastuksiin liittyen, kotiapulaiset tms.) - Esim. koulutustaso, kaupungissa vai maalla asuvia, ovatko oleskelleet ulkomailla...

Onko ollut helppoa tutustua namibialaisiin? Miksi/miksi ei?

Minkälaista on asua Namibiassa ulkomaalaisena/naisena/miehenä/yksin/perheellisenä/suomalaisena/valkoisena? Onko hyväksytty tänne?

Vaikuttaako suomalaisten pitkä-aikainen oleskelu maassa? Miten?

Lasten suhde Namibiaan ja namibialaisuuteen.

Onko omaksunut mielestään jotain namibialaisen kulttuurin puolia itseensä? Mitä?

Onko elämä Namibiassa vastannut odotuksia?

Mitkä ovat mielestäsi namibialaisen ja suomalaisen kulttuurin suurimpia eroja ja yhdenmukaisuuksia? Miten niihin suhtaudut?

Mitä tulee kaipaamaan Namibiasta, jos/kun joskus lähtee?

2) SUHDE SUOMEEN JA SUOMALAISUUTEEN

Mitä kaipaa Suomesta ja suomalaisesta kulttuurista?

Miten pitää yhteyttä Suomessa asuviin sukulaisiin ja ystäviin?

Käykö joskus Suomessa? Kuinka usein ja kenen kanssa? Onko kokenut käännteistä kulttuurishokkia, jos joskus käynyt/palannut?

Mitä suomalaisuus merkitsee sinulle? (Minkälaisia piirteitä liittää suomalaisuuteen?)

Mieltääkö itsensä ensi sijassa suomalaiseksi, eurooppalaiseksi, namibialaiseksi vai joksikin muuksi? (Ulkosuomalainen?) Miksi näin? Mikä sinusta tekee suomalaisen (tai muun)?

Miten pitää yllä/noudattaa suomalaisuuttaan?

Onko jäsen esim. Suomi-Namibia –seurassa tai muissa virallisissa tai epävirallisissa yhteisöissä tai yhdistyksissä Namibiassa tai Namibiaan liittyen? Minkälainen rooli sinulla on näissä yhteisöissä?

Onko yhteydessä Namibiassa asuviin suomalaisiin? Miten ja kuinka paljon? Mitä merkitsee itselle? Tunteeko paljon suomalaisia täällä? Mihin suhde perustuu? Mitä tekevät yhdessä? Minkälaisiin/Keihin suomalaisiin yhteydessä – onko yhdistävää tekijää? Pitkä-aikaisia, kirkon työssä, kehitystyössä, lyhytaikaisia, perheellisiä?

Lasten suhde Suomeen ja suomalaisuuteen. – Kansalaisuus.

Missä haluaisi asua tulevaisuudessa? Miksi?

Voisiko kuvitella jäävänsä Namibiaan pysyvästi? Miksi?

Voisiko kuvitella muuttavansa takaisin Suomeen? Miksi?

LIITE 2.

PERUSTIEDOT HAASTATELTAVISTA

Nainen

Namibiassa 5 vuotta

Aikaisemmin asunut pitkään eteläisessä Afrikassa – tehnyt oman alan töitä

Mies

Namibiassa 3 vuotta

Opiskelujen jälkeen asunut useassa eteläisen Afrikan maassa, Keski-Euroopassa ja Suomessa – tehnyt oman alan töitä

Mies

Namibiassa noin vuoden

Aikaisemmin asunut useassa Euroopan ja latinalaisessa Amerikassa sekä Aasiassa – opiskellut ja tehnyt oman alan töitä.

Nainen

Namibiassa 13 vuotta

Aikaisemmin asunut pitkään Keski-Euroopassa – opiskellut ja tehnyt töitä.

Nainen

Namibiassa kaksi vuotta

Aikaisemmin asunut lyhyen aikaa Etelä-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa – opiskelujen takia.

Mies

Namibiassa yhteensä noin 8 vuotta viimeisen 9 vuoden aikana

Syntynyt ja asunut ensimmäiset vuotensa Namibiassa.

Nainen

Namibiassa neljä vuotta

Viettänyt aikaisemmin lyhyen aikaa Länsi-Euroopassa – opiskelujen takia.

Mies

Asunut Namibiassa ja Suomessa vaihtelevasti viimeiset viisi vuotta. Haastattelun aikaan palannut Suomeen

Ei asunut aikaisemmin ulkomailla.

Nainen

Namibiassa kahdessa erässä yhteensä vajaa 6,5 vuotta

Aikaisemmin asunut Länsi-Euroopassa ja Aasiassa – opiskelujen takia.

Mies

Namibiassa noin vuoden

Aikaisemmin asunut kahdessa Euroopan maassa – oman alan töissä.

Nainen

Namibiassa kahdessa erässä 11,5 vuotta

Aikaisemmin asunut kahdessa Euroopan maassa, Amerikassa ja eteläisessä Afrikassa – oman alan töissä.

Nainen

Namibiassa 3,5 vuotta

Asunut aikaisemmin Afrikassa, Aasiassa ja Keski-Euroopassa – opiskellut ja tehnyt oman alan töitä.